
*Dromen over de melkveehouderij in de
Achterhoek*

**TOEKOMST
MET VEEL
VISIE GRAAG**

Loesje

Tom Wezinkhof
Aeres Hogeschool Dronten
Cohort 2020/2021

Dromen over de melkveehouderij in de Achterhoek

Afstudeerwerkstuk

Opdrachtgever:

Aeres Hogeschool Dronten

De Drieslag 4

8521 JZ Dronten

Begeleider:

Eric van Dijken

e.vandijken@aeres.nl

Auteur:

Tom Wezinkhof

3021285@aeres.nl

Opleiding:

Bedrijfskunde en Agri- Food business

Aeres Hogeschool Dronten

Plaats en datum:

Ruurlo, 29 maart 2021

DISCLAIMER:

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerwerkstuk dat geschreven is in opdracht van Aeres Hogeschool Dronten. Dit afstudeerwerkstuk behoort tot de afstudeerfase van mijn opleiding Bedrijfskunde & Agrifoodbusiness aan Aeres Hogeschool te Dronten. Het doel van dit onderzoek is om de verschillen en overeenkomsten in de toekomstvisies van stakeholders en melkveehouders in de Achterhoek in kaart te brengen met betrekking tot de gangbare melkveehouderij. Van november 2020 tot en met maart 2021 heb ik gewerkt aan dit onderzoek.

Graag wil ik mijn begeleiders bedanken voor de vrijgemaakte tijd en getoonde interesse in dit onderzoek. Tevens wil ik met name Eric van Dijken hartelijk bedanken voor de begeleiding tijdens het schrijven van het vooronderzoek en afstudeerwerkstuk. Daarnaast wil ik de melkveehouders die tijd vrij hebben gemaakt voor het interview ook hartelijk danken. Daarnaast wil ik Ellis Dolman hartelijk danken voor haar hulp bij het op papier zetten van het onderzoek.

Ik wens ik u veel leesplezier!

Tom Wezinkhof

Ruurlo, 29 maart 2021

Samenvatting

Er is verandering gaande in de Nederlandse melkveesector. De laatste jaren zijn wet- en regelgeving veranderd en wordt er aangestuurd op kringlooplandbouw. Stakeholders hebben een visie over de melkveehouderij in Nederland, maar ook melkveehouders hebben hun eigen visie hierop. Dit kan per regio verschillen. Voor adviseurs is het belangrijk om op de hoogte te zijn van de overeenkomsten en verschillen in visie, zodat zij hier op in kunnen spelen. Om de adviseurs in de Achterhoek handvatten te geven op dit gebied wordt in dit onderzoek de volgende vraag beantwoord: 'Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de sectorvisies van de stakeholders en de ontwikkelingen binnen de sector volgens Achterhoekse melkveehouders voor 2030?'.

Om antwoord te kunnen geven op deze vraag is er onderzoek gedaan waarbij de visies van de stakeholders de basis vormen van stellingen die aan tien Achterhoekse melkveehouders zijn voorgelegd in semigestructureerde interviews. De betrokken stakeholders in dit onderzoek zijn FrieslandCampina, Rabobank, ABN-AMRO, LTO, NZO en de Nederlandse overheid. De betrokken melkveehouders in dit onderzoek zijn tussen de 20 en 40 jaar oud en hebben een bedrijfsgrootte van 60 tot 150 melkkoeien. De verkregen data is geanalyseerd met behulp van het DESTEP-model. Dit model is onderverdeeld in de volgende thema's: demografie, economie, sociaal-cultureel, technologie, ecologie en politiek-juridisch. De visies van alle stakeholders zijn onderverdeeld in deze categorieën en zijn daarna samengevat. Dit is ook gedaan voor de visies van de melkveehouders. Daarna zijn alle aspecten van het DESTEP-model van beide samenvattingen met elkaar vergeleken en zijn de overeenkomsten en verschillen vastgesteld.

Er zijn verschillen aangetoond op het gebied van demografie, economie, technologie en ecologie binnen het DESTEP-model. Overeenkomsten zijn aangetoond op alle vlakken van het DESTEP-model. Doordat er slechts tien melkveehouders zijn geïnterviewd zijn de resultaten van dit onderzoek slechts een indicatie en geldt dit mogelijk niet voor alle melkveehouders in de Achterhoek. Met behulp van de overeenkomsten en verschillen die naar voren zijn gekomen in dit onderzoek hebben adviseurs in de Achterhoek handvatten gekregen waarmee zij melkveehouders kunnen prikkelen om na te denken over de bedrijfsvoering. Voor vervolgonderzoek wordt aangeraden om een soortgelijk onderzoek op grotere schaal uit te voeren, zodat er harde uitspraken gedaan kunnen worden over de resultaten. Daarnaast behoort ook het realiseren van een scorekaart tot de mogelijkheden voor vervolgonderzoek om op die manier de visies melkveehouders op individueel niveau te kunnen vergelijken met de visies van stakeholders.

Abstract

Change is happening in the Dutch dairy sector. In recent years, legislation and regulations have changed and agriculture is being driven towards circular agriculture. Stakeholders have a vision on dairy farming in the Netherlands, but dairy farmers also have their own vision. This can differ per region. It is important for advisers to be aware of the similarities and differences in vision, so that they can respond accordingly. To provide advisers in the Achterhoek with tools in this area, this study answers the following question: 'What are the differences and similarities in the sector visions of the stakeholders and the developments within the sector according to dairy farmers in the Achterhoek in 2030?'

To answer this question, research was carried out in which the visions of the stakeholders form the basis of theses that were presented to ten dairy farmers in the Achterhoek in semi structured interviews. The stakeholders involved in this study are FrieslandCampina, Rabobank, ABN-AMRO, LTO, NZO and the Dutch government. The dairy farmers involved in this study are aged between 20 and 40

years and have a farm size of 60 to 150 dairy cows. The data obtained was analysed using the DESTEP model. This model is subdivided into the following themes: demography, economy, socio-cultural, technology, ecology and political-legal. The visions of all stakeholders were subdivided into these categories and then summarised. This was also done for the visions of the dairy farmers. Then all aspects of the DESTEP model of both summaries were compared and similarities and differences were identified.

Differences have been shown in the DESTEP model in the areas of demography, economy, technology and ecology. Similarities have been demonstrated in all areas of the DESTEP model. Because only ten dairy farmers were interviewed, the results of this study are only an indication and may not apply to all dairy farmers in the Achterhoek region. The similarities and differences that emerged from this study have provided advisers in the Achterhoek with tools to encourage dairy farmers to think about their business operations. For follow-up research, it is recommended that a similar study be carried out on a larger scale, so that firm statements can be made about the results. In addition, the realisation of a scorecard is one of the possibilities for follow-up research in order to compare the visions of dairy farmers at an individual level with the visions of stakeholders.

Inhoud

1.	Inleiding	8
1.1	Melkveehouderij in Nederland	8
1.2	Kringlooplandbouw	8
1.3	Relevantie & aanleiding	9
1.4	Visie	9
1.5	Stakeholders Nederlandse melkveehouderij	10
1.5.1	Zuivelverwerkers	10
1.5.2	Nederlandse (agrarische) banken	10
1.5.3	Belangenorganisatie	10
1.5.4	Nederlandse overheid	11
1.6	DESTEP-Analyse	11
1.7	Knowledge gap	11
1.8	Hoofd- en deelvragen	12
1.9	Doelstelling	12
1.10	Leeswijzer	12
2	Aanpak	13
2.1	Soort onderzoek	13
2.2	Afbakening	13
2.3	Methode data-verzameling melkveehouders	13
2.4	Methode data-verzameling stakeholders	14
2.5	Data-analyse	14
2.6	Validiteit	14
3	Resultaten	15
3.1	Deelvraag 1	15
3.1.1	Demografische factoren	15
3.1.2	Economische factoren	15
3.1.3	Sociaal-culturele factoren	15
3.1.4	Technische factoren	15
3.1.5	Ecologische factoren	16
3.1.6	Politiek-juridische factoren	16
3.2	Deelvraag 2	16
3.2.1	Demografische factoren	16
3.2.2	Economische factoren	16
3.2.3	Sociaal-culturele factoren	17

3.2.4	Technische factoren	17
3.2.5	Ecologische factoren.....	17
3.2.6	Politiek-juridische factoren.....	17
3.3	Deelvraag 3	17
3.3.1	Demografische factoren	18
3.3.2	Economische factoren	18
3.3.3	Sociaal-culturele factoren.....	18
3.3.4	Technologische factoren	18
3.3.5	Ecologische factoren.....	18
3.3.6	Politiek-Juridische factoren	18
3.4	Deelvraag 4	18
3.4.1	Demografische factoren	18
3.4.2	Economische factoren	18
3.4.3	Sociaal-culturele factoren.....	18
3.4.4	Technologische factoren	19
3.4.5	Ecologische factoren.....	19
3.4.6	Politiek-Juridische factoren	19
4	Discussie	20
5	Conclusie & aanbevelingen	21
5.1	Conclusie	21
5.2	Aanbevelingen	22
6	Bronnenlijst	23
BIJLAGEN		
Bijlage 1: Semi gestructureerde interview vragen		25
Bijlage 2: Checklist schriftelijk rapporteren		26
Bijlage 3: DESTEP Stakeholders		27
Bijlage 4: Interviews en coderingen		34
Bijlage 5: Stellingen en antwoorden		96
Bijlage 6: Samenvattingen en conclusie interviews		98

Verklarende woordenlijst

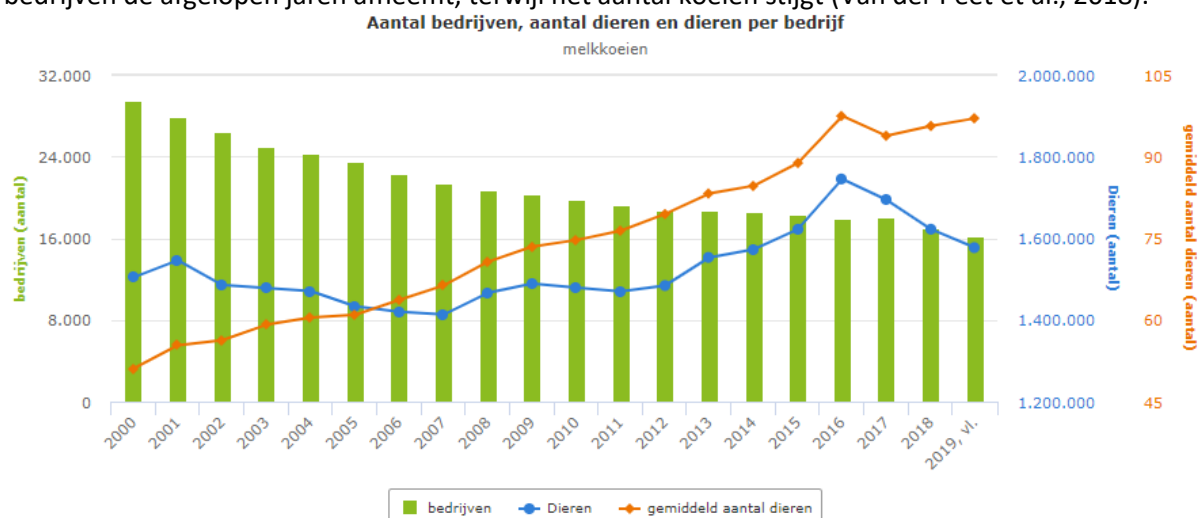
Big data:	Digitale gegevens verzameling die een bron vormt voor voortdurende analyse en ontdekking.
Block chain:	Schematisch register waarin transacties worden geregistreerd.
Circulair:	Gesloten economisch systeem waarbij kringlopen als zijnde grondstoffen, onderdelen en producten zo min mogelijk hun waarde verliezen.
Ecologische voetafdruk:	Getal dat weergeeft hoeveel productieve grond- en wateroppervlakte nodig is om een consumptieniveau te kunnen handhaven.
Focus Planet:	Programma waarin FrieslandCampina beschrijft welke kwaliteit en duurzaamheidseisen de productie van melk dient te hebben.
Fosfaatrechten stelsel:	Het aantal fosfaat rechten geeft de melkveehouders het recht om melk- en fokvee te houden. 1 kilogram fosfaat staat gelijk aan 1 recht.
Gangbare melkveehouderij:	Alle melkveehouderij die niet biologisch is
Grondgebondenheid:	Wet waarin wordt beschreven hoeveel dieren een veehouder per hectare mag houden.
Kavelruil:	Proces waarin grondeigenaren wissel van grond om zo tot een beter verkaveling te komen.
Koekompas:	Managementtool welke inzichtelijk maakt wat de dierenwelzijn en diergezondheid status is.
Kostprijs:	Prijs die nodig is om liquiditeit te kunnen waarborgen.
Kringlooplandbouw:	Duurzame vorm van landbouw waarbij de kringloop van stoffen gesloten zijn.
License to produce:	houdt in dat je niet zomaar alles op eigen manier mag produceren, de maatschappij moet de productie hiervan accepteren.
Melkquotum:	Geeft een melkveehouder recht om een bepaalde hoeveelheid koemelk te produceren.
On -the-go eetpatroon:	Op niet vaste tijdstippen van de dag een lichte maaltijd nuttigen.
Organische stofgehalte:	Biologisch materiaal bestaande uit dood weefsel en uitscheidingen van micro-organismen.
Smart-farming:	Op innovatieve wijze exploiteren van een veehouderij bedrijf.
Story-telling:	Persoonlijk verhaal vertellen om een product te verkopen.

1. Inleiding

In dit hoofdstuk is de inleiding van het onderzoek beschreven. Hierin komen onder andere algemene informatie, de hoofd- en deelvragen, de knowledge gap en het theoretisch kader naar voren. Deze scriptie voldoet aan de eisen zoals gesteld in de Checklist schriftelijk rapporteren. Deze checklist is bijgevoegd in Bijlage 2.

1.1 Melkveehouderij in Nederland

Al decennialang wordt Nederland gekenmerkt als een groot exportland, ook in de zuivelsector zoals de export van boter en kaas. Daarnaast kan de melkveehouderijsector ook gekarakteriseerd worden als de bakermat van de boerencoöperaties. Oorspronkelijk waren deze veelal gericht op het verwerken van melk en niet veel later pasten secundaire bedrijven in andere onderdelen van de melkveehouderij zoals fokkerij, financiële dienstverlening en mengvoerindustrie deze ondernemingsvorm ook veel toe. In 2017 waren er 18.056 melkveebedrijven. In Figuur 1 is te zien dat het aantal melkveehouderij bedrijven de afgelopen jaren afneemt, terwijl het aantal koeien stijgt (Van der Peet et al., 2018).

Figuur 1: Aantal melkveebedrijven (Van der Peet et al., 2018)

In het 2015 is het melkquotum afgeschaft. Vanaf toen heeft er een explosieve groei plaatsgevonden in het aantal dieren per bedrijf. Tevens is te zien dat na het jaar 2016 de dieraantallen daalden. Dit komt door de invoering van het fosfaatrechtenstelsel. De explosieve groei in dieraantallen heeft ertoe geleid dat er overschotten van mest ontstonden (Van der Peet et al., 2018). Hierdoor is het fosfaatrechtenstelsel ingevoerd. Op deze manier wil de Nederlandse overheid melkveehouders in de richting sturen van kringlooplandbouw om ervoor te zorgen dat er een natuurlijk evenwicht ontstaat.

1.2 Kringlooplandbouw

Kringlooplandbouw is een begrip dat zich richt op harmonisatie tussen de interne en externe kringloop van landbouwbedrijven. De cyclus van de interne kringloop wordt gevormd van gewas naar koe, tot mest in de bodem en weer naar gewas (Verhoeven & Stuiver, 2010).

De Kringlooplandbouw bestaat uit een aantal basisprincipes:

- **Gezonde bodem:** Het doel is dit te bereiken door zo weinig mogelijk kunstmest aan te wenden, bodemvruchtbaarheid op pijl te houden door weinig te ploegen, de ontwatering te verbeteren en te zoeken naar het optimale organische stofgehalte (Verhoeven & Stuiver, 2010).
- **Gezond voer:** Het doel is om zoveel mogelijk melk te produceren met voer van eigen land en zo min mogelijk aanvoer van voeder, zoals krachtvoer. (Verhoeven & Stuiver, 2010)).

- **Gezonde koeien:** Het doel is om het vervangingspercentage zo laag mogelijk te krijgen. Dit wordt bereikt door minder jongvee aan te houden en te streven naar oudere dieren met een hoge levensproductie. Dit is te bereiken met behulp van robuuste en diverse fokkerij.
- **Gezonde mest:** Het doel is om het uitrijden van mest af te stemmen op het weer. Dit houdt in dat er alleen mest uitgereden wordt bij groeizaam weer (Verhoeven & Stuiver, 2010).
- **Gezonde boerenkennis:** Het doel is om van elkaar te leren door studiegroepen te vormen en samenwerkingen te creëren tussen gebiedscoöperaties, natuur- en landschapsbeheer en boeren. (Verhoeven & Stuiver, 2010).
- **Gezond klimaat:** Het doel is om zo veel mogelijk natuurlijke energie op te wekken en hierdoor het gebruik van fossiele brandstoffen te reduceren. Uitgangspunt is dat dit bewerkstelligd moet worden zonder de natuurlijke kringlopen te verstoren. Dit betekent dat wind- en zonne-energie de voorkeur heeft boven mestvergisting (Verhoeven & Stuiver, 2010).

Kringlooplandbouw gaat niet alleen over een harmonisatie van bedrijfsprocessen. Er is ook aandacht voor innovatieve, jonge, potentiële bedrijfsopvolgers. Zij vormen de spil die nodig is in de transitie van de huidige situatie naar kringlooplandbouw. Er is behoefte aan langetermijnperspectieven, hierbij wordt rekening gehouden met een solide inkomen en de waarborging van de continuïteit door ruimte te geven aan nieuwe bedrijfsvoering. Daarnaast zullen ondernemers voortdurend moeten zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden met partners binnen én buiten de keten (Verhoeven & Stuiver, 2010).

1.3 Relevantie & aanleiding

Op 8 september 2018 heeft minister van landbouw Carola Schouten haar visie gepresenteerd: landbouw, natuur en voedsel waardevol en verbonden. Zij beschreef in het rapport hoe zij in richting van 2030 de melkveehouderij visualiseert. Niet alleen de minister van landbouw heeft een visie geschreven, ook verschillende stakeholders hebben hun visie openbaar gemaakt.

Banken, belangenorganisaties, zuivelverwerkers, melkveehouders en de politiek; elke partij heeft een eigen visie op de melkveesector. Deze visies staan los van elkaar. Het is belangrijk om deze verschillende visies met elkaar te verbinden en daarin overeenkomsten en verschillen aan te tonen, zodat er een pad gekozen kan worden voor de toekomst. De doelgroep van dit onderzoek zijn melkveehouders en stakeholders. Doelgroep van dit onderzoek zijn melkveehouders en stakeholders in de Achterhoek.

1.4 Visie

Een visie is niks meer dan een verwachtingspatroon of beeld wat iemand van de toekomst heeft aldus de schrijvers. Het opstellen van een visie berust op drie pijlers, die zijn weergegeven in Figuur 2. (Koster & Stolze, 2013).

Figuur 2: pijlers voor opstellen visie

Volgens Koster & Stolze (2013) kent elk van de pijlers een eigen deelvraag. Op deze manier wordt er gefilterd om uiteindelijk tot een goede formulering van een visie te komen. Aan de eerste pijler kleef

de vraag: 'Hoe ziet de omgeving er voor ons bedrijf uit over x jaar?' Aan het invullen van de eerste pijler hoeft geen gedegen analyse of langdurige observatie te liggen. Deze kan beantwoord worden vanuit een logische beredenering. De tweede pijler is een weergave van welke plaats of positie de onderneming in de toekomst heeft. Aan de tweede pijler kleven onderstaande deelvragen: 'Waar willen we staan en wat willen we bereiken?' Deze tweede pijler vloeit voort uit de ambitie en intenties die een onderneming heeft. Aan de derde en laatste vraag ligt de 'hoe-vraag' ten grondslag. Deze luidt als volgt: 'Hoe bereiken we onze gedroomde positie?'

Volgens Taiwo, Lawal & Agwu (2016) wordt er bij het opstellen van een visie door de ondernemer door een bredere bril gekeken dan bij het opstellen van een missie. Daarnaast wordt er gesteld dat men niet kan ondernemen zonder een duidelijke en heldere visie. Een succesvolle onderneming kan niet zonder een heldere visie.

Omdat een visie wat meer beeldend is, kan de visie beschreven worden aan de hand van een poster. Daarbij dient bij het opstellen van de visie aan de volgende zaken gedacht te worden: het vermijden van korte termijn denken, ben creatief doch realistisch, ben niet traditioneel en probeer in scenario's te denken (Koster & Stolze, 2013).

1.5 Stakeholders Nederlandse melkveehouderij

Het begrip stakeholders, ook wel belanghebbende genoemd, wordt gebruikt voor personen en/of organisaties die invloed kunnen uitoefenen op de onderneming (Jonker, 2018). De stakeholders voor de melkveehouderij sector zijn:

- Zuivelverwerkers
- Banken
- Belangenorganisaties
- Overheid

1.5.1 Zuivelverwerkers

Nederland kan bestempeld worden als een echt zuivelland. De productie van zuivel kent een lange weg van tradities en karakteristieken. In 2018 kende Nederland 25 ondernemingen die zuivel verwerkten. De grootste speler in deze markt is Royal Friesland Campina. Deze coöperatieve zuivelverwerker heeft een jaaromzet 11.3 miljard euro en behoort daarmee tot de 6 grootste zuivelondernemingen ter wereld (ZuivelNL, 2018).

1.5.2 Nederlandse (agrarische) banken

De Rabobank had in 2015 85% van het marktaandeel in handen (Rabobank, 2015). Daarmee is de Rabobank de absolute marktleider binnen de agrarische keten op het gebied van financiering. Daarnaast beschrijven Van der Voort et al (2009) dat de ABN-AMRO bank een geschat marktaandeel bezit van 15%. Uit telefonisch contact met Pierre Berntsen, directeur agrarische bedrijven van ABN-AMRO, blijkt dat dit percentage in 2020 gelijk is gebleven. Volgens Pierre Berntsen is het aandeel van de Rabobank en ABN-AMRO bank in de agrisector samen 90% (Berntsen, 2020).

1.5.3 Belangenorganisatie

Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO), vertegenwoordigt ruim 35.000 agrarische ondernemers. Daarnaast zet de LTO zich in om de economische en maatschappelijke positie te versterken (LTO, z.d.). De Nederlandse Zuivel Organisatie (NZO) is een brancheorganisatie van de Nederlandse zuivelindustrie. Deze organisatie behartigt de belangen van dertien zuivelondernemingen waaronder Friesland Campina. Daarnaast zorgt NZO er ook voor dat de geproduceerde melk van hoogste kwaliteit is in combinatie met aandacht voor dier en milieu (NZO, z.d.).

1.5.4 Nederlandse overheid

Carola Schouten is politica van de ChristenUnie en is sinds 2017 minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit binnen het kabinet Rutte 3 (Schouten, z.d.). Volgens mevrouw Schouten geeft de kringlooplandbouw melkveehouders een 'License to produce' in 2030. Ondanks dat Nederland op de wereldkaart maar een klein stipje is, staat het op nummer twee van de wereld als het gaat om de export van landbouwproducten. Echter kent deze nummer twee ranking ook een schaduwzijde. Doordat er veel gevraagd wordt van de bodem heeft dit impact op het natuurlijke aspect als ook het sociaal kapitaal (Maij et al., 2019). Om deze reden wil Carola Schouten ervoor zorgen dat melkveehouders zich gaan bewegen in richting van kringlooplandbouw.

1.6 DESTEP-Analyse

De DESTEP-analyse is een externe analyse gericht op de macro omgeving van het bedrijf. Doordat dit onderzoek over visievorming gaat en de verschillen daarin zal de DESTEP-analyse een andere dimensie krijgen. De visies van de stakeholders en melkveehouders worden verwerkt naar elke behorende pijler binnen de DESTEP-analyse. Vanuit dit vertrekpunt kunnen de verschillende visies geanalyseerd worden. De DESTEP- analyse berust op onderstaande pijlers:

- **Demografische factoren:** hierin worden bevolkingsaantallen, leeftijdsopbouw, aantal - huishoudens en bevolkingssamenstellingen weergegeven.
- **Economische factoren:** hierin worden de economische ontwikkelingen beschreven en wat de stand van zaken is in de sector binnen het domein economie. Verder wordt hier weergegeven hoe de consument er financieel voor staat.
- **Sociaal-culturele factoren:** deze factoren beschrijven welke ontwikkelingen er binnen de samenleving zijn of in de visies die geuit zijn.
- **Technische factoren:** deze factoren geven zichtbaarheid aan welke technologische ontwikkelingen er zijn binnen de sector.
- **Ecologische factoren:** hierin worden factoren zoals duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen beschreven.
- **Politiek-juridische factoren:** deze factoren hebben te maken met de wet- en regelgeving die de overheid opstelt. Denk hierbij aan fosfaatrechtenstelsel, grondgebondenheid, kringlooplandbouw etc. (Michels, 2012).

De visies van de verschillende stakeholders kunnen geanalyseerd en vergeleken worden met behulp van de DESTEP-analyse.

1.7 Knowledge gap

Iedere stakeholder van de Nederlandse veehouderij heeft een visie voor de toekomst. Carola Schouten heeft een duidelijke visie gepresenteerd in haar rapport in richting van 2030, dit betekent dat de doelstellingen helder zijn. Echter is niet bekend in hoeverre de melkveehouders klaar zijn voor deze plannen en doelstellingen van de verschillende stakeholder. Komen deze sectorvisies overeen met de visies van melkveehouders?

1.8 Hoofd- en deelvragen

Om te onderzoeken wat de verschillen zijn, of welke verbanden er zijn in de gegeven visies is de volgende hoofdvraag opgesteld:

“Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de sectorvisies van de stakeholders en de ontwikkelingen binnen de sector volgens Achterhoekse melkveehouders voor 2030?”

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zal deze opgesplitst worden in de volgende deelvragen:

1. Wat is de sectorvisie van stakeholders op de ontwikkelingen in de melkveehouderij tot 2030?
2. Wat is de sectorvisie van Achterhoekse melkveehouders op de ontwikkelingen in de melkveehouderij tot 2030?
3. Wat zijn de verschillen in mening van Achterhoekse melkveehouders en stakeholders op de sectorvisies voor 2030?
4. Wat zijn de overeenkomsten in mening van Achterhoekse melkveehouders en stakeholders op de sectorvisies voor 2030?

1.9 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is het geven van handvatten aan adviseurs in de Nederlandse melkveehouderij in de Achterhoek. Met behulp van deze handvatten kunnen ondernemers en adviseurs sparren over het pad dat zij kunnen inslaan met het oog op de doelstellingen voor 2030. Daarnaast kan dit onderzoek ook melkveehouders helpen om na te denken over hun toekomstvisie. De doelstelling is dan ook om discussie op te wekken tussen adviseurs en melkveehouders.

1.10 Leeswijzer

Hoofdstuk 1 beschrijft de inleiding en aanleiding van dit onderzoek. In dit hoofdstuk is beschreven waar het onderzoek over gaat en voor wie het interessant is. Daarnaast is inleidend beschreven hoeveel melkveebedrijven Nederland heeft en wat de oorsprong van de Nederlandse melkveehouderij is. Verder komt naar voren op welke manier een visie opgesteld wordt en wat een visie precies inhoudt. Daarnaast worden in dit hoofdstuk een tal van begrippen beschreven die belangrijk zijn in het onderzoek. Zo wordt er in dit hoofdstuk beschreven wat stakeholders zijn en voor welke stakeholders er gekozen is. Daarnaast zal ook het begrip DESTEP uitgelegd worden. Een belangrijk deel van een onderzoek is de knowledge gap. Hierin wordt beschreven wat al bekend is en wat nog moet worden onderzocht. Ook worden de hoofd- en deelvragen weergegeven in dit hoofdstuk en worden de doelstellingen benoemd. In hoofdstuk 2 is beschreven wat voor type onderzoek het is en hoe deze uitgevoerd zal worden. In dit hoofdstuk komt naar voren op welke manier de data voor de deelvragen verzameld gaat worden en hoe deze worden geanalyseerd. Ook is de afbakening onderdeel van hoofdstuk 2. Hierin wordt beschreven wat wel en wat niet binnen dit onderzoek valt. Tevens is in dit hoofdstuk beschreven hoe de betrouwbaarheid en validiteit gewaarborgd worden. Hoofdstuk 3 presenteert de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 4 is zijn de discussiepunten van dit onderzoek beschreven. Hoofdstuk 5 geeft de conclusie van het onderzoek weer en worden er aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan. In hoofdstuk 6 zijn de volledige APA-referenties te vinden van de informatie die in dit rapport wordt gegeven.

2 Aanpak

In dit hoofdstuk is beschreven wat voor type onderzoek het betreft. Daarnaast is per deelvraag beschreven welke methode wordt gebruikt en wat de benodigdheden zijn. Ook is de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek beschreven.

2.1 Soort onderzoek

Dit onderzoek betreft zowel deskresearch als fieldresearch. De deskresearch in dit onderzoek bestaat uit een DESTEP-analyse van de visie van de stakeholders wordt gemaakt door middel van reeds bestaande informatie die de stakeholders gekozen bieden. De fieldresearch bestaat uit het verkrijgen van informatie van Achterhoekse melkveehouders over hun visie over de toekomst, dit wordt gedaan door middel van een interview. Het betreft kwalitatief onderzoek, aangezien dit onderzoek gericht is op het verkrijgen en vergelijken van de visies van verschillende partijen op de melkveesector (Baarda et al., 2014).

2.2 Afbakening

In dit onderzoek omvat alleen de gangbare melkveehouderij. Hiervoor is gekozen, omdat er veel verschillen zijn in wet- en regelgeving tussen gangbare melkveehouderij en biologische melkveehouderij. Er is gekozen voor een regionale aanpak om regionale verschillen in visievorming van melkveeouders te voorkomen. Een voorbeeld hiervan is dat een melkveehouder op veengrond in het noorden van Nederland mogelijk een andere visie heeft dan een melkveehouder op zandgrond uit het oosten van het land door de verschillen in bodemsoort. De keuze is gevallen op de Achterhoek, een regio gelegen in het oosten van het land. Dit gebied heeft overwegend zandgrond.

Het type ondernemers die gekozen zijn om interviews bij af te nemen kunnen worden gekarakteriseerd als pioniers. Dit zijn melkveeouders die veelal bedreigingen zien als kansen en vooruitstrevend ondernemen. Zij zijn dan ook voortdurend op zoek naar kansen in de markt (Rabobank, z.d.). Zij hebben daardoor ook een duidelijke visie over de toekomst.

Alleen de openbare, gepubliceerde sectorvisies van de beschreven stakeholders zijn geanalyseerd in dit onderzoek. Voor de zuivelverwerkers is de keuze gemaakt om FrieslandCampina als belangrijkste stakeholder te gebruiken, omdat zij tot een van de grootste zuivelverwerkers van de wereld behoort en een openbare sectorvisie beschikbaar heeft (ZuivelNL, 2018). Voor de bankensector is de keuze gevallen op Rabobank en ABN-AMRO, omdat zij samen 90% van de markt beheren (P. Berntsen, persoonlijke communicatie, 11 februari 2020).

In dit onderzoek zijn de volgende aspecten niet geïnccludeerd:

- Vaktechnische aspecten
- Invulling van de sectorvisies op bedrijfsniveau
- Speculaties in media inzake toekomstvisie

2.3 Methode data-verzameling melkveeouders

Om de deelvragen te beantwoorden is er gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview. De vragen zijn gesteld in de vorm van stellingen welke gebaseerd zijn op de sectorvisies van de stakeholders. De geïnterviewde krijgt bij deze stellingen de keuze tussen “eens” en “oneens”, waarna de geïnterviewde deze keuze indien gewenst kan toelichten. De interviewvragen richten zich op de richting die de sector op gaat en wat Achterhoekse melkveeouders daarvan vinden. Deze zijn weergegeven in Bijlage 1. Door gebruik te maken van semigestructureerde interviewvragen geeft het de onderzoeker meer de ruimte om dieper in te gaan op de vragen en zo meer informatie te

verzamelen (Baarda et al., 2017). Om te beginnen zijn er eerst wat algemene vragen gesteld om zo het gesprek wat losser te maken, vervolgens wordt er dieper ingegaan worden op de interviewvragen (Baarda et al., 2017). De daaropvolgende vragen die gesteld worden hebben betrekking op de DESTEP-pijlers. Hiervoor is gekozen, omdat ook de sectorvisies van verschillende stakeholders via de DESTEP-methode geanalyseerd worden. Op deze manier zijn de antwoorden op het interview en de sectorvisies te vergelijken. De tien melkveehouders welke het interview afgelegd hebben zijn aangedragen door Countus. Melkveehouders die aangedragen zijn, hebben een duidelijke visie op de toekomst van de sector en beschikken over voldoende kennis van huidige wet- en regelgeving. Deze melkveehouders worden getypeerd als zijnde pioniers. De interviewvragen zijn weergegeven in Bijlage 1. De geïnterviewde melkveehouders zijn allen tussen de 20 en 40 jaar oud. De grootte van de melkveebedrijven varieert tussen de 60 stuks melkvee tot 150 stuks melkvee. Daarnaast zijn de sectorvisies van verschillende stakeholders geanalyseerd en verwerkt in een DESTEP-analyse en confrontatiematrix. Vervolgens zijn deze met elkaar vergeleken. De interviews die afgenomen worden met de melkveehouders zijn getranscribeerd en bijgevoegd in een bijlage als onderbouwing. Het afnemen van een interview heeft ongeveer 60 minuten in beslag genomen. De interviews zijn afgenomen in de periode van 14 december 2020 tot en met 20 december 2020. Door het Covid-19 virus is ervoor gekozen om de interviews digitaal via Microsoft Teams af te nemen.

2.4 Methode data-verzameling stakeholders

De sectorvisies van de verschillende stakeholders zijn beschikbaar via het internet. Deze zijn dan ook op deze wijze verzameld. De stakeholders in dit onderzoek zijn: FrieslandCampina, Rabobank, ABN AMRO, LTO en de Nederlandse overheid.

2.5 Data-analyse

Zowel de sectorvisies van de verschillende stakeholders als de sectorvisies van de ondervraagde melkveehouders zijn verwerkt in DESTEP-analyse. Op deze manier kunnen de verschillende sectorvisies met elkaar worden vergeleken. Hierbij wordt de mening van Achterhoekse melkveehouders en de verschillen en overeenkomsten in visie tussen stakeholders en Achterhoekse melkveehouders zichtbaar, waardoor de deelvragen beantwoord kunnen worden.

2.6 Validiteit

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te waarborgen is getracht de informatie uit de interviews zo onafhankelijk mogelijk te verkrijgen. Dit is gedaan door de interviews op te nemen en vervolgens te transcriberen. Daarnaast zijn in de loop van het gesprek de vragen op een andere manier gesteld om zo de factor toeval te minimaliseren (Baarda et al., 2017). Om toevalligheden te minimaliseren zijn de vragen zo concreet mogelijk gesteld en is daarop doorgevraagd.

De bronnen die gebruikt zijn voor dit onderzoek zijn voornamelijk wetenschappelijke bronnen, welke bij voorkeur peer-reviewed zijn. Daarnaast zijn er ook artikelen uit vakbladen gebruikt als onderbouwing. Voor de datering van de bronnen geldt dat alle bronnen niet ouder zijn dan 10 jaar.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de deelvragen weergegeven. De citaten zoals benoemd in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de afgenomen interviews. Deze interviews zijn bijgevoegd in Bijlage 4.

3.1 Deelvraag 1

De eerste deelvraag luidt als volgt: ‘Wat is de sectorvisie van stakeholders op de ontwikkelingen in de melkveehouderij tot 2030?’. Om deelvraag 1 te beantwoorden zijn de sectorvisies van de stakeholders opgezocht op het internet. De volgende organisaties zijn als stakeholders aangewezen: FrieslandCampina, Rabobank, ABN AMRO, LTO en de Nederlandse overheid. Deze sectorvisies zijn onderverdeeld door middel van de DESTEP-methode. Op deze manier kunnen de sectorvisies vergeleken worden met de visies van de melkveehouders. De volledige DESTEP-analyses per stakeholder zijn bijgevoegd in Bijlage 3. De conclusie van de DESTEP-analyses van alle stakeholders samen is weergegeven in paragraaf 3.1.1 tot en met 3.1.6.

3.1.1 Demografische factoren

Wereldwijd is de algemene verwachting van de stakeholders dat de zuivelconsumptie zal toenemen. De oorzaak hiervan is de bevolkingsgroei in met name Azië, Afrika en het Midden-Oosten. Daarnaast is de verwachting dat de groei van het besteedbaar inkomen in derdewereldlanden de vraag naar zuivelproducten ten goede komt. Binnen Nederland is de verwachting dat er minder koeien gehouden zullen worden door strenger wordende regelgeving. De heer Berntsen van ABN AMRO bank verwacht dat er twee typen melkveehouders zullen blijven waarbij één puur op de kostprijs gericht is en de ander op innovatie. Volgens de heer Berntsen ligt de toekomst van de melkveehouderij in Nederland bij het zoeken naar verbreding (Berntsen, 2020).

3.1.2 Economische factoren

De stakeholders hebben vraagtekens bij de bestendigheid van de melkprijs in de toekomst. Ten grondslag hiervan ligt de verhoogde kostenstructuur. De stakeholders adviseren daarom een buffer op te bouwen om volatiliteit te kunnen beheersen. Daarnaast is de verwachting dat Nederlandse melkveehouders niet kunnen concurreren met de kostprijs in het buitenland, echter moeten zij dit ook niet willen. Deze verschillen worden veroorzaakt door regelgeving en de manier van het houden van melkvee. De stakeholders geven aan dat verbreding van het bedrijf een goede kans is meerwaarde te creëren. Daarnaast biedt deelname aan nieuwe concepten binnen de melkveehouderij, zoals PlanetProof van FrieslandCampina, ook meerwaarde. Ook geven de stakeholders aan dat melkveehouders zich meer moeten gaan verenigen om een sterkere handelspositie te verkrijgen.

3.1.3 Sociaal-culturele factoren

De Rabobank is van mening dat de license-to-produce geen vanzelfsprekendheid meer zal zijn. Door veranderingen in het consumentengedrag, zoals meer lokale producten kopen, dient de agrarische sector meer verbinding te zoeken tussen boeren en de burgers. De stakeholders vinden het belangrijk dat de sector zich openstelt, bijvoorbeeld door middel van open dagen, om de verbinding met de consument te bewerkstelligen. Hierbij kan storytelling toegepast worden om het verhaal achter de productie bij de consument bekend te maken. Dit is belangrijk omdat de consument steeds meer eisen gaat stellen aan de voedselproducenten. Transparantie is hierbij van belang, aangezien dit vraagtekens bij de consument wegneemt.

3.1.4 Technische factoren

Volgens de stakeholders heeft de Nederlandse zuivelketen een leidende positie op het gebied van innovatie. Deze positie moet volgens hen ook behouden worden. In de toekomst liggen hier kansen op het gebied van milieubelasting. Er kan op bedrijfsniveau beoordeeld worden welke milieubelasting het

bedrijf of zelfs een perceel heeft. Het aangaan van samenwerkingsverbanden, met bijvoorbeeld akkerbouwers in de buurt, kan ervoor zorgen dat de handelskracht van melkveehouders toeneemt.

3.1.5 Ecologische factoren

De Rabobank beschrijft in haar sectorvisie voor 2030 dat het belang van duurzaamheid toeneemt. Dit komt enerzijds door een strengere wet- en regelgeving op het gebied van ammoniakuitstoot en mest en anderzijds door de productie eisen vanuit de zuivelcoöperaties en retail. Daarnaast is de verwachting van de stakeholders dat voorlopen in duurzaamheid een belangrijke pijler zal worden op wereldwijd gebied. Melkveehouders zullen in de toekomst dus meer rekening moeten houden met duurzaamheid in hun bedrijfsvoering en kiezen voor milieuvriendelijke en ecologische maatregelen.

3.1.6 Politiek-juridische factoren

De stakeholders zijn stellig in hun visie dat de Nederlandse wet- en regelgeving steeds meer beperkingen oplegt aan de melkveehouderij, wat de kostprijs opdrijft. Daarnaast is de verwachting dat ook aan internationale verdragen met betrekking tot het milieu een prijskaartje hangt. De heer Berntsen (2020) van ABN AMRO stelt dat stikstofdepositie en CO₂-uitstoot geld zal gaan kosten.

3.2 Deelvraag 2

De tweede deelvraag luidt als volgt: 'Wat is de sectorvisie van Achterhoekse melkveehouders op de ontwikkelingen in de melkveehouderij tot 2030?'. Er zijn 10 Achterhoekse melkveehouders geïnterviewd met behulp van stellingen. Elk interview is gecodeerd op basis van de thema's van de DESTEP-methode. De interviews en coderingen zijn bijgevoegd in Bijlage 4. De samenvattingen van de interviews en conclusie zijn bijgevoegd in Bijlage 6. De conclusie van de DESTEP-analyse van alle geïnterviewde Achterhoekse melkveehouders samen is weergegeven in paragraaf 3.2.1 tot en met 3.2.6. Hierin zijn ook de antwoorden op de stellingen meegenomen. De stellingen en de antwoorden zijn weergegeven in Bijlage 5. Onderstaande conclusies zijn uitsluitend op basis van de antwoorden van de ondervraagde melkveehouders.

3.2.1 Demografische factoren

Er zijn zowel melkveehouders die denken dat de vraag naar melkproducten gaat toenemen als melkveehouders die denken dat het gaat afnemen. Aan de ene kant zijn de melkveehouders ervan overtuigd dat de wereldbevolking zal blijven groeien en dus de vraag toeneemt, maar aan de andere kant denken ze dat een vegetarisch en veganistisch eetpatroon terrein gaat winnen. Zo geeft melkveehouder 5 aan: *'Er zullen steeds meer groeperingen proberen om zuivelproducten te vervangen. Veel jongeren consumeren veel minder zuivel dan een aantal jaar geleden'*. Het overgrote deel van hde melkveehouders denkt dat het aantal melkkoeien in NL zal afnemen, namelijk 80%. Ook is de verwachting dat andere landen meer melk gaan produceren. De meeste melkveehouders vinden een neventak een goede optie om extra inkomsten te genereren.

3.2.2 Economische factoren

Veertig procent van de ondervraagde melkveehouders denkt dat de melkprijs de komende jaren niet zal gaan stijgen. Echter wordt er ook aangegeven dat dit wel wenselijk is in verband met de kostprijs. Er worden mogelijkheden gezien in bonussen voor het meedoen aan bepaalde concepten. Melkveehouder 7 zegt hierover het volgende: *'De garantieprijs zal geen extreme toename tot geen toename ondervinden. De plus op de melkprijs zal gaan liggen op prestatietoelagen zoals planet proof etc'. Hoe meer eisen je voldoet hoe hoger de melkprijs zal zijn. Dit komt echter samen met hoge investeringen.'* Tachtig procent van de ondervraagde melkveehouders denkt dat kringlooplandbouw de norm gaat worden.

3.2.3 Sociaal-culturele factoren

De melkveehouders spreken positief over hun beroep. Zo zegt melkveehouder 1: *‘Het boeren vak is het mooiste wat er is. De vrijheid die je hebt, het werken met de natuur, noem maar op.’* Overname van een melkveebedrijf wordt nog wel als positief beschouwd en aangeraden, zolang er passie is bij de overnemer en het bedrijf gezonde bedrijfsresultaten heeft. Melkveehouder 9 zegt hier het volgende over: *‘Wanneer het bedrijf nog toekomst bevat en de potentiële opvolger interesse heeft in de agrarische wereld en het bedrijf zal ik altijd diegene aanraden om het te doen.’* Aan de andere kant verwachten melkveehouders dat het aantal melkveebedrijven zal gaan krimpen, o.a. door vergrijzing en te weinig inkomsten. Transparantie naar de consument is een belangrijk punt en zorgt voor binding en het creëert extra waarde voor de producten. Lokale afzet wordt dan ook gezien als een goede stap. *‘Mensen willen een stukje beleving bij het eten van iets. Eten met een verhaal.’*, aldus melkveehouder 9.

3.2.4 Technische factoren

Alle ondervraagde melkveehouders vinden innovatie belangrijk binnen hun bedrijfsvoering. Automatisering biedt meer vrijheid door arbeidsverlichting, maar er hangt wel een prijskaartje aan. Samenwerkingen met andere bedrijven kunnen in sommige gevallen voordelen bieden. Melkveehouder 5 zegt het volgende: *‘Kennisdeling is een belangrijk actiepunt in de agrarische sector. Kennis van een ander toepassen met het juiste resultaat zal het bedrijf naar een hoger niveau tillen.’* Melkveehouder 2 staat ook open voor samenwerking, maar stelt hierbij de volgende kanttekening: *‘Maar dat [de samenwerking] moet je wel goed op papier zetten, hoe je alles wil gaan regelen onderling’.*

3.2.5 Ecologische factoren

90% van de ondervraagde melkveehouders maakt bewuste keuzes met betrekking tot milieuvriendelijke maatregelen. Melkveehouder 5 zegt: *‘De natuur zorgt voor ons en ons inkomen, het is belangrijk om de natuur ook weer wat terug te geven.’* Echter is er ook een andere kant van de medaille: deze maatregelen kosten geld en vaak levert het weinig tot niets op. Met behulp van financiële vergoedingen zullen melkveehouders meer open staan om dergelijke maatregelen te nemen.

3.2.6 Politiek-juridische factoren

Voor de meeste ondervraagde melkveehouders is de huidige wet- en regelgeving onduidelijk. Zij zien graag een consistente wet- en regelgeving waar zij op kunnen bouwen voor de toekomst. De huidige onzekerheden zorgen er voor dat melkveehouders niet goed durven te investeren. Dit komt ook naar voren in het interview met melkveehouder 3: *‘Er is totaal geen lange termijnvisie. Het is toch van de zotte dat volgend jaar de wet- en regelgeving wel compleet anders is. Hier kan ik niet op investeren en zo kan ik voor me zelf ook geen visie bepalen voor mijn bedrijf’.*

3.3 Deelvraag 3

De derde deelvraag luidt als volgt: *‘Wat zijn de verschillen in mening van Achterhoekse melkveehouders en stakeholders op de sectorvisies voor 2030?’*. Om deze deelvraag te beantwoorden zijn de uitkomsten van deelvraag 1 en deelvraag 2 met elkaar vergeleken en is de focus gelegd op de verschillen.

3.3.1 Demografische factoren

Op demografisch gebied zijn er weinig grote verschillen. Het enige grote verschil is dat de stakeholders verwachten dat de mondiale vraag naar zuivel zal toenemen terwijl de melkveehouders wat voorzichtiger zijn in hun uitspraken.

3.3.2 Economische factoren

Het gros van de melkveehouders zien neventakken niet als een oplossing in de toekomst, terwijl de stakeholders verbreding zien als een kans. Zestig procent van de ondervraagde melkveehouders is niet bereid om te investeren in neventakken, terwijl de stakeholders aangeven dat dit meerwaarde kan creëren.

3.3.3 Sociaal-culturele factoren

Op dit gebied zijn geen duidelijke verschillen aangetoond.

3.3.4 Technologische factoren

Volgens de stakeholders moet de koppositie van Nederland op het gebied van innovatie in de melkveehouderij behouden blijven. Uit de interviews blijkt dat alle ondervraagde melkveehouders innovatie ook belangrijk vinden, maar dat het kostenplaatje een drempel is.

3.3.5 Ecologische factoren

De stakeholders zijn van mening dat Nederlandse melkveehouders voorop moeten lopen wat betreft duurzaamheid. Dit zal ook door middel van wet- en regelgeving en productie-eisen worden bevorderd. Echter merken melkveehouders dat innovatie op het gebied van milieuvriendelijkheid vaak alleen geld kost en niets oplevert, waardoor het minder tot niet interessant is om deze door te voeren.

3.3.6 Politiek-Juridische factoren

Op politiek-juridisch gebied zijn geen duidelijke verschillen aangetoond.

3.4 Deelvraag 4

De vierde deelvraag luidt als volgt: 'Wat zijn de overeenkomsten in mening van Achterhoekse melkveehouders en stakeholders op de sectorvisies voor 2030?'. Om deze deelvraag te beantwoorden zijn de uitkomsten van deelvraag 1 en deelvraag 2 met elkaar vergeleken en is de focus gelegd op de overeenkomsten.

3.4.1 Demografische factoren

Zowel de stakeholders als de melkveehouders verwachten dat het aantal melkkoeien in Nederland zal afnemen. Ook verwachten beide partijen dat de mondiale vraag naar zuivelproducten zal toenemen, al zijn de melkveehouders minder resoluut in deze uitspraak.

3.4.2 Economische factoren

De melkprijs zal gaan stijgen, verwachten beide partijen. Echter is het zowel bij de stakeholders als bij de melkveehouders de vraag of deze kostenbestendig zal zijn. Daarnaast geven beide partijen aan dat het wenselijk is om deel te nemen aan bepaalde concepten om zo meerwaarde, en dus een bonus voor de melkveehouder, te creëren. De laatste overeenkomst op economisch gebied is dat beide partijen over het algemeen van mening zijn dat kringlooplandbouw de norm gaat worden.

3.4.3 Sociaal-culturele factoren

Ook op sociaal cultureel gebied zijn er meerdere overeenkomsten tussen beide partijen. Zo is de verwachting dat de license-to-produce in de toekomst geen vanzelfsprekendheid meer zal zijn.

Daarnaast verwachten beide partijen dat de consument steeds meer eisen zal gaan stellen. Daarom is verbinding met de consument en transparantie noodzakelijk. Zowel de stakeholders als de melkveehouders verwachten dat het eetpatroon van de Nederlandse consument verder zal veranderen. Het is voor beide partijen nog niet duidelijk of deze verandering een trend is of blijvend.

3.4.4 Technologische factoren

De meest opvallende overeenkomst is dat zowel de stakeholders als de melkveehouders van mening zijn dat innovatie en automatisering een belangrijk onderdeel wordt in de bedrijfsvoering. Stakeholders spreken zich duidelijk uit over het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden. Dit kan volgens hen zorgen voor meer handelskracht. De helft van de melkveehouders is dit met hen eens en staan dan ook open voor deze samenwerkingsverbanden.

3.4.5 Ecologische factoren

Beide partijen vinden het nemen van milieuvriendelijke maatregelen belangrijk. Zowel de stakeholders als de melkveehouders zijn van mening dat de natuur zorgt voor de melkveehouders en zij dit andersom ook moeten doen door middel van natuurbehoud en -onderhoud.

3.4.6 Politiek-Juridische factoren

De politiek biedt op dit moment onvoldoende duidelijkheid in de wet- en regelgeving, vinden zowel de stakeholders als de melkveehouders. Hierdoor durven melkveehouders niet te investeren. Bij beide partijen is de verwachting dat (inter)nationale afspraken leiden tot extra kosten voor melkveehouders. Daarnaast spreken beide partijen zich duidelijk uit over het feit dat een consistente wet- en regelgeving gehanteerd dient te worden. Dit moet voor een solide basis zorgen waardoor melkveehouders weer durven te investeren in de toekomst.

4 Discussie

In dit hoofdstuk zijn de gekozen aanpak en de resultaten bediscussieerd.

De resultaten van dit onderzoek zijn een indicatie. Doordat er slechts 10 melkveehouders zijn geïnterviewd kunnen er geen harde uitspraken gedaan worden over de uitkomsten hiervan voor de gehele melkveesector in de Achterhoek. Het doel van dit onderzoek is om adviseurs in de melkveehouderij in de Achterhoek handvatten te geven met betrekking tot de doelstellingen voor 2030. De resultaten van dit onderzoek markeren de visies van melkveehouders en stakeholders en duiden de verschillen en overeenkomsten hierin aan. Dit biedt adviseurs de kans om te sparren met melkveehouders hierover.

Doordat de visies van de stakeholders zijn uitgewerkt voordat de interviewvragen en stellingen zijn vastgesteld was het mogelijk om deze zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij elkaar. Echter had er tijdens de interviews een beter onderscheid gemaakt kunnen worden tussen landelijk en mondiaal niveau. Dit liep soms wat door elkaar. Het gebruik van stellingen tijdens het interview werd als prettig ervaren door de geïnterviewde melkveehouders. De keuze voor het uitvoeren van interviews in plaats van een enquête is goed uitgekapt. Alle benaderde kandidaten stonden open voor het afnemen van een interview, terwijl het responspercentage bij een enquête een stuk lager is. Daarnaast kan er door middel van een interview diepere informatie verkregen worden door middel van doorvragen. Echter staat hiertegenover dat het uitvoeren en analyseren van interviews meer tijd in beslag neemt voor de onderzoeker dan het versturen en analyseren van enquêtes. Mede hierdoor is er gekozen om een kleine onderzoekspopulatie aan te houden in dit onderzoek, wat invloed heeft op de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van de resultaten.

Door de situatie rondom COVID-19 is ervoor gekozen om de interviews online af te nemen via Microsoft Teams. Dit zorgt voor afstand tussen de interviewer en de geïnterviewde, wat mogelijk invloed kan hebben op de beantwoording van de vragen. Daarnaast kwam naar voren bij een melkveehouder dat hij het interview graag kort wilde houden, aangezien er een koe moest kalveren. Bij een fysiek interview was dit mogelijk anders geweest doordat het interview dan ook in de stal gehouden had kunnen worden terwijl de melkveehouder zicht heeft op het afkalfhok. Daarnaast biedt het persoonlijk afnemen van de interviews op locatie meer mogelijkheden tot het lezen van de lichaamssignalen van de geïnterviewde.

Doordat er gebruik is gemaakt van een model zijn, ondanks de sturing door middel van de stellingen, niet alle antwoorden van de melkveehouders te plaatsen binnen de gezette kaders. Dit is een beperking, maar aan de andere kant biedt het model duidelijke thema's waardoor overeenkomsten en verschillen makkelijker geïdentificeerd kunnen worden dan zonder gebruik van het model.

5 Conclusie & aanbevelingen

In dit hoofdstuk is de conclusie beschreven. Hiermee wordt de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord. Daarnaast zijn aanbevelingen beschreven voor vervolgonderzoek.

5.1 Conclusie

In dit onderzoek is er gezocht naar een antwoord op de vraag: ‘Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de sectorvisies van de stakeholders en de ontwikkelingen binnen de sector volgens Achterhoekse melkveehouders voor 2030?’.

Om deze vraag te beantwoorden is kwalitatief onderzoek uitgevoerd door middel van interviews met melkveehouders in de Achterhoek. De uitkomsten van dit interview zijn samengevat en vergeleken met de samenvatting van de visies van de stakeholders. De samenvattingen zijn gebaseerd op het DESTEP-model om de visies van beide partijen met elkaar te kunnen vergelijken.

Er zijn verschillen aangetoond op het gebied van demografie, economie, technologie en ecologie binnen het DESTEP-model.

De stakeholders zijn van mening dat de mondiale vraag naar zuivel zal toenemen, terwijl de melkveehouders voorzichtiger zijn in hun uitspraken hierover. Daarnaast zien de meeste melkveehouders neventakken niet als uitkomst op financieel gebied, terwijl de stakeholders hier heel positief over zijn. De stakeholders zijn heel duidelijk dat de Nederlandse melkveesector er alles aan moet doen om de koppositie op technologisch gebied vast te houden, terwijl het bijbehorende kostenplaatje volgens melkveehouders een drempel kan zijn. Hetzelfde probleem is ook van toepassing op de ecologische aspect. Stakeholders vinden investeren in duurzaamheid een must, terwijl de melkveehouders zien dat het vaak financieel niets oplevert en dus onrendabel is.

Overeenkomsten tussen beide partijen zijn aangetoond op alle vlakken van het DESTEP-model. Dit houdt in op demografisch, economisch, sociaal-cultureel, technologisch, ecologisch en politiek-juridisch gebied. Beide partijen zijn van mening dat het aantal melkkoeien in Nederland zal afnemen en dat de melkprijs zal gaan stijgen. Echter zijn beide partijen ook van mening dat de kostprijs zal stijgen, waardoor de vraag is of de stijging van het melkgeld kostenbestendig is. De license-to-produce zal in de toekomst geen vanzelfsprekendheid meer zijn en de consument zal meer eisen gaan stellen. Beide partijen zijn van mening dat innovatie belangrijk is en dat samenwerkingsverbanden in sommige situaties voordelen kunnen bieden. Daarnaast vinden beide partijen het belangrijk om het milieuaspect mee te nemen in de bedrijfsvoering. Als laatst zijn beide partijen van mening dat de politiek een solide basis wat betreft wet- en regelgeving moet verschaffen, waardoor er duidelijkheid is voor de melkveehouder en er weer geïnvesteerd kan worden zonder al te veel risico.

Gezien de kleine schaal van dit onderzoek kunnen de resultaten slechts als indicatie aangehouden worden en bieden deze geen beeld van de visie van de gehele melkveehouderij sector in de Achterhoek.

Het doel van dit onderzoek is om adviseurs in de melkveehouderij in de Achterhoek handvatten te geven om de sparren en de discussie aan te gaan met melkveehouders over de visie tot 2030. Het is positief om te zien dat er op alle vlakken van het DESTEP-model overeenkomsten zijn tussen de partijen welke nog verder met elkaar verbonden kunnen worden. Daarnaast bieden de verschillen in visie de mogelijkheid om reuring te creëren in de gedachtegang van de melkveehouders. Op deze manier kunnen adviseurs melkveehouders prikkelen om dieper na te denken over de toekomst.

5.2 Aanbevelingen

Voor vervolgonderzoek is het belangrijk om een grotere groep melkveehouders te betrekken. Dit zorgt ervoor dat er een sterkere basis is en er harde uitspraken gedaan kunnen worden in plaats van een indicatie. Daarnaast wordt het aangeraden om de interviews op locatie af te nemen. Hierdoor kunnen lichaamssignalen beter worden opgemerkt en kan hier op door worden gevraagd. Daarnaast kan het er mogelijk voor zorgen dat de melkveehouder er meer tijd voor vrij maakt in plaats van 'even' tussendoor. Tijdens dit onderzoek kwam het idee naar voren om een scorekaart te maken met stellingen die gebruikt kunnen worden door adviseurs. Het idee is dat deze scorekaart ingevuld kan worden door een melkveehouder, waardoor de adviseur snel een beeld heeft over de verschillen en overeenkomsten tussen de visie van de melkveehouder en de visie van de stakeholders. Hier kan de adviseur dan mogelijk op inspelen wat betreft advies.

6 Bronnenlijst

Baarda, D. B. (2014). *Dit is onderzoek: Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek* (2^e ed.). Groningen: Noordhoff

Baarda, D. B., & Hulst, M. v. d. (2017). *Basisboek interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews* (4e ed.). Groningen: Noordhoff

Berntsen, P. (2020). De eerlijke en echte prijs van voedsel. Geraadpleegd op 7 mei 2020 van <https://insights.abnamro.nl/2020/02/van-verliesmodel-naar-verdienmodel/>

Commissie grondgebondenheid. (2018). Basis voor een toekomstbestendige melkveehouderij. Geraadpleegd van <https://www.nzo.nl/media/uploads/2018/04/Grondgebonden-Melkveehouderij-2018.pdf>

Dekkers, M., & Schepers, R. (z.d.). Het Nederlandse zuivellandschap in 2030. Geraadpleegd op 17 maart 2020 van <https://www.rabobank.nl/bedrijven/cijfers-en-trends/veehouderij/melken-in-de-nieuwe-realiteit/nederlandse-zuivellandschap-in-2030/>

FrieslandCampina. (2017). Ontwikkelt coöperatieve visie 2025 Melk met Meerwaarde. Geraadpleegd op 10 februari 2020 van <https://www.frieslandcampina.com/nl/nieuws/melk-met-meerwaarde/>

Kloosterman, C. (2018, 21 februari). Pierre Berntsen: 'Elke ondernemer doet al aan big data'. Geraadpleegd op 15 maart 2020 van <https://www.boerderij.nl/Home/Achtergrond/2018/2/Pierre-Berntsen-Elke-ondernemer-doet-al-aan-big-data-251019E/>

Koster, J M.D. & Stolze, P.W. (2013). Heeft u al een missie en een visie. Geraadpleegd op 14 maart 2020 van https://www.zeeweringenwiki.nl/images/4/41/Heeft_u_al_een_missie_en_een_visie.pdf

LTO. (z.d.). Over LTO. Geraadpleegd op 17 maart 2020 van <https://www.lto.nl/over-lto/>

Maij, H., Baarsma, B., Koen, C., van Dijk, G., van Trijp, H., Volberda, H., ... Thus, S. (2019). *Goed boeren kunnen boeren niet alleen: Je kunt niet groen doen als je rood staat*. Geraadpleegd op 7 mei 2020, van <https://www.narcis.nl/publication/RecordID/oai:dare.uva.nl:publications%2Fede71855-96f2-4218-8125-d09660fcf170>

Michels, W. (2012). *Communicatieplanner* (3de editie). Groningen, Nederland: Noordhoff.

Ministerie van Algemene Zaken. (2018). Visie Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden. Geraadpleegd op 10 januari 2020 van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/09/08/visie-landbouw-natuur-en-voedsel-waardevol-en-verbonden>

NZO. (z.d.). *De Nederlandse Zuivel Organisatie*. Geraadpleegd op 17 maart 2020 van <https://www.nzo.nl/organisatie/>

Rabobank. (2015). *Feiten & Cijfers, Banking for Food*. Geraadpleegd op 20 maart 2020 van <https://www.rabobank.com/nl/images/banking-for-food-feiten-en-cijfers.pdf>

Rabobank. (z.d.). *Zes typen ondernemers*. Geraadpleegd op 7 mei 2020, van <https://www.ikgastarten.nl/bedrijf-starten/zes-typen-ondernemers>

Schouten, C. J. (z.d.). *Drs. C.J. (Carola) Schouten*. Geraadpleegd op 17 maart 2020, van https://www.parlement.com/id/vif4b83nbxyq/c_j_carola_schouten

Taiwo, A.A., Lawal, F.A. & Agwu, M.E. (2016). Vision and Mission in Organization: Myth or Heuristic Device? *The International Journal of Business & Management*, 4(3), 127-134.

Van der Peet, G., Leenstra, F., Vermeij, I., Bondt, N., Puister, L., & van Os, J. (2018). *Feiten en cijfers over de Nederlandse veehouderijsectoren 2018*. Geraadpleegd op 23 april 2020 van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/544595>

Van der Voort, M. P. J., van Reeuwijk, P., Visser, A. J., & Kamstra, J. H. (2009). *Financiering van de multifunctionele landbouw*. Geraadpleegd op 23 april 2020 van <https://www.wur.nl/nl/Publicatie-details.htm?publicationId=publication-way-333839383531>

Verhoeven, F. & Stuiver, M. (2010). *Kringlooplandbouw: Op weg naar geborgde bedrijfsspecifieke milieuresultaten*. Geraadpleegd op 17 april 2020 van <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/176489>

ZuivelNL. (2018). *Zuivel in cijfers 2018*. Geraadpleegd op 17 maart 2020 van <https://www.zuivelnl.org/uploads/images/Zuivel-in-cijfers-2018.pdf>

Bijlage 1: Semi gestructureerde interview vragen

Voorafgaan starten met algemene vragen

- Bedrijfsopvolger? Zo ja, op welke termijn?
- Bedrijfsomvang?
- Wat is uw droombeeld over de melkveehouderij?
- Wat ziet u als grootste belemmering voor uw bedrijf momenteel en in de toekomst?

Stellingen:

Na elke stelling kan de geïnterviewde toelichting geven op zijn of haar keuze.

Demografisch

- De vraag naar melk producten zal wereldwijd toenemen. Eens/oneens.
- Het aantal melkkoeien zal dalen? Eens/oneens.
- Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken. Eens/oneens.

Economisch

- Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen. Eens/oneens.
- Kringloop landbouw wordt de norm. Eens/oneens.
- Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten. Eens/oneens.

Sociaal- cultureel:

- Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen. Eens/oneens.
- Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen. Eens/oneens.
- Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden. Eens/oneens.

Technologisch

- Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering. Eens/oneens.
- Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering. Eens/oneens.
- Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering. Eens/oneens.

Ecologisch

- Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering. Eens/oneens.
- Wat doet u momenteel om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?
- Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk. Eens/oneens.

Politiek

- De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen. Eens/oneens.
- Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren. Eens/oneens.

Bijlage 2: Checklist schriftelijk rapporteren

Checklist Schriftelijk Rapporteren 2018

Naam:

Klas:

De beoordelingscriteria die met een * zijn aangegeven, zijn 'willing points'. Wanneer de beoordelaar daarvan meer dan vijf heeft aangekruist, dien je het rapport/verslag op alle onvoldoende onderdelen te verbeteren. In het afstudeerwerkstuk zijn geen 'willing points' toegestaan.

1. Het taalgebruik

- ☐ Bevat niet meer dan drie grammaticale, spel- en typefouten per duizend woorden; het rapport/verslag is dan afgekeurd*
- ☐ Heeft een actieve schrijfstijl*
- ☐ Is zakelijk, formeel en objectief*
- ☐ Is coherent (verwijs- en verbindingswoorden)*
- ☐ Heeft een adequate interpunctie*
- ☐ Bevat niet de persoonlijke voornaamwoorden 'ik/mij/me, jij/je/jou, jullie, u, wij/we/ons'*
- ☐ Is doelgroepgericht*
- ☐ Heeft een uniforme stijl*

2. De ordening

- ☐ Het verslag/rapport heeft een logisch opbouw
- ☐ Elk hoofdstuk heeft een logische alineastructuur
- ☐ Elk hoofdstuk kent een introductie (m.u.v. H.1)

3. Het rapport/verslag

- ☐ Is vrij van plagiaat*
- ☐ De pagina's zijn genummerd*
- ☐ Heeft een uniforme opmaak

4. De omslag

- ☐ Bevat de titel
- ☐ Vermeldt de auteur(s)

5. De titelpagina/het titelblad

- ☐ Heeft een specifieke titel*
- ☐ Vermeldt de auteur(s)*
- ☐ Vermeldt de plaats en de datum*
- ☐ Vermeldt de opdrachtgever(s)*

6. Het voorwoord:

- ☐ Bevat de persoonlijke aanleiding tot het schrijven van het rapport/verslag
- ☐ Bevat persoonlijke dankjes (persoonlijke voornaamwoorden toegestaan)

7. De inhoudsopgave:

- ☐ Vermeldt alle genummerde onderdelen van het rapport/verslag*
- ☐ Vermeldt de samenvatting en de bijlage(n)
- ☐ Is overzichtelijk/gestructureerd
- ☐ Heeft een correcte paginaverwijzing

8. De samenvatting:

- ☐ Is een verkorte versie van het gehele rapport/verslag
- ☐ Bevat de conclusies
- ☐ Bevat suggesties voor verder onderzoek

- ☐ Bevat geen persoonlijke mening
- ☐ Staat direct na de inhoudsopgave

9. De inleiding

- ☐ Is hoofdstuk 1*
- ☐ Beschrijft het kader/de context en de aanleiding*
- ☐ Geeft inhoudelijke relevante achtergrondinformatie*
- ☐ Bevat de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Vermeldt het doel*
- ☐ Bevat een leeswijzer voor het rapport/verslag*

10. Materiaal en methode

- ☐ Beschrijft de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Motiveert de keuze voor de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Past bij de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Beschrijft de variabelen/eenheden
- ☐ Beschrijft de methode van data-analyse

11. De (opmaak van de) kern

- ☐ De hoofdstukken en de (sub)paragrafen met maximaal drie niveaus zijn genummerd*
- ☐ De hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben een passende titel
- ☐ Een hoofdstuk beslaat ten minste één pagina
- ☐ Een nieuw hoofdstuk begint op een nieuwe pagina
- ☐ De zinnen lopen door (geen 'enter' binnen een alinea gebruiken)
- ☐ De figuren zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (onder de figuur)*
- ☐ De tabellen zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (boven de tabel)*
- ☐ Tabellen en figuren zijn zelfstandig te begrijpen
- ☐ In de tekst zijn er verwijzingen naar figuren en/of tabellen*
- ☐ De tekst bevat verwijzingen naar de desbetreffende bijlage(n)
- ☐ De tekst is ook zonder verwijzingen te begrijpen

12. De discussie

- ☐ Vermeldt de interpretatie(s) van de resultaten
- ☐ Bevat een vergelijking met relevante literatuur
- ☐ Geeft de valide argumentatie weer
- ☐ Evalueert de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Bevat een kritische reflectie op de eigen bevindingen

13. De conclusies en aanbevelingen

- ☐ Bevatten antwoord(en) op de onderzoeksvraag
- ☐ Zijn gebaseerd op relevante feiten
- ☐ Bevatten geen nieuwe informatie*

14. De bronvermelding

- ☐ Verwijzingen in de tekst zijn conform de APA-normen*
- ☐ De bronnenlijst is conform de APA-normen*

15. De bijlagen

- ☐ Zijn genummerd
- ☐ Zijn voorzien van een passende titel
- ☐ Bevatten geen eigen analyse
- ☐ Zijn overzichtelijk weergegeven

Bijlage 3: DESTEP Stakeholders

DESTEP Rabobank

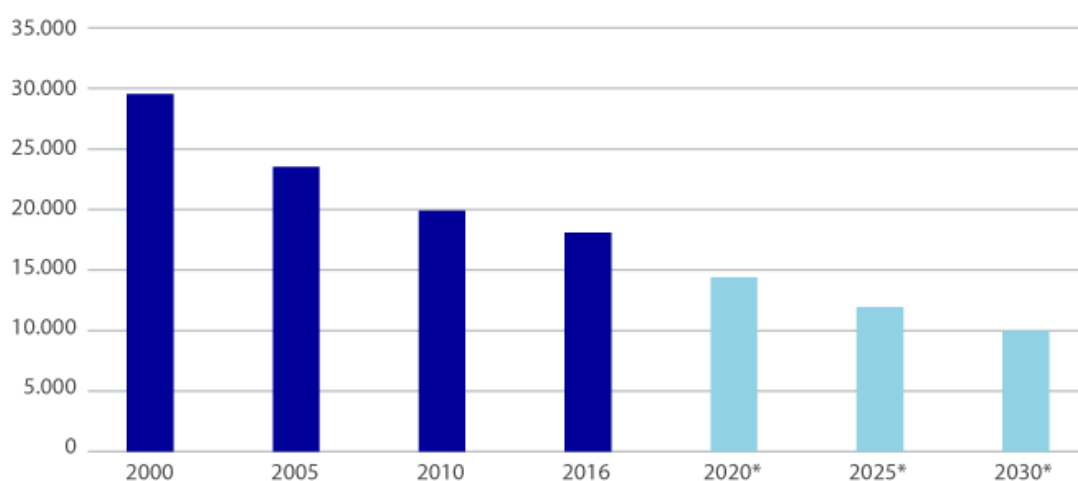
In december 2019 heeft de Rabobank haar sectorvisie gepresenteerd met als titel: Het Nederlandse zuivellandschap in 2030. Deze is geschreven door de auteurs, dhr. M. (Marijn) Dekkers (sectorspecialist melkveehouderij) en dhr. R. (Richard) Scheper (Zuivel analist RaboResearch Food & Agriculture). Deze zal nu ook verwerkt worden in de verschillende sub-paragrafen van de DESTEP-analyse.

Demografische factoren

Wereldwijd verwacht de Rabobank een groei in consumptie. Dit is voornamelijk te wijten aan de bevolkingsgroei in Azië, Afrika en het Midden-Oosten. Daarnaast groeit het besteedbaar inkomen in 3de wereldlanden. Op nationaal vlak wordt verwacht dat de consumptie van melk zal afnemen door vergrijzing van bevolking, kleine huishoudens, toename aantal personen in hogere inkomensschalen en een veranderd eetpatroon wat gekenmerkt zal worden door een "On-the-go-eetpatroon. Daarnaast verwacht dat het aantal bedrijven in Nederland zal dalen (Dekkers & Schepers, z.d.).

Figuur 3: aantal melkveebedrijven (Dekkers & Schepers, z.d.).

Figuur 7: Aantal Nederlandse bedrijven met melk- en kalfkoeien

Bron: CBS Statline & Rabobank 2017

* Verwachting

Economische factoren

In 2020 verwacht de Rabobank een gemiddelde melkprijs. Echter door een verhoogde (vaste)kostenstructuur heeft de Rabobank haar twijfels of de melkprijs wel kostprijs bestendig zal zijn. Dit komt door volatiliteit van de marktprijzen. Hierom zal de zuivelketen zich moeten blijven focussen op een optimale verwaarding van producten en proberen te zorgen voor een efficiënte afzet (Dekkers & Schepers, z.d.).

Sociaal-culturele factoren

De license-to-produce is niet meer vanzelfsprekend aldus de Rabobank. Door verandering van het consumentengedrag dient de agrarische sector weer naar verbinding te zoeken tussen boeren en burgers. De consument wil geen megastallen, wordt steeds meer milieubewust, vindt het landschapsbeheer steeds belangrijker en verlangt steeds meer naar lokale productie. Hierom zullen de agrarische bedrijven open moeten zijn over de sector en laten zien wat er gebeurt op het erf en daarbij story-telling moeten toepassen (Dekkers & Schepers, z.d.).

Technische factoren

In de sectorvisie staat beschreven dat de Nederlandse zuivelketen een leidende positie heeft op gebied van innovatie. Daarnaast zullen melkveehouders verder toe moeten gaan met het toepassen van big data en de verder automatisering van het voer- en melkproces (Dekkers & Schepers, z.d.).

Ecologische factoren

In richting van 2030 beschrijft de Rabobank in haar sectorvisie dat het belang van duurzaamheid toeneemt. Dit komt enerzijds door een strengere wet- en regelgeving (lees: vermindering ammoniak en mest) en anderzijds door de productie-eisen vanuit de zuivelcoöperaties en Retail. Denk hierbij aan het welzijn van de dieren, het aantrekkelijk maken van het landschap en de koe weer in de wei. Om dit allemaal te bewerkstelligen hebben zuivelverwerkers duurzaamheidsprogramma's ontwikkeld als zijnde "focus planet" en "koekompas". Door deze programma's zijn ondernemers die leveren aan de zuivelverwerkers verplicht om een aantal workshops per jaar te volgen (Dekkers & Schepers, z.d.).

Politiek-juridische factoren

In dit gedeelte van de sectorvisie is de Rabobank stellig. Zo wordt beschreven dat de toenemende regelgeving steeds meer beperkingen oplegt aan de melkveehouderij en zal de kostprijs steeds verder worden opgeheven. Een greep uit voorbeelden die genoemd zijn in de sectorvisie zijn in onderstaande opsomming weergegeven (Dekkers & Schepers, z.d.):

- Mestverwerking
- Grondgebondenheid
- Fosfaatrechten
- Emissie van broeikasgassen en ammoniak
- Ruimtelijke ordening
- Vergroeningseisen
- Derogatie
- Kringloopwijzer
- 65% eiwit van eigen land.

DESTEP ABN-AMRO bank

Op 13 oktober 2016 heeft auteur genaamd dhr. Berntsen (directeur agrarische bedrijven) namens de ABN-AMRO bank een publicatie gepresenteerd met als titel "Nederland zuivelland, van meer naar beter". Deze zal nu in de DESTEP verwerkt worden.

Demografische factoren:

De toekomst ligt volgens Dhr. Berntsen niet in groei maar in groei van toegevoegde waarde. Ofwel van meer naar beter zo beschrijft hij. Hierom wordt een daling in bedrijven verwacht. Dit wordt mede veroorzaakt door de steeds strenge wetten en regels maar ook door natuurlijke stoppers. Verder worden er geen uitspraken gedaan over aantallen dieren dan wel bedrijven. Daarnaast verwacht hij dat er twee typen melkveehouders zullen blijven, waarbij de één puur gericht is op kostprijs en de ander gericht is op innovatie. Volgens dhr. Berntsen ligt de toekomst bij het zoeken naar verbreding (Berntsen, 2020).

Economische factoren:

Dhr. Berntsen verwacht dat de markt aan het verschuiven is van bulk productie naar een markt waarin verbreding centraal staat. Wel moeten melkveehouders rekening houden met een volatiele markt en dus een buffer opbouwen. Daarnaast beschrijft dhr. Berntsen dat de Nederlandse melkveehouders niet mee kunnen komen met buitenlandse kostprijzen en dit ook niet moeten willen. Tevens wordt aangegeven dat de consument echt moet gaan betalen wat het product waard is en dat melkveehouders het true-cost pricing principe meer zullen moeten toepassen. Daarbij wordt aangeraden vanuit de ABN-AMRO om meer te gaan verenigen als melkveehouders zijnde om zo een sterkere handelspositie te krijgen (Berntsen, 2020).

Sociaal-culturele factoren:

Zoeken naar samenwerkingen om het imago te verbeteren. Dit te doen door samen te werken met scholen, open boerderij dagen organiseren en het imago op een positieve manier kenbaar maken in de media (Berntsen, 2020).

Technische factoren:

Big data klinkt als een groot woord, maar een term waar iedere melkveehouder al mee bezig is. Echter dient dit alleen nog praktisch gemaakt te worden, zo vertelt dhr. Berntsen in een interview met de Boerderij. Denk hierbij aan data die vrijkomt bij het gebruik van melkrobots, stappentellers, sensoren en GPS-systemen (Kloosterman, 2018).

Ecologische factoren:

Ervoor zorgen dat de zuivelketen steeds verder verduurzaamd. Hoe dit ingericht kan worden wordt niet beschreven in de publicaties. Verder wordt beschreven dat melkveehouders via de koninklijke route moeten verduurzamen. Dit houdt in dat ze niet de focus leggen op de kostprijs, maar meer gaan ondernemen vanuit het respect voor de natuur. Zodat ook melkveehouders gaan bijdrage gaan leveren aan een betere wereld (Berntsen, 2020).

Politiek-juridische factoren

Het terugdringen van broeikasgassen. Daarnaast zal de druk vanuit de overheid alleen maar groter worden. Dit omdat internationale verdragen een prijskaartje gaan hangen aan milieukosten zoals de stikstofdepositie en CO2 uitstoot (Berntsen, 2020).

DESTEP FrieslandCampina

In een nieuwsartikel heeft het bestuur en de ledenraad van FrieslandCampina onder leiding van dhr. F. (Frans) Keurentjes (voorzitten ledenraad), haar sectorvisie “Melk met meerwaarde” gepresenteerd. Deze visie is in richting van 2025 welke nu verwerkt zal worden binnen de DESTEP-pijlers.

Demografische factoren

De schrijvers verwachten dat in 2050 de wereldbevolking groeit naar circa 10 miljard mensen. Hierdoor is er mondiaal een toenemende vraag naar voedsel. Aldus de schrijvers kan Friesland Campina een bijdrage leveren aan het voeden van de mensen. Er wordt een toenemende welvaart en bevolkingsgroei verwacht (FrieslandCampina, 2017).

Economische factoren

Schrijvers van deze visie verwachten een verhoogde melkprijs te creëren door voorop te lopen met gezonde voeding, dichtbij de klant te zijn, leider worden omtrent duurzaamheid en meer halen uit basiszuivel en zo melk met meerwaarde te creëren (FrieslandCampina, 2017).

Sociaal-culturele factoren

De samenleving stelt steeds hogere eisen aan de wijze waarop het voedsel geproduceerd wordt aldus Keurentjes. Hierom zal de sector moeten zoeken naar verbinding tussen boer en burger. Daarnaast blijft Friesland Campina zich inzetten voor het behoud van de koe in het Nederlandse landschap (FrieslandCampina, 2017).

Technische factoren

Al van oudsher is de melkveehouderij sector een sector die gebruik maakt van circulaire technologie. Circulair handelen en denken biedt perspectieven aldus de schrijvers. Zo wordt beschreven dat melkveehouders buiten de sector om naar samenwerkingen moeten zoeken naar samenwerkingsverbanden en verdienmodellen (FrieslandCampina, 2017).

Ecologische factoren

Vooroplopen in duurzaamheid is een belangrijke pijler. Zo wordt er al jaren gewerkt om te zorgen voor vermindering van de ecologische voetafdruk. Daarnaast krijgen melkveehouders die inspanning leveren inzake duurzaamheid een stimulans van Friesland Campina. Wanneer melkveehouders gebruik willen maken van deze stimulans zullen ze moeten voldoen aan de eisen van “Planet-Proof” melk (FrieslandCampina, 2017).

Politiek-juridische factoren

Over de Nederlandse wet- en regelgeving wordt in de sectorvisie niet veel beschreven. Echter benadrukken ze wel dat iedere veehouder zijn/haar rol moet oppakken in het bijdragen van een betere wereld voor de volgende generatie en daarmee het voldoen aan de internationale klimaatdoelstellingen (FrieslandCampina, 2017).

DESTEP belangenorganisatie LTO

In opdracht van LTO en NZO heeft commissie grondgebondenheid een visie gepresenteerd om een stip aan de horizon te plaatsen in richting van 2025. Deze visie staat beschreven in het rapport: “Grondgebondenheid als basis voor een toekomstbestendige melkveehouderij”, welke is uitgebracht op 12 april 2018 en geschreven door de schrijvers/commissieleden:

- Dhr. Jos de Kleijne (melkveehouder)
- Dhr. Simon Ruiters (melkveehouder)
- Mevr. Annette van Velde (melkveehouder)
- Dhr. Herman Zonderland (melkveehouder)
- Dhr. Koen Bolscher (melkveehouder)
- Mevr. Natasja Oerlemans (Wereld Natuur Fonds)
- Dhr. Wouter van der Weijden (stichting centrum voor landbouw en milieu)
- Mevr. Lieke Hendrix (Landbouw Natuur en Voedsel)
- Dhr. Jan Jacob van Dijk (gedeputeerde provincie Gelderland)
- Dhr. Ton Loman (onafhankelijk voorzitter)

Demografische factoren

De schrijvers van dit rapport pleiten ervoor dat provinciale overheden inspanning leveren om te komen tot kavelruil. Dit te doen door het wegnemen van fysieke belemmeringen inzake de invulling van de huiskavels en zo nodig stimuleren tot bedrijfsverplaatsing. Het geld wat hiervoor nodig is kan volgens de schrijvers uit de grondpotten komen. Zo stelt de commissie voor om te komen tot grote huiskavels (Commissie grondgebondenheid, 2018).

Economische factoren

Het behoud van de concurrentiepositie is een belangrijk facet aldus de schrijvers. Zo zal de keten moeten zoeken naar het opnieuw herverdelen van de marges, nieuwe marktconcepten ontwikkelen, zuivelverwerkers zullen melkveehouders moeten stimuleren om deel te nemen aan duurzaamheidsprogramma's, stimulans van banken krijgen voor grondgebondenheid, beloningen vanuit waterschappen die zorg dragen aan waterkwaliteit en zorgen voor waterberging. (Commissie grondgebondenheid, 2018).

Sociaal-culturele factoren

De consument wordt steeds kritischer op de wijze hoe hun voedsel geproduceerd wordt. Hierom wordt beschreven dat de sector een transitie moet maken naar transparantie en op duurzame wijze voedsel te gaan produceren. Daarbij verlangt de consument een koe in de wei en willen ze weer een aantrekkelijk landschap en meer biodiversiteit. Daarnaast zal de melkveehouderij moeten voldoen aan de Europese richtlijnen en verordeningen als zijnde: Nitraat, water, vogel en fauna, en de emissieplafonds voor ammoniak en fosfaat (Commissie grondgebondenheid, 2018).

Technische factoren

Smart-Farming is een begrip die de commissie graag in een sneltrein ziet. De toepassing hiervan kan ertoe leiden dat op bedrijfsspecifiek niveau vastgesteld kan worden welke milieubelasting een perceel of bedrijf heeft. Verder wordt beschreven dat de toepasbaarheid van Block-chain ertoe kan leiden dat de afspraken tussen boeren onderling en tussen boer en overheid/bedrijfsleven de afspraken sterk kunnen verhogen (Commissie grondgebondenheid, 2018).

Ecologische factoren

De huidige keten wordt gekenmerkt door veel te produceren tegen een lagere kostprijs. Dit vergt veel van het natuurlijk kapitaal. Hierom wordt de melkveehouderij de uitdaging voorgelegd om te zoeken naar een omslag naar melk met toegevoegde waarde. Daarnaast zal er verder gezocht moeten worden naar nieuwe melkstromen, inspelen op nichemarkten en een toenemende diversiteit van melkstromen (Commissie grondgebondenheid, 2018).

Politiek-juridische factoren

De commissie leden schrijven dat de belemmering omtrent het overnemen van stakende bedrijven inzake het fiscale facet dient te worden weggenomen door het Ministerie van Financiën. Door deze fiscale regels blijven bedrijven die willen stoppen hun grond houden, om deze vervolgens te verhuren en jongvee in te scharen, om zo het betalen van belasting te voorkomen. Deze fiscale regels belemmeren grondgebondenheid en melkveebedrijven die willen blijven continueren (Commissie grondgebondenheid, 2018).

DESTEP Nederlandse overheid

In dit gedeelte van de DESTEP-analyse zal de beschreven sectorvisie van de overheid verwerkt worden in de diverse subonderdelen van de DESTEP-analyse.

Demografische factoren

In de sector visie wordt niks beschreven over aantallen of dergelijke. Echter wordt wel beschreven dat er gestreefd wordt naar extensivering. Dit zal naar waarschijnlijkheid ertoe leiden dat er een daling in aantallen koeien zal plaatsvinden (Ministerie van Algemene Zaken, 2018)

Economische factoren

De huidige keten van producent naar consument is heden ten dage ingericht om efficiënt effectief te leveren tegen zo laag mogelijke kosten. Daarnaast wordt de keten gekenmerkt door kostenverlaging en productieverhoging, wat resulteert tot schaalvergroting. Hierdoor ontstaan er kleine marges waar veel (agrarische)bedrijven last van hebben. Dit heeft als gevolg dat de sector kwetsbaar is geworden. Dit is ook gebleken door de grote fluctuaties in melkprijs.

Deze focus op zo laag mogelijke kosten heeft ook tot druk geleid op de biodiversiteit, milieu, kwaliteit, drinkwater en aantrekkelijkheid van het landschap. Daarnaast is daardoor een kloof ontstaan tussen de burgers en de boeren. Door dit laatste weten de meeste consumenten niet meer waar het voedsel vandaan komt. Dit resulteert in het feit dat boeren zich niet gewaardeerd voelen voor het voorzien van het dagelijks eten en drinken wat de consument iedere dag consumeert. Hierom wil de overheid in richting van 2030 naar kringlooplandbouw, waarbij de focus ligt op het harmoniseren van de keten. Dit houdt in een goede prijs voor elke schakel binnen de keten. Over harde prijzen wordt niet gesproken in de blauwdruk, echter wordt wel benadrukt dat de opbrengstprijs standaard boven de kostprijs zal moeten komen te liggen. Dit zodat boeren kunnen blijven innoveren en dat bedrijfsopvolging interessant blijft (Ministerie van Algemene Zaken, 2018)

Sociaal-culturele factoren

De eetgewoontes zullen veranderen, de consument wil weten waar het voedsel vandaan komt en stelt daaraan dus ook strengere eisen. Hierop zal de veehouder in moeten spelen om het geproduceerde voedsel regionaal te vermarkten en daarbij vraagt story telling moeten toepassen. Dit houdt in; opendagen organiseren en de consument voeden in het kennishiaat omtrent de melkveehouderij, denk hierbij aan informatievoorziening (Ministerie van Algemene Zaken, 2018).

Technische factoren

Zoals reeds al kort beschreven is binnen de economische factor. Dienen de

opbrengstprijzen dusdanig hoog te zijn dat iedere boer kan blijven innoveren en automatiseren. Hierbij ligt de nadruk op het verbeteren van de grond, het toepassen van big datasystemen om alles goed te kunnen toetsen, terwijl denkend aan het bodemleven en biodiversiteit (Ministerie van Algemene Zaken, 2018).

Ecologische-factoren

Meer aandacht voor natuur en milieu. Het verbeteren van biodiversiteit en bodemleven (Ministerie van Algemene Zaken, 2018).

Politiek juridisch-factoren

Om de omslag naar kringlooplandbouw te realiseren heeft de overheid een aantal wetten en regels ingesteld. Zo zal er mogelijk derogatie toegepast kunnen worden. Is het fosfaatstelsel in 2015 in werking gesteld en zal iedere veehouder rekening moeten houden met de uitstoot van stikstof. Daarnaast zal de melkveehouderij grondgebonden moeten worden (Ministerie van Algemene Zaken, 2018).

Bijlage 4: Interviews en coderingen

Melkveehouder 1

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 1 (M1)

Datum: 14-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 1

M1: Goedemiddag Tom

T: Bedankt dat u tijd wilde vrijmaken om de besproken stellingen te beantwoorden. Zou u, u kort willen voorstellen?

M1: Ik ben melkveehouder 1. Woonachtig in Lochem en ben 30 jaar. Thuis hebben wij een melkveebedrijf met een goede 65 melkkoeien met ongeveer 24 jongvee dieren. Dit is voor mij in eerste instantie ook wel voldoende.

T: denkt u dat dit aantal voor de toekomst voldoende is om de continuïteit van uw bedrijf te waarborgen?

M1: Wanneer je met 60 en 80 melkkoeien geen boterham kunt verdienen, kun je dat met 100 + melkkoeien ook niet. Daarnaast hecht ik ook veel waarde aan mijn sociale leven.

T: Bent u ondanks alle onzekerheden nog beoogt bedrijfsopvolger?

M1: Momenteel is er veel gaande in de politiek. Maar desondanks Ik ben zeker ondanks alle hectiek nog potentieel bedrijfsopvolger. Het streven is nu om dit binnen nu en 3 jaar te realiseren.

T: Los van alle belemmeringen welke er momenteel spelen. Wat is uw droombeeld over de melkveehouderij?

M1: Met slimme innovaties en automatiseringen boer kunnen zijn waar het sociale leven niet onder leidt. Het boerenleven is meer dan alleen werken.

T: Waarom hecht u zoveel waarde aan het sociale leven?

M1: Ik wil niet veel groter worden, er is meer dan alleen werken. En zoals net ook al genoemd. Wanneer je met 60 koeien geen boterham kunt verdienen kun je dat met 100+ ook niet. De kunst is gewoon om je financieringslast laag te houden en alles zo optimaal mogelijk doen. Daarnaast dien je ook scherp te zijn op je technische resultaten.

T: wat ziet u momenteel als grootste belemmeringen die er zijn?

M1: Momenteel zijn het toch wel alle vergunningen die je momenteel moet hebben. Als boer zijnde kun je alles niet meer weten en heb je wel een goede adviseur nodig. Dit zou eigenlijk niet nodig moeten zijn. Ik hoop dat alles weer een keer zo is dat je zelf als boer zijnde alles bij kunt houden, zonder al te veel veranderingen in wet- en regelgeving. Daarom zie ik momenteel ook vergunningen en stikstof problematiek als grootste toekomst belemmering.

T: maar waar belemmeringen zijn, zijn er ook kansen. Welke kansen kunnen deze belemmeringen geven?

M1: Ik denk zeker dat deze belemmeringen ook kansen kunnen geven. Omdat melkveehouders vaak stikstof ruimte over hebben, zou je kunnen samen werken met de industrie om zo elkaar te helpen. Mits dit dan voor mijn eigen bedrijf een meerwaarde geeft.

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M1: haha ja daar heb ik voldoende over geleerd tijdens mijn studie

T: Dan zullen we nu starten met de stellingen welke betrekking hebben op de DESTEP-analyse. De stellingen welke gevraagd worden komen voort uit de sectorvisies welke zijn opgesteld door de stakeholders. Denkend aan de Rabobank, LTO, ABN-AMRO etc.

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen:

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M1: **Oneens.** De vraag naar melkproducten zal op korte termijn mijns inziens niet toenemen. Ik denk dat sojamelkproducten in de toekomst populairder zullen worden. Dit mede door het veranderde eetpatroon van de consument. En mede door de ontwikkelingen welke er momenteel gaande zijn, denkend aan kweken van vlees van wel zuivelproducten.

T: Hoe bedoelt u dit?

M1: Momenteel is de media erop gericht om dit dan ook te promoten. Waar je ook kijkt overal zijn wel reclames waarin naar voren komt dat de agrarische sector voor veel uitstoot zorgt. Echter wanneer je kijkt naar wat er in China destijds gebeurde met de schandalen over, van, voor babyvoeding, zal denk ik ook gebeuren met de alternatieve vlees/melk vervangers. Dit zal dan de toename van melkproducten uiteindelijk doen toe nemen. Ook al blijft dit gissen natuurlijk.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M1: **Eens.** Door steeds strenger worden regelgeving en door minder aantallen potentiële overnamekandidaten zal het aantal bedrijven in de toekomst doen afnemen. Echter verwacht ik wel dat het aantal bedrijven wat nog overblijft groter worden en dus meer koeien gaan houden.

T: maar in de vragen welke voorafgaand gesteld werden, verteld u dat u juist dat u tijd wilde hebben voor een sociaal leven. Wat vindt u dan van de toename van aantallen melkveekoeien per bedrijf?

M1: Momenteel is het zuivelsysteem helaas zo ingericht dat je veel aantallen moet hebben om kostend dekkend te blijven. Van nature zal ik niet graag hierin meegaan, dit omdat ik graag alles in harmonie wil hebben, denkend aan grond en groei.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M1: **Eens.** Ik denk dat het goed is om te overwegen of je moet overschakelen naar een tweede tak omdat dit voor de relatief kleinere bedrijven een mooie manier is voor een extra inkomstenbron.

Echter wat dit precies moet zijn, is mij nog een raadsel. Er zijn al heel veel bedrijven, wie een camping erbij hebben of wat dan ook. Ik denk wel dat wanneer je in wil zetten op een neventak je uniek moet zijn. En dat is momenteel wel een uitdaging gezien de aantal bedrijven met een neventak.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M1: **Eens.** Wanneer je volwaardige bedrijven wil houden in de toekomst, zal de melkprijs met de kostprijs mee moeten stijgen.

T: momenteel is er natuurlijk veel onrust in de markt. Hoe ziet u dit dan voor u?

M1: Natuurlijk is er veel onrust in de markt door de Corona. Echter wanneer dit allemaal wat gestabiliseerd is, verwacht ik wel dat de melkprijs wat zal aantrekken. Dit omdat ik denk dat door Corona consumenten wat meer gaan waarderen wat ze hebben en hier dan ook bereid zijn om voor te betalen.

T: Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M1: Eens. De consument verlangt zoveel als mogelijk regionale verkoop, echter wil de consument hier nog niet echt voor betalen. De meeste consumenten gaan toch voor de kiloknallers en reclame producten. Zelf ben ik daar ook wel voorstander van regionale verkoop, dit omdat je weet waar mijn producten vandaan komen en ook zeker weet dat zo de kwaliteit gewaarborgd is. Van alle bijvoorbeeld vlees wat er in de Nederlandse schappen ligt, wil je niet weten hoe de bereidingswijze hiervan is geweest. Zelf zijn we ook lid van vruchtbare kringloop Achterhoek van zodat ik goed weet waar mijn producten vandaan komen. Zelf zijn we al lid van vruchtbare kringloop achterhoek. Vruchtbare kringloop achterhoek verzameld data van melkveehouders en houdt hier dan informatieavonden over, hierbij kun je dan denken aan: hoe efficiënt je melk produceert, hoe effectief je ruwvoer productie is, hoeveel eiwit van eigen land je haalt en dergelijke.

T: Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M1: Eens. Het is belangrijk om vooruitstrevend te zijn met je eigen bedrijf. Je moet innovatief zijn dus voorop willen lopen als het gaat om nieuwe concepten en dergelijke. Echter is de markt voor nieuwe concepten nog een beetje in ontwikkeling. En ik ben als bedrijf zijnde om alleen een nieuw concept op te zetten te klein. Het is wel goed om bijvoorbeeld samen met je buurman zo iets te gaan doen. Ik zie dit in de toekomst ook wel gebeuren omdat dit een mooie manier is om je (eigen) melkprijs te verhogen.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-Cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M1: Eens. Wat voor problematiek er vandaag de dag ook is, het boeren vak is het mooiste wat er is. De vrijheid die je hebt, het werken met de natuur, noem maar op. Als boer kun je je eigen dagen in delen en ben je baas van je eigen planning. Deze vrijheid zou ik niet kwijt willen en zal dan ook graag de toekomstige uitdagingen aangaan.

T: Denkt u dat u tegenwoordig een duidelijke visie moet hebben?

M1: Tegenwoordig moet je het wel met volle passie doen en niet zomaar zonder enige visie het bedrijf willen overnemen. Ik vind dat elke generatie een meerwaarde moet geven aan het bedrijf. Hierbij kun je denken aan het steeds iets meer willen automatiseren en optimaliseren van de hypotheek dan wel technische resultaten.

T: Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M1: Eens. Ik denk wel dat door invloeden van de media het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen. Hierin zullen de melkverwerkers als bijvoorbeeld Friesland Campina in mee moeten gaan. Want wij als melkveehouders zijn toch afhankelijk van de consument. Of er daadwerkelijk ook melk gekweekt dan wel vervangen kan worden door soja producten is mij een raadsel. Ik denk dat uiteindelijk de consument toch natuurlijke producten verlangt en geen producten die gemaakt worden in een soort van fabriek. Daarbij gaat de kwaliteit van voedsel omhoog en mensen kiezen vaker voor een bepaald eetpatroon. Hier moeten wij als boeren (en bijvoorbeeld Friesland Campina) gewoonweg op inspringen.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M1: Eens. Als je respect wilt krijgen van de consument moet je laten zien wat er speelt en moet je je openstellen voor bedrijf's bezichtigen. Door dit te doen krijgt de burger vaak een beter beeld van het boerenleven en zo krijgt de boer ook meer respect voor het werk wat hij/zij verricht. Ik denk dat dit ook uiteindelijk een meerwaarde zal geven in de melkprijs. Wanneer de consument eenmaal weet hoeveel arbeid gestoken wordt in 1 liter melk, is de consument hier ook eerder bereid om voor te

betalen. Je moet altijd **open staan en laten zien wat er speelt**. Zo krijgen burgers vaak een goed beeld en meer respect voor het werk wat wij als boeren doen.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M1: **Eens.** Afhankelijk van het soort innovatie en of het bedrijf daadwerkelijk beter maakt en ontwikkelt is het altijd interessant. Ik denk wel dat daarin het gebruik van data, welke vrijkomt van onze melkrobot meer gebruikt moet worden. Data die vrijkomt is zuiver en kan wat meegedaan worden. Daarnaast door het delen van deze data kun je ook je eigen bedrijf vergelijken met een ander bedrijf, dat geeft mijns inziens altijd een plus. Daarnaast denk ik ook wel dat het gebruik van robots steeds meer zal worden al hoe wel moet het dan wel financieel uitkunnen en/of extra geld opleveren.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M1: **Eens.** Arbeid gemak in vorm van automatisering is altijd mooi meegenomen.

T: hoe bedoelt u dit?

M1: Kijk maar hoeveel melkveehouders een slijmbeursontsteking hebben door constant dezelfde herhaling maken bij het melken.

T: Hoe probeert u dit zelf te voorkomen?

M1: Wij hebben als bedrijf dan ook een bewuste keuze gemaakt voor de aanschaf van een melkrobot. Dit geeft niet alleen meer vrijheid van dagelijkse werkzaamheden maar ook voor mijn eigen gezondheid. Ik heb maar 1 rug en die wil ik dan ook graag goed houden. Daarnaast hebben we ook onlangs een minishovel aangeschaft. Nu de shovel er eenmaal is kan de kruiwagen wel weg. De shovel geeft zoveel arbeidsgemak dat ik per dag wel 1 uur aan tijd win omdat ik niet alles bijvoorbeeld meer met de kruiwagen hoeft te doen.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M1: **Eens.** Ik geloof wel in samenwerkingen en ik sta er dan ook zeker open voor. Bijvoorbeeld als je naar kringlooplandbouw toe wil is het wel een optie om bijvoorbeeld contracten af te sluiten met een akkerbouwer.

T: Hoe ziet u deze samenwerking dan voor u?

M1: Hij kan dan jouw mest afnemen en jij bij hem weer eiwitrijke producten afnemen. Zo kun je elkaar helpen en werkt dit ook alleen maar positief in de kosten. Ik zou ook zeker wel samen bijvoorbeeld machines willen kopen met de buurman, dan wel ruilverkaveling toepassen. Wat heb je er nou aan als je een machine koopt en die staat de helft van de tijd stil.

T: denkt u alleen dat samenwerking met melkveehouders u kunnen helpen? Of ook buiten de sector.

M1: Niet allen in de sector zelf vind ik dat je samen kunt werken. Misschien is het in de toekomst ook wel handig om samen te werken met kledingwinkels en daar mijn melkproducten verkopen. Het is maar een voorbeeld, maar ik denk dat er veel meer samengewerkt kan worden.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M1: **Eens.** Ik vind dit een lastig iets. Ik wil best milieuvriendelijke maatregelen, maar deze worden niet vertaald in een plus in melkgeld.

T: Maar moet dan alles rendement opleveren?

M1: Ik ben me er ook wel van bewust dat je rekening moet houden met de natuur, want de natuur zorgt ook voor ons. Maar ik vind dat we hier niet in door moeten slaan. Ik vind dat ook dat boeren zelf de natuur wel kunnen beheren, in plaats van alle instanties wie dat momenteel doen. In mijn ogen kost dit alleen maar geld, terwijl de boer dit prima kan. als agrarische sector zullen we net als alle andere sectoren maatregelen moeten nemen. We moeten er echter niet in doorslaan.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M1: **Eens.** Ik denk dat hiervoor hetzelfde geldt, als antwoord op je vraag van de vorige stelling. Dat wordt bij ons al meegenomen met de planet proof van Friesland Campina, hier scoren we volgens hun goed op, al hielden we er nooit echt rekening mee.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M1: **Eens.** Ja dat wil de consument graag. En als boer van de toekomst moet je dit ook zeker meenemen bij keuzes in je bedrijfsvoering. Je moet ook nadenken hoe je het voor de volgende generatie wil achterlaten. Kijk maar naar de plastic soep welke in de oceanen drijven, dit is toch van de zotte. Ik vind dat iedereen zijn/haar verantwoordelijk in moet nemen en zo voor een schonere wereld moet zorgen.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de ecologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de politiek-juridische pijler van de DESTEP-analyse.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M1: **Oneens.** Hier kan ik wel vrij stellig over zijn. Nadat het quotum eraf ging heeft de overheid er een puinhoop van gemaakt wat alle ondernemers heeft geraakt. Zonder enig idee welke consequenties dit had hebben ze zomaar een beleid door gevoerd. Het is toch van de zotte dat je momenteel niet een beleid hebt waarop je kunt investeren. Momenteel kan 1 jaar een investering heel rendabel zijn en het volgende jaar bakken met geldt kosten. Kijk maar hoeveel melkveehouders in de stallen hebben geïnvesteerd en die nu de stal nog maar half vol hebben. Ik ben blij dat ik niet volop gas heb gegeven en gewoon rustig heb afgewacht.

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M1: **Eens.** Dat is een lastige vraag. Alle boeren richten hun woede nu op Schouten. Zij moet ook gewoon onderhandelen met heel de 2^e kamer dus ze kan het niet precies doen wat alle boeren graag willen. Ze moeten wel voor meer duidelijkheid zorgen. Dat is denk het grootste probleem wat er op dit moment speelt.

T: Dit waren de stellingen. Bedankt dat u ze wilde beantwoorden.

M1: Graag gedaan hoor, vond het wel verhelderende stellingen. Waarop je goed doorvraagde.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 1:

In Tabel 1 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 1, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, licht blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 2 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 1 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 1 Codeerschema interview melkveehouder 1

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Melkproducten zal op korte termijn mijns inziens niet toenemen	Volwaardige bedrijven wil houden in de toekomst, zal de melkprijs met de kostprijs mee moeten stijgen.	Het boeren vak is het mooiste wat er is.	Gebruik van data, welke vrijkomt van onze melkrobot meer gebruikt moet worden. Data die vrijkomt is zuiver en kan wat meegedaan worden. Daarnaast door het delen van deze data kun je ook je eigen bedrijf vergelijken met een ander bedrijf,	Wil best milieuvriendelijke maatregelen, maar deze worden niet vertaald in een plus in melkgeld.	Nadat het quotum eraf ging heeft de overheid er een puinhoop van gemaakt
Sojamelkproducten in de toekomst populairder zullen worden	De melkprijs wat zal aantrekken	Vrijheid en ben je baas van je eigen planning	Vrijheid van dagelijkse werkzaamheden	Rekening moet houden met de natuur, want de natuur zorgt ook voor ons	Van de zotte dat je momenteel niet een beleid hebt waarop je kunt investeren
Veranderde eetpatroon van de consument. En mede door de ontwikkelingen welke er momenteel gaande zijn, denkend aan kweken van vlees van wel zuivelproducten.	Door Corona consumenten wat meer gaan waarderen wat ze hebben en hier dan ook bereid zijn om voor te betalen.		Voor mijn eigen gezondheid	Boeren zelf de natuur wel kunnen beheren	Rustig heb afgewacht.
Waar je ook kijkt overal zijn wel reclames waarin naar voren komt dat de agrarische sector voor veel uitstoot zorgt	De consument verlangt zoveel als mogelijk regionale verkoop	Dat elke generatie een meerwaarde moet geven aan het bedrijf. Hierbij kun je denken aan	Ik geloof wel in samenwerkingen en ik sta er dan ook zeker open voor	. We moeten er echter niet in doorslaan	Voor meer duidelijkheid zorgen

		het steeds iets meer willen automatiseren en optimaliseren van de hypotheek dan wel technische resultaten.			
In China destijds gebeurde met de schandalen over, van, voor babyvoeding	Wil de consument hier nog niet echt voor betalen	Door invloeden van de media het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.	Jouw mest afnemen en jij bij hem weer eiwitrijke producten afnemen. Zo kun je elkaar helpen en werkt dit ook alleen maar positief in de kosten. Ik zou ook zeker wel samen bijvoorbeeld machines willen kopen met de buurman, dan wel ruilverkaveling toepassen.	Als boer van de toekomst moet je dit ook zeker meenemen bij keuzes in je bedrijfsvoering	
Potentiële overnamekandidaten zal het aantal bedrijven in de toekomst doen afnemen	Ook wel voorstander van regionale verkoop, dit omdat je weet waar mijn producten vandaan komen en ook zeker weet dat zo de kwaliteit gewaarborgd is	Afhankelijk van de consument		Hoe je het voor de volgende generatie wil achterlaten	
Aantal bedrijven wat nog overblijft groter worden en dus meer koeien gaan houden.	Markt voor nieuwe concepten nog een beetje in ontwikkeling	Consument toch natuurlijke producten verlangt			

Alles in harmonie wil hebben, denkend aan grond en groei.	En ik ben als bedrijf zijnde om alleen een nieuw concept op te zetten te klein. Het is wel goed om bijvoorbeeld samen met je buurman zoiets te gaan doen. Ik zie dit in de toekomst ook wel gebeuren omdat dit een mooie manier is om je (eigen) melkprijs te verhogen.	Hier moeten wij als boeren (en bijvoorbeeld Friesland Campina) gewoonweg op inspringen.			
Om te overwegen of je moet overschakelen naar een tweede tak omdat dit voor de relatief kleinere bedrijven een mooie manier is voor een extra inkomstenbron		Openstellen voor bedrijf 's bezichtigen			
Ik denk wel dat wanneer je in wil zetten op een neventak je uniek moet zijn.		Ik denk dat dit ook uiteindelijk een meerwaarde zal geven in de melkprijs.			
		Open staan en laten zien wat er speelt.			

Tabel 2: Samenvatting interview melkveehouder 1

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Op de korte termijn geen stijging van de vraag naar melkproducten, maar in de toekomst juist	De kostprijs en melkprijs moeten in harmonie zijn om volwaardige bedrijven in NL te houden. De	Boer zijn is mooi vanwege de vrijheid en het eigen baas zijn. Elke	Er moet meer gebruik worden gemaakt van de data die melkveebedrijven genereren, zoals die van de	Staat open voor milieuvriendelijke maatregelen, echter staan er te weinig voordelen tegenover, zoals extra melkgeld.	Na de afschaffing van het melkquotum heeft de politiek er een

een stijging in de vraag naar soja producten. Dit komt door veranderingen in het eetpatroon van de consument. Geen stijging in het aantal melkveebedrijven door negatieve invloed van de media, echter wordt verwacht dat het aantal melkkoeien gelijk zal blijven. Bezit van grond en groei van melkveebedrijven dienen in harmonie te zijn.	melkprijs zal aantrekken doordat de consument meer lokaal gaat kopen. Nieuwe marktconcepten moeten aangeboord worden en samenwerking kan hierbij belangrijk zijn.	generatie moet iets bijdragen aan het bedrijf en meerwaarde creëren. Door de invloed van media zal het eetpatroon van de consument veranderen, waardoor er meer vraag is naar natuurlijke producten. Bedrijven openstellen voor publiek kan meerwaarde creëren voor de melk.	melkrobot. Dit is zuivere informatie en kan gebruikt worden om bedrijven met elkaar te vergelijken. Automatisering binnen het bedrijf geeft vrijheid in de dagelijkse werkzaamheden. Samenwerkingen met anderen, zoals akkerbouwers, is positief. Dit kan op het gebied van mest of machines.	Er moet rekening gehouden met de natuur, want de natuur zorgt ook voor de melkveehouders. Natuurgrond kan in eigen beheer, maar er moet niet in doorgeslagen worden. Met het oog op de toekomst moet de natuur ook meegenomen worden in keuze mbt bedrijfsvoering.	puinhoop van gemaakt. Op dit moment is er een beleid waarop niet geïnvesteerd kan worden. Meer duidelijkheid en een stip op de horizon over wet- en regelgeving zijn noodzakelijk.
--	--	---	--	---	---

Melkveehouder 2

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 2 (M2)

Datum: 15-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 2

M2: Hee, hallo Tom

T: bedankt dat u tijd vrij wilde maken om de stellingen te beantwoorden. Zou u, u even voor mijn volledigheid willen voorstellen?

M2: Ik ben melkveehouder 2. Woonachtig in Barchem en ben 40 jaar. Thuis hebben wij 60 melkkoeien met 40 stuks jongvee. Daarnaast hebben we 50 hectare land in bezit.

T: Doet u verder nog wat aan nevenactiviteiten?

M2: Zeker.

T: Welke nevenactiviteiten heeft u?

M2: Ik doe agrarisch loonwerk en wij hebben een gastenverblijf als neventak.

T: Waarom heeft u deze activiteiten als neventak?

M2: Omdat het huidige melkbedrijf mij niet voldoende financiële mogelijkheden geeft.

T: Als u, uw droombeeld mag schetsen over de melkveehouderij. Hoe zou dit dan zijn?

M2: Thuis een gezond bedrijf creëren, waar ik zelf een goed saldo kan draaien. Daarbij een sector dat alle bedrijven in hun kracht doen laten toenemen en een markt waar vraag- en aanbod in harmonie zijn.

T: Wat ziet u momenteel als grootste belemmering voor uw bedrijf en ook voor de toekomst?

M2: Momenteel zie ik toch wel als grootste belemmering de stikstof en de vergunningen die je tegenwoordig moet hebben.

T: Vindt u dit ook zorgelijk voor de toekomst als hier geen verandering in komt?

M2: Ik geloof wel dat alle bedreigingen uiteindelijk vertaald kunnen worden naar kansen. Maar als er geen verandering komt in de stikstof en vergunningen heb ik er een hard hoofd in.

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M2: Zeker weet ik dat. Kom maar op met de stellingen.

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M2: **Eens.** Hoe je het wendt of keert, de **menseenheid blijft groeien**. Deze zullen moeten eten. **Hier voor zijn zuivelproducten nodig**. Ik geloof ook niet in het kweken van vlees dan wel zuivelproducten. Ik denk dat hier de consument niet bereid voor is om dit te kopen.

T: Hoe bedoelt u dat de consument hier niet bereid voor is om te betalen?

M2: Je ziet momenteel al wel dat de **consument steeds meer regionale producten verlangt**. Kijk maar naar de slagers die verkopen nu al veel meer dan een jaar geleden.

T: Stelling 2 Het aantal melkkoeien zal dalen?

M2: **Eens.** **Door vergrijzing van de sector zal een groot deel stoppen met het bedrijf.** Overall zullen **dit bedrijven zijn van 50-80 koeien**. Daarnaast zijn er ook **bedrijven zonder opvolger, deze zullen ook**

stoppen. Een tiental boeren zullen het bedrijf verkopen aan de “buurman”. Ook door alle ingewikkelde en irriterende regels zullen de grotere bedrijven naar het buitenland vertrekken.

T: Wat zal dit voor effect gaan hebben?

M2: Het is een zeer slecht teken is voor de agro-sector in Nederland. We zullen op termijn een importland worden, i.p.v. een exportland.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M2. **Oneens.** Het is natuurlijk van de zotte dat bedrijven neventakken op moeten zetten om een boterham te kunnen verdienen. Ze maken ook de markt van neventakken overvol, gezien veel bedrijven het niet professioneel aanpakken. Deze zullen onder de prijzen gaan zitten (wat nu al gaande is) waardoor de bedrijven met professionele neventakken op den duur minder verdienen. Ook dit is een ongezonde bedrijfsvoering.

T: Zou u ook dezelfde uitleg geven als u zelf geen neventak zou hebben?

M2: dat klopt. Maar hoe je het ook went of keert, de melkprijs moet gewoon een aantal centen structureel omhoog.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M2: **Oneens.** Stabiël. Moeilijke vraag; gezien de groei van de mens zal je “eens” verwachten, nadeel is dat landen dus meer gaan produceren, waardoor er meer melk op de markt komt “oneens”. Ik denk meer dat de melkprijs stabiel blijft. Maar: de kale melkprijs zal zakken, en deze kunnen bedrijven plussen door te scoren op duurzaamheid etc., dus hier zal die iets door stijgen.

T: Stelling5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M2: **Eens.** Daar ben ik wel bang voor, en dit zal een hele kluif worden. Kringlooplandbouw is de nieuwe hype, terwijl heel veel bedrijven al kringloopbedrijven zijn.

T: Stelling6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M2: **Oneens.** Niet specifiek op de melkmarkt, kijkend naar verzuivelen of iets. Wel naar verbreding van het bedrijf, waar liggen kansen voor mij als persoon. Zoals het opstarten van een loonbedrijf. En we hebben tenslotte al een gastenverblijf naast de boerderij, waar we trainingen en cursussen exploiteren.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-Cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M2: **Eens.** Natuurlijk! Boer zijn is mooi man. Hoe je het wendt of keert, wij zijn als sector degene die het voedsel produceren.

T: Stelling8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M2: **Oneens.** Kijk, het is leuk een beter leven keurmerk. Maar de consument kiest nog steeds voor de laagste prijs in het schap.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M2: **Eens.** Je probeert dan altijd toch het beste mee te geven qua informatie over het boerenleven.

T: Hoe bedoelt u dit?

M2: Ja proberen een duidelijk verhaal te vertellen en dan moet je maar hopen dat de klant/consument het goed oppakt. Maar het bizarre is dat als je je bedrijf vertegenwoordigd, dat ze alle keuzes die je maakt, begrijpen. Het is ook zo dat het overgrote deel van de consument echt wel achter de boeren staan, alleen dat er een minderheid, denkende aan de linkse partijen, zo hard geluid maakt, dat het lijkt alsof ze voor iedereen spreken.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M2: **Eens.** Innoveren kun je op allerlei manieren. Alleen al door fanatieker je koeien te weiden, of op een andere mest toedienen. Om groot te innoveren, denk aan zonnepanelen, het moet hoe dan ook betaald worden, en de veehouders hebben niet altijd de middelen om dit te kunnen financieren. Dus zal er een bank bij komen.

T: Ziet u dan geen toekomst in crowd funding? Voor bijvoorbeeld de financiering van zonnepanelen?

M2: Nee ik verwacht niet dat dat de toekomst zal hebben. Voordat je dan een financiering rondt hebt, ben je 2 jaar verder haha.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M2: **Eens.** Dit is toch wel de toekomst, met zo min mogelijk arbeid, het hoogste rendement behalen.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M2: Oneens. Tenminste wat voor samenwerkingsverbanden bedoel je?

T: Zou u bijvoorbeeld willen samenwerken met de buurman. Om zo machines met elkaar te delen, waardoor de investeringslasten minder worden.

M2: voor zulke dingen sta ik wel open ja. Maar dat moet je wel goed op papier zetten, hoe je alles wil gaan regelen onderling. Want het is het mij niet waard om daardoor bijvoorbeeld ruzie te krijgen met de buurman. Je weet nooit wanneer je hem nog nodig hebt.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M2: **Oneens.** Daar ben ik persoonlijk niet zo erg mee bezig.

T: Vind u dit dan ook niet belangrijk.

M2: tuurlijk vind ik dat wel belangrijk. Maar alle maatregelen welke je neemt om milieuvriendelijk te ondernemen worden niet vertaald naar een plus in de melk.

T: Is rendement dan altijd nodig voor een investering?

M2: in mijn ogen wel ja.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M2: **Oneens.** Nee. Er zijn in mijn ogen ook niet echt ideeën die je kan uitvoeren om dit te verkleinen.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M2: **Oneens.** Kijk, het is allemaal mooi, je bedrijf aanpassen aan de "natuur". Maar we zijn nu eenmaal zo ontwikkeld hoe we nu zijn. Dat allemaal had een reden.

T: Hoe bedoelt u dit?

M2: De transitie naar grondgebonden, kringloop etc. gaat bakken met geld kosten. Maak mij maar wijs dat een veehouder van 180 koeien op 40ha naar 100 koeien op 40 ha gaat, of 40 ha bij koopt. Dat is waanzin. Kortom het is allemaal erg bedrijfsgebonden.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de ecologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de politiek-juridische pijler van de DESTEP-analyse.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M2: **Oneens.** Ik denk dat ik hier geen uitleg bij hoef te geven.... Als je de media een beetje bij houdt.

T: maar kruipt u zo niet een beetje in de slachtoffer rol.

M2: Ja misschien wel, maar ik kan niet ondernemen met een onduidelijke wet- en regelgeving. Ik denk dat geen ondernemer dat kan.

T: Stelling17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M2: **Eens.** Ongetwijfeld. Ik zou ten eerste eens uitspreken wat een geweldige sector we hebben, en dat we er alles aan gaan doen om de agrarische sector in leven te houden, waarbij iedereen gelijke kansen en mogelijkheden heeft.

T: Dit waren de stellingen. Bedankt dat u ze wilde beantwoorden

M2: Graag gedaan hoor

Codering en samenvatting interview melkveehouder 2:

In Tabel 3 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 2, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, licht blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 4 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 2 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 3: codeerschema interview melkveehouder 2

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Menseenheid blijft groeien	. Ik denk meer dat de melkprijs stabiel blijft	Boer zijn is mooi man. Hoe je het wendt of keert, wij zijn als sector degene die het voedsel produceren	Innoveren kun je op allerlei manieren. Alleen al door fanatieker je koeien te weiden, of op een andere mest toedienen	In mijn ogen ook niet echt ideeën die je kan uitvoeren om dit te verkleinen	Ik kan niet ondernemen met een onduidelijke wet- en regelgeving. Ik denk dat geen ondernemer dat kan
Hier voor zijn zuivelproducten nodig	De kale melkprijs zal zakken, en deze kunnen bedrijven plussen door te scoren op duurzaamheid etc., dus hier zal die iets door stijgen	Het is leuk een beter leven keurmerk. Maar de consument kiest nog steeds voor de laagste prijs in het schap	Het moet hoe dan ook betaald worden, en de veehouders hebben niet altijd de middelen om dit te kunnen financieren	Het is allemaal mooi, je bedrijf aanpassen aan de "natuur". Maar we zijn nu eenmaal zo ontwikkeld hoe we nu zijn. Dat allemaal had een reden.	Zou ten eerste eens uitspreken wat een geweldige sector we hebben, en dat we er alles aan gaan doen om de agrarische sector in leven te houden, waarbij iedereen gelijke kansen en mogelijkheden heeft
Consument steeds meer regionale producten verlangt	Kringlooplandbouw is de nieuwe hype	Beste mee te geven qua informatie over het boerenleven	Met zo min mogelijk arbeid, het hoogste rendement behalen	De transitie naar grondgebonden, kringloop etc. gaat bakken met geld kosten	
Door vergrijzing van de sector zal een groot deel stoppen met het bedrijf	Kringlooplandbouw is de nieuwe hype	Het is ook zo dat het overgrote deel van de consument echt wel achter de boeren staan, alleen dat er een minderheid,	Samenwerken met de buurman. Maar dan moet je wel goed op papier zetten, hoe je alles wil gaan regelen onderling	Kortom het is allemaal erg bedrijfsgebonden	

		denkende aan de linkse partijen, zo hard geluid maakt, dat het lijkt alsof ze voor iedereen spreken			
Dit bedrijven zijn van 50-80 koeien	Wel naar verbreding van het bedrijf, waar liggen kansen voor mij als persoon			Maar alle maatregelen welke je neemt om milieuvriendelijk te ondernemen worden niet vertaald naar een plus in de melk	
Bedrijven zonder opvolger, deze zullen ook stoppen.				Daar ben ik persoonlijk niet zo erg mee bezig	
Natuurlijk van de zotte dat bedrijven neventakken op moeten zetten om een					
De markt van neventakken overvol					
Waardoor de bedrijven met professionele neventakken op den duur minder verdienen					
, de melkprijs moet gewoon een aantal centen structureel omhoog.					

Tabel 4: Samenvatting interview melkveehouder 2

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Doordat het mensheid groeit zal ook de vraag naar melkproducten groeien. De vraag naar lokale (zuivel)producten zal stijgen. Door vergrijzing en steeds strengere regelgeving zal een groot deel van de melkveebedrijven stoppen. Op termijn wordt NL een importland ipv exportland. Het klopt niet dat melkveebedrijven moeten inzetten op neventakken om financieel goed te kunnen draaien. Deze markt van neventakken raakt overvol en hierdoor wordt het verpest voor de bedrijven die dit al lang doen.	Om economisch rendabel te blijven zullen melkveebedrijven moeten inzetten op duurzaamheid. De melkprijs zal stabiel blijven en kringlooplandbouw is slechts een 'hype'. Verbreden van het bedrijf is ook belangrijk op financieel vlak.	De agrarische sector is de sector die het voedsel produceert en is daarom heel mooi. Ondanks keurmerken kiezen consumenten vaak toch voor de laagste prijs van producten. Het merendeel van de consumenten staat achter de agrarische sector, alleen wordt de kleine groep die er op tegen is teveel gehoord.	Innoveren als melkveehouder kan op vele manieren, alleen is er vaak tekort aan financiering. Automatisering zorgt voor minder arbeid en hoger rendement. Samenwerken met anderen is mogelijk, alleen dient dit correct afgesproken en vastgelegd te worden.	Vooralsnog loont het nemen van milieuvriendelijke maatregelen (financieel) niet. Er staat geen financiële waardering tegenover, waardoor de urgentie hiervoor laag is. De transitie naar een duurzamere landbouw gaat veel geld kosten. Ondanks dat is het wel een positieve ontwikkeling als bedrijfsvoering wordt aangepast aan de natuur.	Ondernemen is onmogelijk zonder duidelijke wet- en regelgeving. De overheid heeft er een zootje van gemaakt. Daarnaast kunnen ze positiever zijn over de sector en zorgen voor een marktwerking met gelijke kansen en mogelijkheden voor iedereen.

Melkveehouder 3

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: Melkveehouder 3 (M3)

Datum: 16-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 3.

M3: Goedemorgen Tom

T: Hoe gaat het bij jullie? Alles nog gezond en Corona klachtenvrij?

M3: Zekers.

T: Bedankt dat u tijd vrij wilde maken om de stellingen te beantwoorden. Zou u, u even voor mijn volledigheid willen voorstellen?

M3: Mijn naam is melkveehouder 3. Ik ben woonachtig in Lichtenvoorde, waar we een groeiend melkveebedrijf van 75 melkkoeien naar 90 melkkoeien met bijbehorend jongvee. Deze dieren houden we op 35 ha grond in eigendom.

T: Heeft u naast de melkvee tak nog een andere neventak?

M3: Nee, ik zie daar geen toekomst in.

T: Als u zou mogen dromen, hoe zou uw droombeeld er dan uit zien

M3: Mmm, toch wel een lange termijnvisie vanuit de overheid en een stabielere melkprijs, welke hoger ligt dan nu. Momenteel houdt het niet over om het hoofd boven water te houden.

T: wat ziet u als grootste belemmering tegenwoordig?

M2: De hoeveelheid grond welke we bezitten. Ik denk dat dit voor in de toekomst niet voldoende is.

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M3: Zeker weet ik dat, dit is toch een marketingmodel hoe je je externe omgeving in kaart kunt brengen?

T: Helemaal goed!

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M3: eens: Ik denk het wel ja. Dit mede doordat de wereldbevolking gaat groeien en ook meer te besteden heeft. Uiteindelijk zal dit de vraag naar zuivelproducten doen toenemen.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M3: **Oneens.** Wereldwijd zal deze blijven stijgen om de vraag bij te benen. In Nederland zal deze inderdaad krimpen door ruimtegebrek en druk in Nederland.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M3: **Oneens.** Als je echt iets goed wil doen moet je je focussen op 1 ding zo blijven we ook de top van de wereld

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M3: **Eens.** Momenteel is er veel gaande in de politiek en willen ze veel veranderingen doorvoeren.

Als de overheid levensvatbare bedrijven wil houden zal hier een prijs tegenover moeten staan.

T: Stelling5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M3: **Eens.** Ik denk het wel ja, maar **het zal dan voor mij met name gaan om wat ik van het land eraf haal en hoeveel ik mag bemesten.** Ik denk dat het sowieso beter is om de kringlopen zoveel mogelijk sluitend te krijgen.

T: Stelling6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M3: **Eens.** We doen nu met top zuivel mee. Ik denk wel dat **wanneer je een plus wil scoren je als melkveehouder wel aan zulk soort concepten mee moet doen.** Maar ik zie het niet zo zitten om zelf een nieuw marktconcept om te starten. Daar heb ik de kennis en kunde gewoon weg niet voor en ik houd me liever bezig met 1 ding en dat is koeien melken.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M3: **Eens.** Maar dan moet je er **wel echt passie voor hebben. Ik denk dat voor veel potentiële overnamekandidaten het momenteel niet aantrekkelijk is om het bedrijf over te nemen.** Dit komt denk ik voornamelijk door de politiek, die er een puinhoop van maken.

T: Stelling8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M3: **Eens.** Kijk **momenteel is het een trend denk ik om vegetarisch te eten. Maar ik denk dat na de corona consumenten weer terug naar de basis willen denkend aan volle melk en roomboter bijvoorbeeld.**

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M3: **Eens.** **Maar binden is een groot woord. Bij betrekken en gewoon je passie laten zien geloof ik zeker in.**

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M3: **Eens.** Net geïnvesteerd in een melkrobot. Maar ook in middelen om mest beter te benutten en mestverwerking maar ook kwaliteit en benutting ruwvoer.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M3: **Eens.** Zoals zonet ook verteld. **Altijd hetzelfde met een robot en personeel is moeilijk altijd te krijgen en groei blijft erin zitten.**

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M3: **eens.** Met name akkerbouw Mais teelt en afname mest en met mestverwerkers om kunstmest minder nodig te hebben. En de loonwerker is belangrijk om kwaliteit te leveren.

Ecologisch

T: **Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.**

M3: **Eens.** Met name akkerbouw Mais teelt en afname mest en met mestverwerkers om kunstmest minder nodig te hebben. En de loonwerker is belangrijk om kwaliteit te leveren.

T: Hoe bedoelt u dat de loonwerker belangrijk is?

M3: tegenwoordig moeten de machines alleen maar groter en groter worden. Dit geeft een enorme bodembelasting. Ik heb liever dat de loonwerker met kleiner spul komt, zodat ik uiteindelijk minder bodemverdichting heb.

T: **Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?**

M3: **Oneens.** Niet in eerste instantie. Ik probeer wel mijn koeien gezond te houden waardoor ze maximaal kunnen produceren en hierna komt milieu en door maximaal te produceren is de uitstoot laag.

T: **Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk?**

M3: **Oneens.** Nee ik let daar helemaal niet op. Als je hierin wil investeren ben je over 5 jaar geen boer meer. Als je hierin wil investeren kost dit alleen geld en levert niks op. Ik kijk alleen naar de economische factor.

T: Dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de ecologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de politiek-juridische pijler van de DESTEP-analyse.

Politiek- juridisch

T: **Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.**

M3: **Oneens.** Er is totaal geen lange termijnvisie. Het is toch van de zotte dat volgend jaar de wet- en regelgeving wel compleet anders is. Hier kan ik niet op investeren en zo kan ik voor me zelf ook geen visie bepalen voor mijn bedrijf.

T: **Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.**

M3: **Eens.** Ik zou een sobere regelgeving hanteren met een lange termijnvisie welke gebaseerd is op ervaring en onderzoek en niet op gevoel.

T: Dit waren de stellingen. Bedankt dat u ze wilde beantwoorden

M3: Graag gedaan hoor.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 3:

In Tabel 5 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 3, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, licht blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 6 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 3 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 5: Codeerschema melkveehouder 3

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Dit mede doordat de wereldbevolking gaat groeien en ook meer te besteden heeft. Uiteindelijk zal dit de vraag naar zuivelproducten doen toenemen	Als de overheid levensvatbare bedrijven wil houden zal hier een prijs tegenover moeten staan	Wel echt passie voor hebben. Ik denk dat voor veel potentiële overnamekandidaten het momenteel niet aantrekkelijk is om het bedrijf over te nemen	Net geïnvesteerd in een melkrobot. Maar ook in middelen om mest beter te benutten en mestverwerking maar ook kwaliteit en benutting ruwvoer.	Met name akkerbouw Mais teelt en afname mest en met mestverwerkers om kunstmest minder nodig te hebben	Er is totaal geen lange termijnvisie. Het is toch van de zotte dat volgend jaar de wet- en regelgeving wel compleet anders is. Hier kan ik niet op investeren en zo kan ik voor me zelf ook geen visie bepalen voor mijn bedrijf
Wereldwijd zal deze blijven stijgen om de vraag bij te benen. In Nederland zal deze inderdaad krimpen door ruimtegebrek en druk in Nederland	Het zal dan voor mij met name gaan om wat ik van het land eraf haal en hoeveel ik mag bemesten	Momenteel is het een trend denk ik om vegetarisch te eten. Maar ik denk dat na de corona consumenten weer terug naar de basis willen denkend aan volle melk en roomboter	Altijd hetzelfde met een robot en personeel is moeilijk altijd te krijgen en groei blijft erin zitten.	Tegenwoordig moeten de machines alleen maar groter en groter worden. Dit geeft een enorme bodembelasting. Ik heb liever dat de loonwerker met kleiner spul komt, zodat ik uiteindelijk minder bodemverdichting heb.	Ik zou een sobere regelgeving hanteren met een lange termijnvisie welke gebaseerd is op ervaring en onderzoek en niet op gevoel
Als je echt iets goed wil doen moet je je focussen op 1 ding zo blijven we ook de top van de wereld	Wanneer je een plus wil scoren je als melkveehouder wel aan zulk soort concepten	Maar binden is een groot woord. Bij betrekken en gewoon je passie laten zien geloof ik zeker in.		Ik probeer wel mijn koeien gezond te houden waardoor ze maximaal kunnen produceren en	

	mee moet doen			hierna komt milieu en door maximaal te produceren is de uitstoot laag.	
				Als je hierin wil investeren ben je over 5 jaar geen boer meer. Als je hierin wil investeren kost dit alleen geld en levert niks op. Ik kijk alleen naar de economische factor.	

Tabel 6: Samenvatting interview melkveehouder 3

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Door bevolkingsgroei zal de vraag naar zuivelproducten toenemen. Echter zal het aantal melkkoeien in NL dalen en wereldwijd juist toenemen. Om aan de top te blijven moet er gefocust worden op 1 gebied, daarom geen neventakken.	Om financieel gezond te blijven moet de melkprijs stijgen. Concepten zoals de kringlooplandbouw zullen belangrijk worden op financieel gebied.	Voor potentiële overnamekandidaten is het momenteel niet aantrekkelijk om het bedrijf over te nemen. Er is dus echt passie voor het vak nodig. Er is nu een trend van vegan eten, maar na de corona periode willen veel mensen terug naar de basis, dus volle melk en roomboter. De consument moet betrokken worden bij de sector.	Innovatie maakt het werk makkelijker. Automatisering is belangrijk, omdat personeel moeilijk te vinden is.	De loonwerker wordt een belangrijke schakel in het doorvoeren van milieuvriendelijke maatregelen. Grotere machines zorgen voor hogere bodembelasting. Daarom is het interessant om terug te gaan naar kleinere machines. Door ontbreken van financiële winst is het niet interessant om te ondernemen vanuit ecologisch oogpunt.	De lange termijn visie ontbreekt op dit moment in de politiek. Een sobere regelgeving welke gebaseerd is op onderzoek en ervaring is gewenst.

Melkveehouder 4

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 4 (M4)

Datum: 16-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 4

M4: Goedemiddag Tom

T: Bedankt dat u tijd wilde vrijmaken om de besproken stellingen te beantwoorden. Zou u, u kort willen voorstellen?

M4: Ik ben melkveehouder 4. Woon in het mooie Aalten. Ik ben 32 jaar oud. Ons bedrijf heeft 70 melkkoeien met bijbehorend jongvee.

T: Vind u, uw bedrijfsomvang voldoende? Of wat heeft u als droombeeld over de melkveehouderij?

M4: Melkveebedrijf van ongeveer 100 koeien, zodanig inrichten dat het arbeidsvriendelijk is en er een goed inkomen uit te halen is.

T: Wat ziet u als grootste belemmering voor uw bedrijf momenteel en in de toekomst?

M4: Op dit moment toch wel de onzekerheid over waar alles naar toe gaat. Plan is er wel om binnen nu en een aantal jaar in huisvesting (misschien nieuwe ligboxenstal) te investeren. Ik heb er alleen weinig zin in om nu linksaf te gaan en dat over een paar jaar blijkt dat we rechtsaf hadden gemoeten.

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M4: Zeker, kom maar op met de stellingen.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M4: **Eens.** Ja ik denk het wel, de bevolking groeit nog steeds. En deze zullen allemaal moeten eten.

T: Denkt u niet dat door bijvoorbeeld kweken van melk, de vraag uiteindelijk zal doen afnemen?

M4: Nee dit verwacht ik niet. Ik denk dat de consument hier ook niet voor wil betalen. Dit is veel te duur om te zo te willen produceren.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M4: **Eens.** Ik verwacht dat het aantal melkkoeien in Nederland nog ligt zal gaan dalen (+/- 10%). Mede door de vele stakers de aankomende jaren.

T: biedt dit ook kansen voor uw bedrijf?

M4: Ja dat denk ik zeker. Er moet eerst ruimte in de sector komen, zodat de overblijvers dit in kunnen vullen.

T: Stelling 3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M4: **Oneens.** Voor een deel van de melkveehouders zal dit wel de mogelijkheid geven om extra inkomsten te genereren, maar verwacht niet dat dit voor iedereen nodig zal zijn. Mocht je lichte vorm van natuurbeheer hier ook onder scharen (een paar akkerranden/ 5-10% kruidenrijk grasland etc. Ik verwacht dat dat soort dingen wel voor alle melkveehouders min of meer verplicht wordt/ dat melkveehouders die richting worden uitgeduwd. Buiten dat verwacht ik niet dat melkveehouders allemaal op neventakken moeten inzetten.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M4: **Oneens.** Komende 5 jaar niet/ daarna wel. Mits er rust komt in de politiek.

T: Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M4: **Eens.** Ja dat verwacht ik wel. Vanuit politiek wordt erop gestuurd om steeds minder milieubelasting te hebben. Om dit te beperken zul de verliezen (uitspoeling- methaanuitstoot etc.) moeten beperken. Ik verwacht, mits dit niet gepaard wordt met gigantisch dure machines, dit financieel niet slecht voor de melkveehouders zal zijn.

T: Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M4: **Oneens.** Ja/Nee, ik ben er niet mee bezig om eigen spullen te gaan vermarkten etc. Zaken als Planet proof melk houd ik wel in de gaten. Hier voldoen we ook aan (mogen alleen nog niet meedoen.) Mochten er zulke zaken zijn en wij voldoen aan de voorwaarde dan gaan we ons zeker hiervoor inzetten.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-Cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M4: **Eens.** Als hier je passie ligt moet je dit zeker gaan doen. Op dit moment is het misschien lastig met de onzekere regelgeving, maar verwacht dat er met een aantal jaren wel weer meer mogelijkheden komen.

T: Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M4: **Eens.** D'r zullen ongetwijfeld meer sla-etters komen. De trend van iets minder vlees zal zich nog wel een beetje doorzetten.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M4: **Eens.** Nee voor mijn bedrijf is het niet belangrijk. (Ik verdien er niet meer of minder door). Ja, we moeten richting de maatschappij blijven laten zien waar we mee bezig zijn en wat er op melkveebedrijven gebeurt.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M4: **Eens.** Ja je moet altijd blijven innoveren. Stilstand is achteruitgang. Het is dan wel zo dat je dit met verstand moet gaan doen en je moet de investeringen terug kunnen verdienen. Zo niet dan zal ik er niet heel snel instappen.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M4: **Oneens.** Nee dat denk ik niet. Verwacht wel dat goede/efficiënte looplijnen hier onderdeel van zijn. Automatisering zal wel toenemen maar wij zullen hierin geen voorloper zijn.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M4: **Oneens.** Nee zal er niet bewust na zoeken, maar als we er tegenaan loopt zullen we de kansen wel pakken.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M4: Eens. Richting de toekomst zal het die kant op gaan, als je ondernemer/ melkveehouder wilt blijven zul je hier toch op je eigen manier in mee moeten gaan.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M4: Eens. We proberen hier met bemesten/ sturen op ureum etc. wel rekening mee te houden. Echter hebben we op dit gebied nog geen materiële investeringen gedaan.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M4: Eens. Tja lastig... richting de toekomst wel denk ik. Het zijn de maatschappelijke wensen en uiteindelijk haal je daar je licence to produce vandaan.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de ecologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de politiek-juridische pijler van de DESTEP-analyse.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M4: Oneens. Nee, Grond is duur, fosfaat is (nog) duur, stenen zijn duur --> regelgeving is onzeker --> hoe kun je dan verantwoord ondernemen/investeren?

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M4: Eens. Ik denk niet dat ik het zelf zou kunnen, maar volgens mij moet het een stuk eenvoudiger kunnen. Daarnaast moet er een stip op de horizon worden neergezet van dit is het doel. Dan kun je hier op je eigen manier naar toe werken. Met de vele (veranderende) regelgeving die er is en zonder stip op de horizon is het lastig bepalen welke kant je op moet gaan.

T: Dit waren de stellingen. Bedankt dat u ze wilde beantwoorden.

M4: Graag gedaan hoor, als je nog iets hebt waar ik je bij kan helpen hoor ik dat graag.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 4:

In Tabel 7 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 4, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, licht blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 8 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 4 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 7: Codeerschema melkveehouder 4

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
De bevolking groeit nog steeds. En deze zullen allemaal moeten eten	Komende 5 jaar niet/ daarna wel. Mits er rust komt in de politiek	Als hier je passie ligt moet je dit zeker gaan doen. Op dit moment is het misschien lastig met de onzekere regelgeving, maar verwacht dat er met een aantal jaren wel weer meer mogelijkheden komen	Je moet altijd blijven innoveren	Richting de toekomst zal het die kant op gaan, als je ondernemer/ melkveehouder wilt blijven zul je hier tocht op je eigen manier in mee moeten gaan	Nee, Grond is duur, fosfaat is (nog) duur, stenen zijn duur --> regelgeving is onzeker --> hoe kun je dan verantwoord ondernemen/investeren?
Bijvoorbeeld kweken van melk, de vraag uiteindelijk zal doen afnemen. Ik denk dat de consument hier ook niet voor wil betalen. Dit is veel te duur om te zo te willen produceren	Vanuit politiek wordt erop gestuurd om steeds minder milieubelasting te hebben. Om dit te beperken zul de verliezen (uitspoeling-methaanuitstoot etc.) moeten beperken. Mits dit niet gepaard wordt met gigantisch dure machines, dit financieel niet slecht voor de melkveehouders zal zijn	D'r zullen ongetwijfeld meer sla-etters komen. De trend van iets minder vlees zal zicht nog wel een beetje doorzetten.	Het is dan wel zo dat je dit met verstand moet gaan doen en je moet de investeringen terug kunnen verdienen	We proberen hier met bemesten/ sturen op ureum etc. wel rekening mee te houden. Echter hebben we op dit gebied nog geen materiële investeringen gedaan	Daarnaast moet er een stip op de horizon worden neergezet van dit is het doel
Voor een deel van de melkveehouders zal dit wel de	Zaken als Planet proof melk houd ik wel in de gaten.	We moeten richting de maatschappij blijven laten zien waar we	Verwacht wel dat goede/efficiënte looplijnen hier	Het zijn de maatschappelijke wensen en uiteindelijk haal je daar je	Met de vele (veranderende) regelgeving die er is en zonder stip op de horizon is het lastig

mogelijkheid geven om extra inkomsten te genereren, maar verwacht niet dat dit voor iedereen nodig zal zijn.		mee bezig zijn en wat er op melkveebedrijf en gebeurt.	onderdeel van zijn. Automatisering zal wel toenemen maar wij zullen hierin geen voorloper zijn. Nee zal er niet bewust na zoeken, maar als we er tegenaan loopt zullen we de kansen wel pakken.	licence to produce vandaan	bepalen welke kant je op moet gaan
Buiten dat verwacht ik niet dat melkveehouders allemaal op neventakken moeten inzetten.					

Tabel 8: samenvatting interview melkveehouder 4

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
De wereldbevolking groeit en iedereen zal moeten eten. Daarnaast zullen nieuwe producten zoals kweekmelk geen invloed hebben op de vraag naar melk. Door stoppers zal het aantal melkkoeien in NL afnemen. Neventakken zijn een mogelijkheid zijn om inkomsten te	De komende 5 jaar zal de melkprijs niet stijgen. Er wordt aangestuurd op kringlooplandbouw door de overheid, maar het is belangrijk om ook open te staan voor andere concepten.	Voor bedrijfsovername is passie noodzakelijk. Het is op dit moment lastig met de huidige onzekerheid wat betreft wet- en regelgeving. De trend van minder vlees consumptie zal nog wat doorzetten. Het is belangrijk om de consument te laten zien wat er op bedrijven gebeurt.	Innovatie is belangrijk, maar een investering moet wel terugverdiend kunnen worden. efficiënte looplijnen en automatisering bieden kansen. Naar samenwerkingsverbanden wordt niet actief gezocht, maar als er een goede kans voorbij komt moeten we die aanpakken.	Met het oog op de toekomst is het belangrijk om milieuvriendelijke maatregelen te nemen. Het zijn maatschappelijke wensen en uiteindelijk komt daar je license to produce vandaan.	De wetten regelgeving is op dit moment onduidelijk en onzeker. Hierdoor is het moeilijk om een visie voor het bedrijf te bepalen. De overheid moet een duidelijke stip aan de

genereren, maar niet elke melkveehoud er hoeft hier op in te zetten.					horizon bieden.
---	--	--	--	--	--------------------

Melkveehouder 5

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 1 (M5)

Datum: 17-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 5

M5: Goedemiddag Tom, hoe gaat het met je?

T: Goed hoor en hoe is het bij jullie? Alles nog Corona vrij?

M5: Zekers

T: Bedankt dat u tijd wilde vrijmaken om de besproken stellingen te beantwoorden. Zou u, u voor mijn volledigheid even kort willen voorstellen?

M5: Ik kom uit Borculo, daar hebben we een melkveebedrijf met 100 melkkoeien met bijbehorend jongvee. Ik zit in maatschap met mijn ouders en de planning is het om nu en 4 jaar over te nemen.

T: Hoe oud bent u?

M4: 35 jaartjes jong.

T: als u zou mogen dromen zonder beperkingen over de ontwikkeling van uw bedrijf. Wat is dan uw droombeeld over de melkveehouderij?

M5: Poe even denken hoor.

T: Neem de tijd.

M5: Hmm ik denk een goede dierverzorging, juiste melkprijs, waardoor bedrijven gemakkelijker levensvatbaar blijven. Daarnaast ook de politiek die met de boer meedenkt in plaats van het opleggen van regels welke gering effect hebben op het beoogde resultaat.

T: Wat ziet u naast uw droombeeld. Momenteel als grootste belemmering voor uw bedrijf momenteel en in de toekomst?

M5: Ja toch wel alle vergunningen en extra regelgeving, welke soms moeilijk te handhaven zijn aangezien er niet extra wordt betaald voor het eindproduct.

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M5: ja hoor.

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M5: **Oneens.** Er zullen steeds meer groeperingen proberen om zuivelproducten te vervangen. Veel jongeren consumeren veel minder zuivel dan een aantal jaar geleden. Deze dalende lijn zal denk ik gestaag doorgezet worden.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M5: **Eens.** De productie per koe zal toenemen. Aantal bedrijven zal dalen. Waardoor de overige bedrijven groter zullen worden.

T: hoe bedoelt u dit?

M5: **Nou ik denk dat veel ondernemers in het buitenland grote bedrijven zullen opzetten aangezien de regelgeving in Nederland het niet stimuleert om dat binnen de landgrenzen op te zetten.**

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M5: **Oneens.** Het opzetten van neventakken zal voornamelijk bij de niet levensvatbare bedrijven voorkomen. Het is naar mijn idee de kunst op je te focussen op de hoofdtak, welke met eventueel meer fysieke arbeid, financieel goed rond te rekenen is.

T: Dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M5: **Eens.** De kwaliteit van de Nederlandse melk is ten opzichte van het buitenland uitmuntend. De vraag naar dit product zal toenemen en de productie zal afnemen. Vraag en aanbod lopen uiteen waardoor de prijs zal stijgen.

T: Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M5: **Eens.** Wie niet uit eigen producten produceert, zal moeite hebben om zich te houden aan de regelgeving. Ook zal de melkprijs gebaseerd worden op de mate waarin je voldoet aan kringloop landbouw.

T: Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M5: **Oneens.** Nieuwe marktconcepten zullen door de grote spelers opgezet moeten worden, kinderziektes zullen getackeld moeten worden. Waarna het nieuwe product daarna door de MKB-bedrijven ingezet zou kunnen worden.

T: alle bedrijven zijn klein begonnen toch?

M5: ja maar het is zoals ik het zie niet aantrekkelijk als 'kleine speler' om dit op te zetten, wanneer er nog geen afzetmarkt is.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M5: **Eens.** Het mooiste beroep wat er is, is boer. Het landelijke vrije beroep zal voor potentiële bedrijfsopvolgers extra spirit geven om dit door te zetten.

T: Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M5: **Eens.** Zuivel en vleesproducten worden steeds minder geconsumeerd door de jongere generatie. Er worden veel vleesvervangers in de schappen gelegd en het percentage vegetariërs en veganisten stijgt.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M5: **Oneens.** Niet het direct binden aan het bedrijf, wel jezelf en het bedrijf openstellen voor geïnteresseerde burgers om informatie te verstrekken en laten zien wat dierverzorging inhoudt. 7 dagen in de week, 24 uur per dag.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M5: **Eens.** Innovatie is werken aan een betere toekomst. Dit moet bij elk bedrijf en in elke sector hoog in het vaandel staan.

T: Werkt dit niet alleen kosten verhogend?

M5: Nou echter moet er wel gekeken worden of het niet beter is om sommige innovaties eerst af te wachten alvorens het toe te passen in het eigen bedrijf.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M5: **Eens.** Automatisering maakt zware arbeidsgangen die iedere dag meerdere malen terugkomen een stuk plezierig. Ook zal de lichamelijke toestand van de ondernemer hierbij ontzorgd worden, waardoor we langer kunnen genieten van ons mooie beroep.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M5: **Eens.** Kennisdeling is een belangrijk actiepoint in de agrarische sector. Kennis van een ander toepassen met het juiste resultaat zal het bedrijf naar een hoger niveau tillen.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M5: **Eens.** Klant is koning, consument eist milieuvriendelijke bedrijfsvoering, hierin gaan wij uiteraard mee.

T: Hoe bedoelt u dit?

M5: Nou de consument verlangt dit gewoon, dus we moeten hier wel in mee.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M5: **Eens.** Waar mogelijk, zonder verlies van het resultaat, wordt hiermee rekening gehouden.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M5: **Eens.** De natuur zorgt voor ons en ons inkomen, het is belangrijk om de natuur ook weer wat terug te geven.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M5: **Eens.** Er is bij veel wijzigingen in regelgeving veel onduidelijkheid geweest, maar nu is het moment gepasseerd en zal een ondernemer die zich informeert, meedoet aan kennisdeling en zich bewust is van de gevolgen gemakkelijk duidelijk moeten krijgen hoe het raamwerk is opgesteld.

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M5: **Oneens.** Een minister van landbouw staat eigenlijk altijd tussen wal en schip. En zal moeten zorgen dat de boei niet te krap zit. Hierdoor is het belangrijk om beide partijen mee te laten spreken in de beslissingen. Maar wel duidelijk beleid uiten, waardoor het schip niet te ver van de wal zal raken.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 5:

In Tabel 9 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 4, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, licht blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 10 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 5 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 9: Codeerschema melkveehouder 5

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Er zullen steeds meer groeperingen proberen om zuivelproducten te vervangen	De kwaliteit van de Nederlandse melk is ten opzichte van het buitenland uitmuntend. De vraag naar dit product zal toenemen en de productie zal afnemen. Vraag en aanbod lopen uiteen waardoor de prijs zal stijgen	Mooiste beroep wat er is, is boer. Het landelijke vrije beroep zal voor potentiële bedrijfsopvolgers extra spirit geven om dit door te zetten	Innovatie is werken aan een betere toekomst.	Consument eist milieuvriendelijke bedrijfsvoering, hierin gaan wij uiteraard mee.	Er is bij veel wijzigingen in regelgeving veel onduidelijkheid geweest, maar nu is het moment gepasseerd en zal een ondernemer die zich informeert, meedoet aan kennisdeling en zich bewust is van de gevolgen gemakkelijk duidelijk moeten krijgen hoe het raamwerk is opgesteld
Jongeren consumeren veel minder zuivel dan een aantal jaar geleden	De melkprijs gebaseerd worden op de mate waarin je voldoet aan kringloop landbouw.	Zuivel en vleesproducten worden steeds minder geconsumeerd door de jongere generatie	Automatisering maakt zware arbeidsgangen die iedere dag meerdere malen terugkomen een stuk plezierig. Ook zal de lichamelijke toestand van de ondernemer hierbij ontzorgd worden	Zonder verlies van het resultaat, wordt hiermee rekening gehouden	Een minister van landbouw staat eigenlijk altijd tussen wal en schip
Veel ondernemers in het buitenland grote bedrijven zullen opzetten	Nieuwe marktconcepten zullen door de grote spelers opgezet moeten	Het percentage vegetariërs en veganisten stijgt.	Kennisdeling is een belangrijk actiepunt in de agrarische sector. Kennis van een ander	De natuur zorgt voor ons en ons inkomen, het is belangrijk om de natuur ook weer	Beide partijen mee te laten spreken in de beslissingen

aangezien de regelgeving in Nederland het niet stimuleert om dat binnen de landgrenzen op te zetten	worden, kinderziektes zullen getackeld moeten worden		toepassen met het juiste resultaat zal het bedrijf naar een hoger niveau tillen	wat terug te geven.	
Opzetten van neventakken zal voornamelijk bij de niet levensvatbare bedrijven voorkomen	Zoals ik het zie niet aantrekkelijk als 'kleine speler' om dit op te zetten, wanneer er nog geen afzetmarkt is	Wel jezelf en het bedrijf openstellen voor geïnteresseerde burgers om informatie te verstrekken en laten zien wat diervverzorging inhoudt. 7 dagen in de week, 24 uur per dag			Wel duidelijk beleid uiten, waardoor het schip niet te ver van de wal zal raken.
Focussen op de hoofdtak, welke met eventueel meer fysieke arbeid, financieel goed rond te rekenen is					

Tabel 30: samenvatting interview melkveehouder 5

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Jongeren consumeren minder zuivel dan een aantal jaren geleden en zuivelproducten zullen vaker vervangen gaan worden. het aantal koeien in NL zal dalen door de wet- en regelgeving. Neventakken zullen voornamelijk opgezet worden bij niet levensvatbare bedrijven.	De melkprijs zal stijgen doordat vraag en aanbod uiteen lopen. Daarnaast is het mogelijk om in de toekomst extra melkgeld te ontvangen als je meedoet aan de kringlooplandbouw of andere concepten.	Het is belangrijk om het bedrijf open te stellen en de consumenten te laten zien wat er gebeurt. Daarnaast zullen er meer vegetariërs en veganisten komen.	Innovatie zorgt voor een betere toekomst. Automatisering maakt zorgt voor minder intensieve arbeid. Delen van kennis is belangrijk om tot een hoger niveau te komen.	De consument wil graag milieuvriendelijke bedrijfsvoering, daarom is het belangrijk om hierin mee te gaan. Uiteraard moet er nog wel (financieel) resultaat worden geboekt. De natuur zorgt voor de boeren en hun inkomen, daarom moet de boer ook wat terug doen voor de natuur.	Er zijn veel onduidelijkheden en wijzigingen in de wet- en regelgeving. De overheid moet zorgen voor een duidelijk raamwerk.

Melkveehouder 6

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 6 (M6)

Datum: 18-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 6

M1: Goedemiddag Tom

M6: Zouden we dit interview een beetje snel kunnen doen. Er staat een koe op melk worden.

M6: Sorry.

T: Geen probleem hoor.

T: Bedankt dat u tijd wilde vrijmaken om de besproken stellingen te beantwoorden. Zou u, u kort willen voorstellen?

M6: Ik ben melkveehouder 1. Woonachtig in Lochem en ben 31 jaar. Thuis hebben wij een melkveebedrijf met een goede 100 melkkoeien met bijpassend jongvee. Dit is voor mij in eerste instantie ook wel voldoende.

T: Wat is uw droombeeld over de melkveehouderij?

M6: Goede verzorging van de dieren en daardoor zorgen de dieren ook goed voor jou €.

T: Wat ziet u als grootste belemmering voor uw bedrijf momenteel en in de toekomst?

M6: Vergunningen is op dit moment de grootste bedreiging.

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M6: Umm nee ik zou het niet weten.

T: (uitleg geven over de DESTEP-Analyse)

M6: oké duidelijk.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M6: **Oneens.** Veel westerse jongeren zullen minder melkproducten consumeren en dit zal omslaan naar andere landen waarin er rijkdom is.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M6: **Eens.** Efficiënter produceren, dit houdt in dat er grotere bedrijven gevestigd zullen worden in het buitenland en dat in Nederland "kleinere bedrijven" overblijven. Wereldwijd zal het groeien.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M6: **Oneens.** Er zijn genoeg bedrijven die met koeien melken geld kunnen verdienen. **Een neventak kan een oplossing zijn, alleen dit moet niet ten koste gaan van de hoofdtak.** Dus zeker niet verplicht omschakelen naar neventakken.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M6: Eens. Nederlandse melk wordt schaarser door veel stoppende bedrijven en minder snelgroeiend bedrijven door fosfaatquotum en vergunningen.

T: Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M6: Eens. Meer melk halen uit eigen producten is nooit verkeerd.

T: Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M6: Oneens. Niet nodig. Veel concepten lijken mooi, maar worden niet voldoende betaald. De melkverwerkers moeten de concepten verzinnen. Daarvoor zijn ze tenslotte ook opgericht.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-Cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M6: Eens. Tuurlijk niks mooiers dan dieren verzorgen, vrijheid en ondernemerschap.

T: Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M6: Eens. Onder jongeren zijn vegetarische producten in trek. Dus in eerste instantie minder vleesproducten.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M6: Eens. Alleen niet overdreven op zoek naar bevestiging. Mensen die geïnteresseerd zijn altijd uitnodigen.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M6: Eens. Dit is van alle tijden. Dit doe ik sowieso al. We hebben onlangs nog geïnvesteerd in zonnepanelen.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M6: Eens. Efficiënt blijven produceren. Alleen de onderhoudskosten niet onderschatten. Het is niet erg om soms iets handmatig te doen.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M6: Eens. Samenwerken is van alle tijden en er moet meer van elkaar geleerd worden.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M6: Eens. Hier kunnen we niet meer omheen, waar mogelijk toepassen.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M6: Eens. Continu proberen te verminderen.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M6: Eens. We leven met de natuur. Daar moeten we dan ook goed voor zorgen.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M6: Eens. Het is erg lastig geweest. Alleen de raamwerken staan weer en op zich kan er goed gewerkt worden met de huidige regelgeving, mocht het bedrijf de afgelopen jaren niet extreem gegroeid zijn.

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M6: Oneens. De minister voert beleid uit op basis van rechterlijke uitspraken en inspraak van de kamer. Hierdoor moet zij binnen bepaalde lijnen, beslissingen maken. Daar kan een andere minister niet zomaar verandering in brengen.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 6:

In Tabel 11 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 6, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, ligt blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 12 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 6 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 41: codeerschema melkveehouder 6

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Veel westerse jongeren zullen minder melkproducten consumeren en dit zal omslaan naar andere landen waarin er rijkdom is	Nederlandse melk wordt schaarser door veel stoppende bedrijven en minder snelgroeiend bedrijven door fosfaatquotum en vergunningen	Niks mooiers dan dieren verzorgen, vrijheid en ondernemerschap.	We hebben onlangs nog geïnvesteerd in zonnepanelen.	Hier kunnen we niet meer omheen, waar mogelijk toepassen	Alleen de raamwerken staan weer en op zich kan er goed gewerkt worden met de huidige regelgeving
Efficiënter produceren, dit houdt in dat er grotere bedrijven gevestigd zullen worden in het buitenland en dat in Nederland "kleinere bedrijven" overblijven.	Meer melk halen uit eigen producten is nooit verkeerd.	Onder jongeren zijn vegetarische producten in trek. Dus in eerste instantie minder vleesproducten.	Efficiënt blijven produceren. Alleen de onderhoudskosten niet onderschatten.	Continu proberen te verminderen	De minister voert beleid uit op basis van rechterlijke uitspraken en inspraak van de kamer. Hierdoor moet zij binnen bepaalde lijnen, beslissingen maken
Een neventak kan een oplossing zijn, alleen dit moet niet ten koste gaan van de hoofdtak	Veel concepten lijken mooi, maar worden niet voldoende betaald. De melkverwerkers moeten de concepten verzinnen	Alleen niet overdreven op zoek naar bevestiging. Mensen die geïnteresseerd zijn altijd uitnodigen.	Samenwerken is van alle tijden en er moet meer van elkaar geleerd worden	We leven met de natuur. Daar moeten we dan ook goed voor zorgen	
			Dit is van alle tijden		

Tabel 15: samenvatting met melkveehouder 6

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Westerse jongeren zullen minder zuivel	Een voordeel van kringlooptandbouw is dat	De vrijheid, het ondernemerschap en het	Innovatie is van alle tijden. Het is belangrijk om	Waar mogelijk moeten milieuvriendelijk	Er is nu weer een goede

consumeren. Daarnaast zal er efficiënter geproduceerd worden. dit houdt in grotere melkveehouderij en in het buitenland en in NL slechts nog kleinere bedrijven. Neventakken kunnen een oplossing zijn om inkomsten te genereren, maar dit moet niet ten koste gaan van de hoofdtak.	bedrijven meer melk uit eigen grondstoffen kunnen halen. Door wet- en regelgeving zullen bedrijven stoppen en zal melk schaarser worden. Nieuwe marktconcepten zijn interessant, maar vooralsnog staat er te weinig vergoeding tegenover.	zorgen voor de dieren maken deze sector mooi. De vleesconsumptie zal afnemen. Het is belangrijk om consumenten uit te nodigen op het bedrijf om binding te houden.	efficiënt te blijven produceren, waarbij onderhoudskosten niet vergeten mogen worden. Samenwerken is ook van alle tijden, zo kan er van elkaar geleerd worden.	ke maatregelen genomen worden. Echter moeten deze het bedrijfsresultaat niet verstoren. Het is belangrijk om rekening te houden met de natuur.	basis om vanuit te werken met de huidige wet- en regelgeving.
--	---	--	--	--	---

Melkveehouder 7

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 7 (M7)

Datum: 19-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemorgen, melkveehouder 7

M7: Goedemorgen Tom

T: We hebben al even telefonisch contact gehad. Maar zou u, u even voor mijn volledigheid willen voorstellen.

M7: Mijn naam is melkveehouder 7, woonachtig in Barchem. Daar heb ik samen met mijn ouders een melkveebedrijf met 130 melkkoeien en een goede 80 stuks jongvee. We hebben ongeveer 95 ha grond in gebruik, waarvan 10 hectare gehuurd wordt van Staatsbosbeheer.

T: Op welke termijn wil je het overnemen?

M7: Dat weet ik nog niet, ik zit nu in maatschap.

T: Wat is uw droombeeld over de melkveehouderij?

Ik hoop dat het over 20 jaar nog steeds mogelijk is om met 140 melkkoeien een goede boterham te kunnen verdienen en met name toekomstbestendig te blijven met oog op een eventuele opvolger. Wanneer dit niet het geval blijkt te zijn in de komende jaren zullen we mee blijven groeien als de wet- en regelgeving dat toelaten.

T: Wat ziet u naast uw droombeeld als grootste belemmering voor uw bedrijf en in de toekomst?

M7: Wij bevinden ons naast een Natura-2000 gebied. Dit maakt het ondernemen erg lastig en met name het groeien i.v.m. de depositie welke absoluut niet groter mag worden. Wanneer er rondom extern salderen meer duidelijkheid komt en intern salderen zal worden toegepast zie ik nog genoeg kansen om evengoed toekomstbestendig te blijven in de toekomst.

T: Dan zullen we nu starten met de stellingen welke betrekking hebben op de DESTEP-analyse. De stellingen welke gevraagd worden komen voort uit de sectorvisies welke zijn opgesteld door de stakeholders. Denkend aan de Rabobank, LTO, ABN-AMRO etc.

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M7: **Eens.** De wereldbevolking zal alleen maar toenemen en met deze toename ook de vraag naar zuivel. Of de vraag naar Nederlandse zuivel zal toenemen denk ik niet. Nederland zal in een aantal jaren niet meer in staat zijn om de concurreren met de omliggende landen en daarbuiten. Op dat moment zullen we het moeten hebben van een meerwaarde creatie denk bijvoorbeeld aan A2A2 melk.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M7: **Eens.** Dit is een trend die zich al jaren door zet en dat zal in de komende jaren niet anders worden. De schaalvergroting, strengere eisen en een hoge kostprijs versneld de ontwikkeling van daling in koeien.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M7: **Oneens.** Dit zal een vrije keuze blijven voor de ondernemers en geen keuze om bestaansrecht te behouden als melkveehouder.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: **Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.**

M7: **Oneens.** De garantieprijs zal geen extreme toename tot geen toename ondervinden. De + op de melkprijs zal gaan liggen op prestatietoelagen zoals planet proof etc. Hoe meer eisen je voldoet hoe hoger de melkprijs zal zijn dit komt echter samen met hoge investeringen.

T: **Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.**

M7: **Oneens.** Kringloop landbouw is simpelweg niet te realiseren voor alle melkveehouders binnen Nederland. De opkomende woningbouw en uitbreidende natuur maakt het nog veel lastiger. Wel ben ik ervan overtuigd dat er een meerwaarde voor mest wordt gecreëerd.

T: **Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.**

M7: **Eens.** De huidige plannen zijn om een deel van de geproduceerde melk lokaal af te zetten via de buurt supermarkt. Hier zijn al verschillende gesprekken over afgerond. Op deze manier willen wij de buurt betrekken bij het produceren van de melk. Zoals het plan er nu voor staat wordt er een kinderboerderij aangelegd zodat het aantrekkelijker wordt om hier op de boerderij te komen kijken naar de koeien die hun melk produceren.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-Cultureel

T: **Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.**

M7: **Eens.** Het blijft hard werken voor relatief weinig geld maar dat is altijd al zo geweest binnen de melkveehouderij. Het werken met dieren en de vrijheid maakt alles dubbel en dwars goed. Wanneer er met passie en liefde wordt gekozen voor het melkveehouderij vak raad ik iedere boerenzoon of dochter aan om het bedrijf over te nemen.

T: **Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.**

M7: **Oneens.** Ik ben van mening dat dat niet van toepassing is. De media laten een zeer geringe bevolkingsgroep veel aan het woord waardoor dit beeld veel geschetst wordt. Echter laten de cijfers zien dat er weer meer vlees wordt geconsumeerd.

T: Zal Corona hier een effect op hebben?

M7: Ook zal de corona dit proces vertragen. Werkloosheid zorgt voor een slecht draaiende economie en minder bestedingsruimte hierdoor zal eerder worden gekozen voor de kiloknaller kip dan voor een duur vegetarisch/biologisch gerecht.

T: **Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.**

M7: **Eens.** Het is belangrijk dat de consument dichterbij de melkveehouder komt te staan en hier staan wij ook zeker open voor. Het is belangrijk dat dit wordt uitgedragen richting de consument en dat zij ook het gevoel krijgen dat het boeren erf toegankelijker wordt.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M7: **Eens.** Vooroplopen is nooit de ambitie geweest van dit melkveebedrijf maar wel rustig aan meelopen met de voorhoede. Zo zijn we aan het kijken of we een vergunning kunnen krijgen voor een windmolen. De reden hiervoor is dat we een investering in zonnepanelen alleen niet zagen zitten maar een combinatie van beide wel.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M7: **Eens.** Door de automatisering en de bijbehorende gegevens die hierdoor beschikbaar zijn is de agrarische sector in staat om te groeien met dezelfde aantal Fte's. Sturing en ondernemerschap hebben hard en lang werken deels vervangen. Daarnaast wordt er meer en meer bekend over zowel koe als voer en dit zorgt voor een efficiëntere werkgang en dit was niet mogelijk geweest zonder de opmars van de automatisering.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M7: **Oneens.** Al hoewel het soms een interessante uitkomst biedt, wat onze ervaring ook is door een samenwerking aan te gaan met een bevriende gestopte boer om op deze manier de 20% korting te omzeilen en een eenmalige grote investering te vermijden en een belastingvoordeel te creëren voor de verkopende partij. Dit was echter een eenmalige actie en ik zie geen verdere redenen om dit een vast onderdeel te laten worden binnen het bedrijf.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M7: **Eens.** Investeren in duurzame maatregelen helpen bij de toekomstbestendigheid te creëren voor het melkveebedrijf.

T: hoe bedoelt u dit?

M7: Weidevogelbeheer, natuurland, energieneutraal dit zijn allemaal maatregelen die of verplicht worden of uiteindelijk een financieel voordeel genereren. Wanneer hier al investeert wordt voor eventuele verplichtingen worden de hoge investeringen verdeeld over een groter tijdvlak en is het bedrijf al klaar voor de toekomst.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M7: **Oneens.** hier heb ik geen antwoord op.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M7: **Eens.** De tijd van kop in het zand en hard melken is voorbij. Verantwoording tegenover de consument en de sector is belangrijk. De melkveehouderij kan prima hand in hand met de natuur en er zullen concessies gedaan moeten worden.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M7: **Oneens.** Dat er wat moet gebeuren in Nederland is duidelijk en onvermijdbaar. Hoe hard de regels en veranderingen ook zijn ze moeten voor duidelijkheid zorgen. De stikstof regels zijn nog steeds onduidelijk en de sector kan niet door met ondernemen. Bouwvergunningen worden niet

afgegeven, NB-vergunningen zijn onduidelijk. De agrarische sector is weerbaar en ondernemend genoeg om te kunnen blijven ondernemen met strengere regels maar niet zonder duidelijkheid.

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M7: **Eens.** Het is momenteel een van de lastigste beroepen in Nederland en goed doen doe je het nooit. Alleen zijn er wel veel fouten gemaakt en is er nooit duidelijkheid geschept. Verder is liegen en bedriegen de normaalste gang van zaken. Alleen is het een probleem waar we samen moeten uitkomen en dat zal van beide partijen moeten komen.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 7:

In Tabel 13 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 7, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, ligt blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 14 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 7 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 13: Codeerschema melkveehouder 7

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
De wereldbevolking zal alleen maar toenemen en met deze toename ook de vraag naar zuivel.	De garantieprijs zal geen extreme toename tot geen toename ondervinden. De + op de melkprijs zal gaan liggen op prestatietoelagen zoals planet proof etc.	Het werken met dieren en de vrijheid maakt alles dubbel en dwars goed. Wanneer er met passie en liefde wordt gekozen voor het melkveehouderij vak raad ik iedere boerenzoon of dochter aan om het bedrijf over te nemen.	Vooroplopen is nooit de ambitie geweest van dit melkveebedrijf maar wel rustig aan meelopen met de voorhoede	Investeren in duurzame maatregelen helpen bij de toekomstbestendigheid te creëren voor het melkveebedrijf.	Hoe hard de regels en veranderingen ook zijn ze moeten voor duidelijkheid zorgen.
Nederland zal in een aantal jaren niet meer in staat zijn om de concurreren met de omliggende landen en daarbuiten	Kringloop landbouw is simpelweg niet te realiseren voor alle melkveehouders binnen Nederland	Echter laten de cijfers zien dat er weer meer vlees wordt geconsumeerd.	Door de automatisering en de bijbehorende gegevens die hierdoor beschikbaar zijn is de agrarische sector in staat om te groeien	Weidevogelbeheer, natuurland, energieneutraal dit zijn allemaal maatregelen die of verplicht worden of uiteindelijk een financieel voordeel genereren	De agrarische sector is weerbaar en ondernemend genoeg om te kunnen blijven ondernemen met strengere regels maar niet zonder duidelijkheid.
De schaalvergroting, strengere eisen en een hoge kostprijs versneld de ontwikkeling van daling in koeien.	Wel ben ik ervan overtuigd dat er een meerwaarde voor mest wordt gecreëerd	Werkloosheid zorgt voor een slecht draaiende economie en minder bestedingsruimte hierdoor zal eerder worden gekozen voor de kiloknaller kip dan voor een duur vegetarisch/biologisch gerecht.	Meer bekend over zowel koe als voer en dit zorgt voor een efficiëntere werkgang en dit was niet mogelijk geweest zonder de opmars van de automatisering.	Verantwoording tegenover de consument en de sector is belangrijk. De melkveehouderij kan prima hand in hand met de natuur en er zullen concessies gedaan moeten worden.	Er wel veel fouten gemaakt en is er nooit duidelijkheid geschept

Dit zal een vrije keuze blijven voor de ondernemers en geen keuze om bestaansrecht te behouden als melkveehouder	De huidige plannen zijn om een deel van de geproduceerde melk lokaal af te zetten via de buurt supermarkt	Hier staan wij ook zeker open voor	Samenwerking aan te gaan met een bevriende gestopte boer om op deze manier de 20% korting te omzeilen en een eenmalige grote investering te vermeiden en een belastingvoordeel te creëren voor de verkopende partij		Alleen is het een probleem waar we samen moeten uitkomen en dat zal van beide partijen moeten komen
	Op deze manier willen wij de buurt betrekken bij het produceren van de melk	Belangrijk dat dit wordt uitgedragen richting de consument en dat zij ook het gevoel krijgen dat het boerenerf toegankelijker wordt.			

Tabel 14: samenvatting melkveehouder 7

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Wereldwijd zal de vraag naar zuivel toenemen, echter zal NL over enkele jaren niet meer in staat zijn om te concurreren met andere landen. Het aantal koeien in NL zal dalen. Het hebben van een neventak is een vrije keuze en	De melkprijs zal amper tot niet toenemen. Echter zal het wel mogelijk zijn om bonussen bovenop het melkgeld te krijgen als je meedoet aan bepaalde concepten. Kringlooplandbouw is niet voor alle Nederlandse melkveehouders haalbaar. Er kan meerwaarde gecreëerd worden voor	De afgelopen jaren is de vleesconsumptie toegenomen, maar dit wordt vertekend door de media. Het binden van de consument met melkveebedrijf en is belangrijk. Het boerenerf moet toegankelijk zijn. De consument verkiest goedkoop boven	Innovatie is belangrijk, maar je hoeft niet voorop te lopen. Automatisering en bijbehorende data geven de mogelijkheid voor de agrarische sector om te groeien met dezelfde arbeidslast. Samenwerken kan financiële	Investeren in duurzame maatregelen draagt bij aan de toekomstbestendigheid van een bedrijf. Een aantal maatregelen zullen ook verplicht gesteld gaan worden. Melkveehouderij en natuur kunnen prima hand in hand. Verantwoording tegenover de consument en sector is belangrijk.	Wet- en regelgeving moeten zorgen voor duidelijkheid. Ook met strenge regels is de agrarische sector weerbaar genoeg om te blijven ondernemen.

waarborgt niet het behouden van het bestaansrech t.	mest. Lokale afzet zal belangrijker worden.	biologisch ivm de prijs.	voordelen bieden.		
--	--	-----------------------------	----------------------	--	--

Melkveehouder 8

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: Melkveehouder 8 (M8)

Datum: 19-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 8

M8: Goedemiddag Tom

T: Bedankt dat u tijd wilde vrijmaken om de besproken stellingen te beantwoorden. Zou u, u kort willen voorstellen?

M8: Ik ben melkveehouder 8, 55 jaar en woonachtig in Ruurlo. Daar hebben we een melkveebedrijf met ongeveer 95 en wat jongvee tot ongeveer een half jaar oud.

T: Heeft u ook een bedrijfsopvolger

M8: Meerdere zelfs, ik hoop dat we daarbinnen nu en ongeveer een jaar wat meer duidelijkheid in hebben.

T: Hoe probeert u daar duidelijkheid in te krijgen?

M8: Door een externe adviseur in te schakelen.

T: Ziet u dit als belemmering?

M8: Nee hoor.

T: Wat is uw droombeeld over de melkveehouderij?

M8: Met de huidige veestapel zonder te veel problemen en regels tegen een goede melkprijs een inkomen verdienen.

T: Wat ziet u als grootste belemmering voor uw bedrijf momenteel en in de toekomst?

M8: Het zwalkbeleid van de politiek en de framing van de social media

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M8: nee, ik heb geen idee.

T: Uitleg geven over DESTEP.....

T: Dan zullen we nu starten met de stellingen welke betrekking hebben op de DESTEP-analyse. De stellingen welke gevraagd worden komen voort uit de sectorvisies welke zijn opgesteld door de stakeholders. Denkend aan de Rabobank, LTO, ABN-AMRO etc.

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M8: Eens. De wereldbevolking groeit nog en er zijn landen/gebieden waar het verbouwen van voedsel steeds moeilijker/ onmogelijk wordt door de opwarming van de aarde.

T: Bent u niet bang dat er dan andere ontwikkelingen komen over, van, voor het produceren van voedsel.

M8: Ik denk dat de consument hier nog niet voor openstaat.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M8: oneens. Er zal vraag blijven en dan kan het zijn dat er in Nederland beleidsmatig op vermindering aangestuurd wordt, maar als er vraag blijft zullen andere landen die gaan invullen.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M8: Eens. Het is steeds moeilijker een volwaardige boterham te verdienen en schaalvergroting is ook erg moeilijk, door de stijging van de kostprijs en extra eisen aan de producten.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M8: Eens. Na de corona wel een lichte stijging denk ik.

T: Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M8: Oneens. Volledige kringloop is niet eenvoudig en in mijn ogen zijn veel bedrijven al voor een groot deel in kringloop maar het laatste stuk zoals eiwit en kunstmest zal dat moeilijk worden

T: Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M8: Eens. Ik denk dat je altijd bezig bent met wat bij jou en je bedrijf past.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-Cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M8: Eens. Als dit eventueel financieel mogelijk is wel. Je kunt het ze i.v.m. regelgeving en regeldruk niet ontmoedigen. Ook toen wij gingen boeren waren er uitdagingen.

T: Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M8: Eens. Het zal misschien door mode wel een verschuiving zijn naar wat meer vegetarisch maar verwacht niet heel veel.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M8: Eens. Laten zien hoe er geproduceerd wordt. De gemiddelde burger heeft geen agrarische kennis meer.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M8: Eens. Dat is altijd belangrijk om daar op tijd in mee te gaan en bij te blijven om je bedrijf up to date te houden.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M8: Eens. Als je hierdoor minder werkdruk krijgt is dat altijd welkom.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M8: Oneens. Dat is per ondernemer verschillend maar is hier denk ik niet van toepassing, alhoewel het wel voordeel opleveren kan.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M8: Eens. Voor zover aantrekkelijk en mogelijk is dat altijd mooi toch. Je bent ook boer omdat je van natuur houdt.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M8: Eens. Via de melkfabriek word je hiertoe eigenlijk al gedwongen.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M8: Eens. Is altijd wenselijk maar niet altijd haalbaar, maar dat geldt ook voor de industrie etc.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de ecologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de politiek-juridische pijler van de DESTEP-analyse.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M8: Oneens. Is geen duidelijke visie voor een 10 jaren plan aanwezig, en zwalkbeleid, het een is nog niet bekend of het andere alweer bedacht

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M8: Eens. Duidelijke lange termijnvisie met fatsoenlijke prijzen. Meer eisen? Dan ook betere prijzen

T: Dit waren de stellingen. Bedankt dat u ze wilde beantwoorden.

M8: Graag gedaan hoor, vond het wel goede stellingen.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 8:

In Tabel 15 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 8, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, ligt blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 16 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 8 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 15: Codeerschema melkveehouder 8

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
De wereldbevolking groeit nog en er zijn landen/gebieden waar het verbouwen van voedsel steeds moeilijker/ onmogelijk wordt door de opwarming van de aarde	Na de corona wel een lichte stijging denk ik.	Als dit eventueel financieel mogelijk is wel	Dat is altijd belangrijk om daar op tijd in mee te gaan en bij te blijven om je bedrijf up to date te houden.	Voor zover aantrekkelijk en mogelijk	Is geen duidelijke visie voor een 10 jaren plan aanwezig, en zwalkbeleid, het een is nog niet bekend of het andere alweer bedacht
Er zal vraag blijven en dan kan het zijn dat er in Nederland beleidsmatig op vermindering aangestuurd wordt, maar als er vraag blijft zullen andere landen die gaan invullen	Volledige kringloop is niet eenvoudig	Ook toen wij gingen boeren waren er uitdagingen.	Minder werkdruk	Je bent ook boer omdat je van natuur houdt.	Duidelijke lange termijnvisie met fatsoenlijke prijzen.
Het is steeds moeilijker een volwaardige boterham te verdienen	Maar het laatste stuk zoals eiwit en kunstmest zal dat moeilijk worden	Het zal misschien door mode wel een verschuiving zijn naar wat meer vegetarisch maar verwacht niet heel veel.	Dat is per ondernemer verschillend maar is hier denk ik niet van toepassing, alhoewel het wel voordeel opleveren kan	Via de melkfabriek word je hiertoe eigenlijk al gedwongen	
	Ik denk dat je altijd bezig bent met wat bij jou en je bedrijf past.	Laten zien hoe er geproduceerd wordt. De gemiddelde burger heeft geen agrarische kennis meer.		. Is altijd wenselijk maar niet altijd haalbaar	

Tabel 16: Samenvatting melkveehouder 8

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
De vraag naar melkproducten zal toenemen door de groei van de bevolking. Ook het aantal melkkoeien zal wereldwijd stijgen, in NL zal er gestuurd worden op een daling. Neventakken kunnen meerwaarde bieden.	Na corona zal de melkprijs licht stijgen. De kringlooplandbouw is niet eenvoudig, vooral op het gebied van eiwit en kunstmest. Nieuwe marktconcepten bieden kans als het past bij de bedrijfsvoering.	Transparantie naar de consument is belangrijk. Er zal een kleine verschuiving zijn naar een meer vegetarisch eetpatroon.	Innovatie is belangrijk om bedrijven up-to-date te houden. Automatisering leidt tot minder werkdruk. Samenwerken kan voordelen hebben, afhankelijk van het bedrijf.	Investeren in milieuvriendelijke maatregelen is altijd wenselijk, zo lang het een haalbaar is. Dit is niet altijd het geval. De melkfabriek stelt al eisen om je ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden.	Er is geen duidelijke wet- en regelgeving voor de langere termijn. Ook vinden er steeds veranderingen plaats in de huidige wet- en regelgeving.

Melkveehouder 9

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 9 (M9)

Datum: 19-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 9

M1: Goedemiddag Tom

T: Bedankt dat u tijd wilde vrijmaken om de besproken stellingen te beantwoorden. Zou u, u kort willen voorstellen?

M9: Ik ben melkveehouder 9, 29 jaar oud. Woonachtig in Lochem.

T: Bent u beoogd Bedrijfsopvolger?

M9: Ja, ik zit sinds 2018 in maatschap met mijn ouders en ben toekomstig bedrijfsopvolger. De termijn waarin het bedrijf volledig wordt overgedragen is nog onbekend. De mogelijkheid of het opvolgbaar is in de toekomst is ook onbekend.

T: Wat is uw bedrijfsomvang?

M9: 115 melk- en kalfkoeien en 70 kalveren en pinken. 54 ha ingebruikname (4,5 ha huur/pacht).

T: Wat is uw droombeeld over de melkveehouderij?

M9: Zonder zorgen en met plezier koeien op een dier- en milieuvriendelijke manier melken. Meer of groter is niet altijd beter. Ik vind het concept kringloop landbouw een concept waar toekomst inzit en zie dit ook als een droombeeld van de melkveehouderij in Nederland.

T: Wat ziet u als grootste belemmering voor uw bedrijf momenteel en in de toekomst?

M9: De financiële kant valt afgelopen jaren op, er is vanaf de tweede wereldoorlog tot 2015 alleen maar geïnvesteerd in productie opschaling en er wordt nu verwacht dat er milieuvriendelijk geproduceerd wordt. De kostprijs is gestegen en de inkomsten gelijk gebleven waardoor er een onstabiele financiële verhouding in het bedrijf treedt en er geen (vervanging)investering kan worden gedaan. Hierdoor gaat een bedrijf stilstaan. Stilstand = achteruitgang.

T: Helder, duidelijke uitleg.

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M9: Zeker.

T: Dan zullen we nu starten met de stellingen welke betrekking hebben op de DESTEP-analyse. De stellingen welke gevraagd worden komen voort uit de sectorvisies welke zijn opgesteld door de stakeholders. Denkend aan de Rabobank, LTO, ABN-AMRO etc.

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M9: **Oneens.** Als we naar de toekomst kijken als melkveehouders zou op korte termijn (binnen 5 jaar) de vraag naar zuivel nog kleinschalig toenemen maar door de opmars van melk 'vervangers' wat een kleinere footprint aflevert, zal landbouw zoals we het kennen afnemen.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M9: **Eens.** In Nederland zal het aantal melkkoeien gaan dalen doordat er iedere keer weer een nieuw probleem wordt voorgeschoteld (fosfaat, stikstof, methaan etc.) waardoor landbouwers zijn of haar

dierrechten en gronden moet afstaan aan het rijk zodat deze weer verder kan gaan met industriële plannen om Nederland de 'Hoofdstad' van Europa te maken.

De melkkoeien aantal buiten Nederland zal stijgen (India, China) doordat deze landen hun eigen bevolking wilt voorzien van zuivel waardoor de handel met Europa of Amerika kan worden stopgezet. En alleen nog maar producten van China naar de rest van de wereld geëxporteerd wordt.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M9: **Eens.** Tegenwoordig kan er met alleen maar koeien melken geen dik belegde boterham meer verdiend worden. Het is steeds meer voorkomend dat veehouders neventakken beginnen om meer waarde te creëren voor de melk. Boerderijwinkels of een melk tap is niet meer bijzonder.

T: Hoe bedoelt u dit?

M9: Nou kijk maar om je heen boerderijcamping is populair onder de burgers van Nederland. Vooral met de corona periode werd dit duidelijk dat veel mensen in eigen land naar het buitengebied op vakantie wilt. Een neventak in de toekomst zal ook kunnen zijn 'natuur boer', boeren die meer richting de biologisch dynamisch kant gaan en zich vooral inzetten voor ecologie en natuur. Hier zal wel een aparte melkstroom voor komen wat de burger een stukje beleving geeft. Er worden dan rondleidingen gegeven voor bezoekers en geïnteresseerden.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M9: **Oneens.** Het aanbod van melk gaat niet dalen de komende jaren, helaas de populatie van de mens ook niet. Dus de vraag wordt meer mits de stijgende populatie daar de financiële middelen voor heeft maar het aanbod ook. En dan komt het erop neer dat de kwaliteit bepalend wordt (de rijke mens heeft meer te besteden voor het gezonde voedsel).

T: Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M9: **Eens.** Over 10 tot 20 jaar kennen we in Nederland niets anders meer dan kringloop landbouw. Eigen energie opwekken, mest dat geproduceerd wordt gaat voorledig benut worden (of op eigen land of naar mestvergisters) er wordt samengewerkt binnen regio's met verschillende partijen en coöperaties om doelen te bereiken, zowel economisch als ecologische en milieu. Hierbij is de Nederlandse landbouw een voorloper op de wereld. De kennis die wij Nederlanders bezitten is goud waard en wat doen wij? Bieden het gratis aan het buitenland. In Nederland is het lastig om landbouw te behouden doordat wij als land geen grote oppervlakte kennen en dichtbevolkt zijn. Hierdoor komen de Nederlanders met innovatieve ideeën om de productie gelijk te houden met zo min mogelijk gebruik van middelen en het behoud van land te kunnen garanderen.

T: Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M9: **Eens.** Bij ieder nieuw marktconcept (denk aan planet proof) probeer ik te kijken of er een mogelijkheid is om ons bedrijf te laten voldoen aan de eisen. Het zelf bedenken van een marktconcept is voor mij echter niet haalbaar doordat op grote schaal geen zeggenschap heb over de verwerking van de melk. Op lokaal niveau zijn er geen markten meer vrij voor zuivelverwerking of verkoop of de concurrentie is te groot.

Sociaal-cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M9: **Eens.** Maar in deze stelling kan ik mij beide zijden wel vinden, wanneer het bedrijf nog toekomst bevat en de potentiële opvolger interesse heeft in de agrarische wereld en het bedrijf zal ik altijd diegene aanraden om het te doen. Niet geschoten is altijd mis. Het is echter wel een probleem

als iedereen bedrijven blijft over nemen, dan blijft de markt verzadigd en blijft de prijs op het niveau van 34 of 35 eurocent steken.

T: Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M9: **Eens.** Het eetpatroon is al aan het veranderen maar zal gelijkertijds aangepast worden. Doordat mensen minder geld besteden aan voedsel en meer aan uiterlijk, vakanties en spullen. Er wordt ook steeds bewuster nagedacht over eten en bewegen. Nederland wordt meer een land die het belangrijk vindt wat een ander over hem te zeggen heeft.

T: Hoe bedoelt u dit?

M9: Alles moet perfect zijn (groot huis, dure auto, dun/ gespierd zijn). Maar stil staan bij wat we hebben en waar we gelukkig van worden doet de Nederlander niet meer, net als stilstaan bij een ander die hulp nodig heeft of kan gebruiken.

T: Is dit niet alleen iets wat de huidige generatie heeft?

M9: We zijn egocentrisch geworden. Door het ik-gedrag wordt er wel bewuster naar voedsel gekeken en gekocht. Liever een duurder stukje vlees van de slager in het dorp dan van de supermarkt. Mensen willen een stukje beleving bij het eten van iets. Eten met een verhaal. Het is echter wel zo dat de mensen die modaal of boven modaal verdienen dit doen doordat ze het kunnen veroorloven. Gezond voedsel is 2 á 3 keer zo duur dan ongezond voedsel.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M9: **Oneens.** Het is belangrijk om consumenten te betrekken in de sector en niet alleen in mijn bedrijf. Wanneer ik zelf een tweede tak bedenken waar ik directe verkoop ga genereren dan zal ik de binding met de consument nadrukkelijk willen zoeken. Het is natuurlijk belangrijk om het begrip van de consument te krijgen en te behouden maar dit is niet specifiek voor mijn bedrijf.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M9: **Eens.** Innovatie werkt bij ons op het bedrijf als een drijfveer. Bij elke innovatie dat wordt gedaan in de agrarische sector zijn wij aan het kijken of het past op onze bedrijfsvoering. Vooral automatisering trekt ons. Door rust en ruimte te creëren voor je dieren om daarbij de koeien en de boer goed te doen. Een blijde koe is een blijde boer. Het probleem van innovatie en automatisering is vooral het prijskaartje wat eraan hangt. Het is als gemiddelde veehouder (100 koeien) al bijna niet meer mogelijk om zonder de bank een investering te doen. Als er een investering wordt gedaan waar de bank wel voor garant wil staan moet het duurzaam zijn of milieu ontlastend.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M9: **Eens.** Zie vorige stelling. Innovatie en automatisering lopen bijna 1 op 1 gelijk.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M9: **Eens.** Als ik iets geleerd heb in mijn leven is het wel: alleen ga je sneller, samen kom je verder. Er moet samengewerkt worden als sector om verder te komen. En soms moeten er verbanden worden gelegd met de 'verkeerde vriend'. Denk aan natuurmonumenten en Friesland Campina.

T: Gaf dit niet heel veel ophef onder de leden?

M9: De leden waren niet blij met deze samenwerking maar het creëert wel een goed will richting de consument.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M9: **Eens.** Je komt er niet meer omheen: stikstof uitstoot, methaan vervliegen, fosfaat plafond. De landbouw wordt aangewezen als hoofduitstoter van alle gasen waardoor er niet meer gebouwd kan worden. Het hele grote probleem zit hem echter niet in de landbouw maar dat weet onze overheid maar al te goed. Ik ben alleen bang dat door de opschaling van landbouw naar industrie en woningbouw zodanig plaats vindt dat het nooit meer goed gaat komen. De toekomstige landbouwers (ofwel potentiële bedrijfsopvolgers) zijn de gedupeerden van de verkeerde keuzes van de overheid van nu.

T: Word je hier tegenwoordig ook niet in verplicht?

M9: Ja klopt, hierdoor worden agrarische bedrijven verplicht om aan deze maatregelen deel te nemen. Hierin is mijn filosofie dat je beter bij de voorste groep kan horen (innovators) om samen te werken met de overheid en Wageningen zodat er met subsidie gewerkt kan worden en minder kosten voor je bedrijf gelden. Wanneer je bij de achterste linie hoort die nergens om geeft en zolang het niet verplicht is er ook niet wordt meegedaan kun je nagaan dat wanneer het een wet word je al te laat bent en de bank het advies geeft om te stoppen. **Lij geen zin om je bedrijf te veranderen? Wij geen zin om een lening te volstrekken.**

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M9: **Eens.** Iedere bedrijfskeuze die er wordt gemaakt (aan de keukentafel) wordt er nagedacht over het effect om mens en natuur. Van huis uit ben ik opgegroeid met 2 hobby's. Koeien en jagen. Ik word blij tijdens het rijden op mijn land met de trekker dat ik weidevogels, hazen, vlinders en bijen zie. Dan weet ik dat de flora en fauna stand goed op peil is en mijn ecologische voetafdruk als bedrijf zodanig is dat er dus meer leeft dan alleen mijn koeien en ik. Met bedrijfsvoering houden wij rekening met de natuur, akkerranden en aanplanting van bomen en walletjes zijn onderdelen dat wij toepassen. Er kan subsidie voor verkregen worden maar dat is bij ons niet de drijfveer. **De wereld is van iedereen en de mens is niets beter dan een dier, dit vergeten heel veel mensen wel eens.** Echter is het wel tegenstrijdig dat mest geïnjecteerd moet worden en niet meer bovengronds uitgereden. Hierdoor hebben de weidevogels minder voedsel beschikbaar en is de kans op overleving minder.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M9: **Eens.** In de vorige stelling heb ik al een antwoord gegeven hierop.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M9: **oneens.** De wet- en regelgeving is allesbehalve duidelijk. De ene wet is nauwelijks nagestreefd of er staat alweer een nieuwe klaar. **Boeren kunnen geen boer meer zijn maar een advocaat die het gehele wetboek uit de kop moet kennen anders wordt er wel een regeltje overtreden.** De mensen die de wet- en regelgeving maken hebben geen verstand van de landbouw of de werkzaamheden die daar verricht worden. **En dat zorgt voor de bijzondere regels die niks te maken heeft om een bedrijf te verbeteren op wat voor manier dan ook.** Denk hierbij aan het kalf bij de koe houden. Het heeft weinig gescheeld of dit was een wet geworden.

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M9: **Eens.** Ik zal een wet- en regelgeving hanteren die duidelijkheid en zekerheid creëert bij de landbouwers. **Zodat er investeringen gedaan kunnen worden die over 20 jaar nog kunnen bestaan en**

niet na 2 jaar haaks staan op de wet- en regelgeving. De hele overheid en ministerie zal op de kop moeten. Het is niet normaal dat de overheid plannen maakt voor bijvoorbeeld een weg of viaduct en begroot is op 10 miljoen. En dan uiteindelijk 30 miljoen kost. Als ik dit doe als bedrijf zijnde ben ik failliet, maar geld van de staat is natuurlijk makkelijker uit te geven en niemand die ernaar kraait.

T: Dit waren de stellingen. Bedankt dat u ze wilde beantwoorden.

M9: Graag gedaan hoor, voor zulke dingen maak ik graag tijd vrij.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 9:

In Tabel 17 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 9, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, ligt blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 18 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 9 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 17: Codeerschema melkveehouder 9

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Op korte termijn (binnen 5 jaar) de vraag naar zuivel nog kleinschalig toenemen maar door de opmars van melk 'vervangers'	Het aanbod van melk gaat niet dalen de komende jaren	Het eetpatroon is al aan het veranderen maar zal gelijkerwijs aangepast worden	Innovatie werkt bij ons op het bedrijf als een drijfveer.	Hierin is mijn filosofie dat je beter bij de voorste groep kan horen (innovators) om samen te werken met de overheid en Wageningen zodat er met subsidie gewerkt kan worden en minder kosten voor je bedrijf gelden.	De wet- en regelgeving is allesbehalve duidelijk
In Nederland zal het aantal melkkoeien gaan dalen doordat er iedere keer weer een nieuw probleem wordt voorgeschoteld (fosfaat, stikstof, methaan etc.)	Dus de vraag wordt meer mits de stijgende populatie daar de financiële middelen voor heeft maar het aanbod ook	Doordat mensen minder geld besteden aan voedsel en meer aan uiterlijk, vakanties en spullen	Vooraf automatisering trekt ons.	Jij geen zin om je bedrijf te veranderen? Wij geen zin om een lening te volstrekken.	Boeren kunnen geen boer meer zijn maar een advocaat die het gehele wetboek uit de kop moet kennen anders wordt er wel een regeltje overtreden.
De melkkoeien aantal buiten Nederland zal stijgen (India, China) doordat deze landen hun eigen bevolking wilt voorzien van zuivel waardoor de handel met Europa of Amerika kan worden stopgezet	Over 10 tot 20 jaar kennen we in Nederland niets anders meer dan kringloop landbouw. Eigen energie opwekken	Door het ik-gedrag wordt er wel bewuster naar voedsel gekeken en gekocht	Het probleem van innovatie en automatisering is vooral het prijskaartje wat eraan hangt.	. Iedere bedrijfskeuze die er wordt gemaakt (aan de keukentafel) wordt er nagedacht over het effect om mens en natuur	En dat zorgt voor de bijzondere regels die niks te maken heeft om een bedrijf te verbeteren op wat voor manier dan ook.
Een neventak in de toekomst zal	Bij ieder nieuw	Mensen willen een	. En soms moeten er verbanden worden		Ik zal een wet- en regelgeving

ook kunnen zijn 'natuur boer', boeren die meer richting de biologisch dynamisch kant gaan en zich vooral inzetten voor ecologie en natuur.	marktconcept (denk aan planet proof) probeer ik te kijken of er een mogelijkheid is om ons bedrijf te laten voldoen aan de eisen	stukje beleving bij het eten van iets. Eten met een verhaal.	gelegd met de 'verkeerde vriend'. Denk aan natuurmonumenten en Friesland Campina		hanteren die duidelijkheid en zekerheid creëert bij de landbouwers
	Zelf bedenken van een marktconcept is voor mij echter niet haalbaar	Het is natuurlijk belangrijk om het begrip van de consument te krijgen en te behouden maar dit is niet specifiek voor mijn bedrijf	Deze samenwerking maar het creëert wel een goed will richting de consument.		Zodat er investeringen gedaan kunnen worden die over 20 jaar nog kunnen bestaan en niet na 2 jaar haaks staan op de wet- en regelgeving.
					De hele overheid en ministerie zal op de kop moeten.

Tabel 18: Samenvatting melkveehouder 9

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
Door de komst van melkvervangers zal de vraag naar melkproducten afnemen. Onder invloed van wet- en regelgeving zal ook het aantal melkkoeien dalen in NL. Echter zal de bulkproductie in het buitenland toenemen. Een neventak is raadzaam om	Het aanbod van melk zal niet afnemen, waardoor de melkprijs niet gaat stijgen. Kringlooplandbouw wordt de norm. Zelf een nieuw marktconcept opzetten is niet haalbaar, maar er moet zeker worden opengestaan voor nieuwe marktconcepten.	Gezonde bedrijven hebben zeker een toekomst. Echter is het voor de marktwerking beter als niet alle bedrijven over worden genomen en het aantal bedrijven afneemt. De consument zal bewuster voedsel inkopen. Liever goed	Innovatie is een drijfveer, waarin op dit moment automatisatie belangrijk is. Een probleem bij innovatie en automatisering is de kosten. Samenwerken kan goodwill kweken bij de consument. 'alleen ga je sneller, samen kom je verder'.	Vooroplopen in het nemen van milieuvriendelijke maatregelen creëert een license to produce. Bij elke beslissing in de bedrijfsvoering dient rekening gehouden te worden met het effect op mens en natuur.	De wet- en regelgeving is onduidelijk. Er moet duidelijke en langdurige wet- en regelgeving komen, dit creëert zekerheid waardoor er geïnvesteerd kan worden.

extra inkomen te genereren.		vlees ipv goedkoop vlees. Voedsel met een verhaal biedt meerwaarde aan het product.			
-----------------------------	--	---	--	--	--

Melkveehouder 10

Interviewer: Tom Wezinkhof (T)

Geïnterviewde: melkveehouder 1 (M1)

Datum: 20-12-20

Plaats: online via MS Teams

Interview:

T: Goedemiddag melkveehouder 10

M10: Goedemiddag Tom

T: Bedankt dat u tijd wilde vrijmaken om de besproken stellingen te beantwoorden. Zou u, u kort willen voorstellen?

M10: Ik ben melkveehouder 10, woonachtig in Ruurlo. Ben onlangs 35 jaar oud geworden.

T: Zou u uw verdere bedrijfsbeschrijving willen doen?

M10: We hebben een melkveebedrijf met ongeveer 100 melkkoeien. We bezitten ongeveer 40 hectare land en laten het jongvee bij derden opfokken.

T: Bent u los van het feit dat u nu in maatschap zit ook beoogd bedrijfsopvolger?

M10: Zeker, de bedoeling is om dat binnen nu en een jaar te doen.

T: Wat is uw droombeeld over de melkveehouderij?

M10: Dat met veel passie en plezier gewerkt kan worden, waarbij de melkprijs meewerkt en er eens geld verdiend kan worden aan de melkveehouderij.

T: Wat ziet u als grootste belemmering voor uw bedrijf momenteel en in de toekomst?

M10: De grootste belemmering is de regelgeving, en dit wordt alleen maar erger. De eisen worden steeds strenger, daarnaast wordt er steeds meer landbouwgrond opgekocht voor industrie ect. Het aantal boeren in Nederland wordt uitgedund

T: Even kort ter verduidelijking. Deze vragen welke ik zonet gesteld heb, zijn vragen welke betrekking hebben over uw droombeeld van de melkveehouderij. De volgende vragen hebben betrekking op de DESTEP-analyse. Weet u wat een DESTEP-analyse inhoudt?

M10: Nee zou je mij dat uit kunnen leggen?

T: Uitleg geven over DESTEP.....

M10: oké helder.

T: Dan zullen we nu starten met de stellingen welke betrekking hebben op de DESTEP-analyse. De stellingen welke gevraagd worden komen voort uit de sectorvisies welke zijn opgesteld door de stakeholders. Denkend aan de Rabobank, LTO, ABN-AMRO etc.

T: Er zijn 17 stellingen. Per thema van de DESTEP zullen er 2 tot 3 vragen gesteld worden. Op elke stellingen kunt u kiezen of u het er mee eens bent of oneens bent. Wat de keuze ook is, ben ik wel benieuwd naar waarom u dat bent.

T: Er zullen nu 3 stellingen gevraagd worden m.b.t. de demografische pijler van de DESTEP.

Stellingen

Demografisch

T: Stelling 1: De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.

M10: **Eens.** De wereldbevolking groeit, echter vraag ik mij bij deze stelling het wel af. **Er komen steeds meer vervangende producten op de markt wat ook zorgt voor concurrentie.** Ik verwacht nog niet dat er een daling in komt, maar een echte stijging vraag ik mij af.

T: Stelling2: Het aantal melkkoeien zal dalen?

M10: **Eens.** **De regelgeving drijft de boeren naar steeds minder vee, nu ook met de afroaming van fosfaatrechten ect.** Straks wordt grondgebonden een ding in Nederland, maar er is weinig tot geen grond er zullen dus koeien weg moeten. Nederland kan veel uit het buitenland halen en doet dat ook.

T: Stelling3: Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.

M10: **Eens.** Omdat de melkveehouderij alleen niet genoeg geld verdiend gaan veehouders opzoek naar andere mogelijkheden om ondernemer te kunnen blijven en toch iets te kunnen verdienen. Ook is een neventak belangrijk om meer van ons/boeren te laten zien. Imago is ook een punt waar meer op in gespeeld moet worden.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de demografische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Economische pijler van de DESTEP-analyse.

Economisch

T: Stelling4: Zal de melkprijs komende jaren gaan stijgen.

M10: **Eens.** De melkprijs moet wel stijgen anders kan geen veehouder dit volhouden. Kostprijs is erg hoog vergeleken met de inkomsten.

T: Stelling 5: Kringloop landbouw wordt de norm.

M10: **Eens.** Hoewel ik er niet mee eens ben dat het gebeurt verwacht ik wel dat het naar kringloop landbouw gaat, hier wordt de afgelopen jaren zoveel over gesproken.

T: Stelling 6: Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.

M10: **Eens.** Ik houd in de gaten wat er in de omgeving gebeurt, daarnaast hoort dat ook bij een stukje ondernemerschap om verder te kijken en een gok te wagen.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Economische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de sociaal-culturele pijler van de DESTEP-analyse.

Sociaal-Cultureel

T: Stelling 7: Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.

M10: **Eens.** Het is een heel mooi beroep echter kan ik me wel voorstellen dat het steeds minder aantrekkelijk wordt, er wordt gewoon te weinig geld verdiend. Potentiële opvolgers kunnen meer verdienen als ze geen boer worden het moet wel echt de passie zijn dan.

T: Stelling 8: Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.

M10: **Oneens.** Het wordt geprobeerd om dit in te voeren dat er meer vleesvervangers ect komen, maar het bewijs is nog steeds dat bepaalde voedingsmiddelen nodig zijn om gezond te zijn en te groeien. Ik denk dat dit een tijdelijke trend is, waar na meer onderzoek het onaantrekkelijk wordt.

T: Stelling 9: Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.

M10: **Absoluut eens.** Het is juist belangrijk om het beeld aan de burger te laten zien, niet laten zien is iets verbergen. En dat hebben wij niet, wel vind ik het jammer dat er snel wordt geoordeeld door de burger terwijl het in het buitenland er erger aan toe is. In Nederland hebben de dieren het gewoon goed voor elkaar.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de Sociaal-Culturele pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de Technologische pijler van de DESTEP-analyse.

Technologisch

T: Stelling 10: Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M10: **Eens.** Dit moet een eigenschap zijn van een ondernemer. Als het bedrijf telkens hetzelfde blijft en niets veranderd zal het bedrijf ook niet mee kunnen komen.

T: Stelling 11: Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.

M10: **Eens.** Dit is de afgelopen jaren erg gegroeid en het komt steeds meer, echter wordt de prijs hier de kostprijs ook hoger van. Zelf vind ik het wel belangrijk om boer te blijven en geen manager te worden.

T: Stelling 12: Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.

M10: **Oneens.** Het gaat wel meer komen maar is niet voor elke bedrijf van toepassing. Het moet net op je pad komen of een oplossing zijn om het bedrijf voort te zetten. Het wordt wel steeds meer gedaan.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de technologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de ecologische pijler van de DESTEP-analyse.

Ecologisch

T: Stelling 13: Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.

M10: **Eens.** Hier wordt wel over na gedacht en heeft de voorkeur echter moet het geen extra investering worden. Het moet als veehouder wel aantrekkelijk zijn.

T: Stelling 14: Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?

M10: **Oneens.** Ik houd er geen rekening mee omdat ik er niet achtersta, echter worden dit wel eisen.

T: Stelling 15: Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.

M10: **Deels eens.** Ik vind waar nodig kan het wel meegenomen worden, het moet echter niet de overhand worden.

T: dit waren de stellingen welke betrekking hebben op de ecologische pijler. Er zullen nu 3 stellingen gesteld worden welke betrekking hebben op de politiek-juridische pijler van de DESTEP-analyse.

Politiek-Juridisch

T: Stelling 16: De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.

M10: **Oneens.** De regering heeft de zaken naar mijn mening niet op orde, ze weten zelf niet hoe en wat. Er zit te weinig boerenverstand bij het maken van de regelgeving. Ook wordt iets te snel ingezet, er moet eerst goed uitgezocht worden wat de consequenties zijn ect. Voor dit toegepast wordt.

T: Stelling 17: Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.

M10: **Eens.** Tuurlijk sta ik niet helemaal achter de regelgeving maar ik begrijp ook dat er vanuit de regering bepaalde eisen op tafel komen waaraan gehouden moet worden. Maar heb wel het idee dat de boeren overal de dupe voor zijn dat het gewoon een geldkwestie is. Er wordt niet gekeken naar Schiphol (geldkwestie), dit zegt genoeg.

T: Dit waren de stellingen. Bedankt dat u ze wilde beantwoorden.

M10: Graag gedaan hoor.

Codering en samenvatting interview melkveehouder 10:

In Tabel 19 zijn alle opmerkelijke antwoorden van melkveehouder 10, samengevoegd in een tabel. Hierbij wordt de volgende legenda aangehouden worden. Waar bij de kleuren: paars, geel, rood, grijs, ligt blauw en groen gebruikt worden. In Tabel 20 zijn de samenvattingen van de antwoorden van melkveehouder 10 per DESTEP-onderdeel weergegeven.

Tabel 19: Codeerschema melkveehouder 10

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
De regelgeving drijft de boeren naar steeds minder vee, nu ook met de afroaming van fosfaatrechten ect.	De melkprijs moet wel stijgen anders kan geen veehouder dit volhouden. Kostprijs is erg hoog vergeleken met de inkomsten.	Het is een heel mooi beroep echter kan ik me wel voorstellen dat het steeds minder aantrekkelijk wordt, er wordt gewoon te weinig geld verdiend	Dit moet een eigenschap zijn van een ondernemer	Hier wordt wel over na gedacht en heeft de voorkeur echter moet het geen extra investering worden	De regering heeft de zaken naar mijn mening niet op orde, ze weten zelf niet hoe en wat.
Omdat de melkveehouderij alleen niet genoeg geld verdiend gaan veehouders opzoek naar andere mogelijkheden om ondernemer te kunnen blijven en toch iets te kunnen verdienen.	Hoewel ik er niet mee eens ben dat het gebeurt verwacht ik wel dat het naar kringloop landbouw gaat,	Het moet wel echt de passie zijn dan	Echter wordt de prijs hier de kostprijs ook hoger van	Ik houd er geen rekening mee omdat ik er niet achtersta	Ook wordt iets te snel ingezet, er moet eerst goed uitgezocht worden wat de consequenties zijn
Ook is een neventak belangrijk om meer van ons/boeren te laten zien.	Ik houd in de gaten wat er in de omgeving gebeurt, daarnaast hoort dat ook bij een stukje ondernemerschap om verder te kijken en een gok te wagen	Ik denk dat dit een tijdelijke trend is, waar na meer onderzoek het onaantrekkelijk wordt	Het moet net op je pad komen of een oplossing zijn om het bedrijf voort te zetten.	Moet echter niet de overhand worden.	
		Het is juist belangrijk om het beeld aan de burger te laten zien, niet laten zien is iets verbergen			

Tabel 20: Samenvatting melkveehouder 10

Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
De vraag naar melkproducten zal afnemen door de opkomst van vervangende producten. Door wet- en regelgeving zal het aantal koeien in NL afnemen. Neventakken zijn een goede mogelijkheid om extra inkomsten te genereren. Daarnaast bieden neventakken ook de mogelijkheid om het erf meer open te stellen en meer te laten zien.	Om melkveebedrijven financieel gezond te houden zal de melkprijs moeten stijgen. De kostprijs is erg hoog vergeleken met de inkomsten. De verwachting is dat kringlooplandbouw de norm wordt. Het zoeken naar nieuwe marktconcepten hoort bij het ondernemerschap.	Overname van een melkveebedrijf wordt steeds minder aantrekkelijk doordat er te weinig geld verdiend wordt. De huidige verandering van het eetpatroon naar meer plantaardig is slechts een kortdurende 'hype'. Het is belangrijk om de burger te laten zien wat er gebeurt op een melkveebedrijf.	Innoveren hoort belangrijk te zijn voor een ondernemer. Echter zit er wel een kostenplaatje aan innovatie en automatisering, wat de kostprijs verhoogt. Samenwerkingen kunnen oplossingen bieden, maar het moet wel passen bij het bedrijf.	Het is belangrijk om te kijken naar ondernemen vanuit een ecologisch perspectief, maar het moet niet de overhand krijgen in het ondernemen. Voor de melkveehouder moet het bedrijfsmatig aantrekkelijk zijn en geen extra investering worden.	De overheid heeft zelf geen duidelijk beeld over de wet- en regelgeving met betrekking tot de agrarische sector. Beslissingen worden te snel genomen, zonder eerst goed uit te zoeken wat de consequenties zijn.

Bijlage 5: Stellingen en antwoorden

Stelling 1: **De vraag naar melkproducten zal wereldwijd toenemen.**

Eens: 60%

Oneens: 40%

Stelling 2: **Het aantal melkkoeien zal dalen.**

Eens: 80%

Oneens: 20%

Stelling 3: **Melkveehouders zullen in de toekomst in moeten zetten op neventakken.**

Eens: 40%

Oneens: 60%

Stelling 4: **De melkprijs zal de komende jaren gaan stijgen.**

Eens: 60%

Oneens: 40%

Stelling 5: **Kringloop landbouw wordt de norm.**

Eens: 80%

Oneens: 20%

Stelling 6: **Ik houd me bezig het zoeken naar nieuwe marktconcepten.**

Eens: 60%

Oneens: 40%

Stelling 7: **Ik raad potentiële bedrijfsopvolgers nog aan om melkveebedrijven over te nemen.**

Eens: 100%

Oneens: 0%

Stelling 8: **Het eetpatroon van de Nederlandse consument zal veranderen.**

Eens: 60%

Oneens: 40%

Stelling 9: **Het is belangrijk om consumenten aan mijn bedrijf te binden.**

Eens: 80%

Oneens: 20%

Stelling 10: **Innovatie zal een belangrijk onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.**

Eens: 100%

Oneens: 0%

Stelling 11: **Automatisering zal een belangrijk onderdeel worden van mijn bedrijfsvoering.**

Eens: 90%

Oneens: 10%

Stelling 12: **Het zoeken naar nieuwe samenwerkingsverbanden zal een vast onderdeel worden binnen mijn bedrijfsvoering.**

Eens: 50%

Oneens: 50%

Stelling 13: **Het nemen van milieuvriendelijke maatregelen is een bewuste keuze in mijn bedrijfsvoering.**

Eens: 90%

Oneens: 10%

Stelling 14: **Houdt u momenteel rekening om de ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden?**

Eens: 60%

Oneens: 40%

Stelling 15: **Ondernemen vanuit ecologisch perspectief is belangrijk.**

Eens: 80%

Oneens: 20%

Stelling 16: **De huidige wet- en regelgeving geven voldoende duidelijkheid om te kunnen ondernemen.**

Eens: 20%

Oneens: 80%

Stelling 17: **Als ik minister van landbouw zou zijn zou ik een andere wet- en regelgeving hanteren.**

Eens: 90%

Oneens: 10%

Bijlage 6: Samenvattingen en conclusie interviews

Melkveehouder	Demografisch	Economisch	Sociaal-cultureel	Technologisch	Ecologisch	Politiek-juridisch
1	Op de korte termijn geen stijging van de vraag naar melkproducten, maar in de toekomst juist een stijging in de vraag naar soja producten. Dit komt door veranderingen in het eetpatroon van de consument. Geen stijging in het aantal melkveebedrijven door negatieve invloed van de media, echter wordt verwacht dat het aantal melkkoeien gelijk zal blijven. Bezit van grond en groei van melkveebedrijven dienen in harmonie te zijn.	De kostprijs en melkprijs moeten in harmonie zijn om volwaardige bedrijven in NL te houden. De melkprijs zal aantrekken doordat de consument meer lokaal gaat kopen. Nieuwe marktconcepten moeten aangeboord worden en samenwerking kan hierbij belangrijk zijn.	Boer zijn is mooi vanwege de vrijheid en het eigen baas zijn. Elke generatie moet iets bijdragen aan het bedrijf en meerwaarde creëren. Door de invloed van media zal het eetpatroon van de consument veranderen, waardoor er meer vraag is naar natuurlijke producten. Bedrijven openstellen voor publiek kan meerwaarde creëren voor de melk.	Er moet meer gebruik worden gemaakt van de data die melkveebedrijven genereren, zoals die van de melkrobot. Dit is zuivere informatie en kan gebruikt worden om bedrijven met elkaar te vergelijken. Automatisering binnen het bedrijf geeft vrijheid in de dagelijkse werkzaamheden. Samenwerkingen met anderen, zoals akkerbouwers, is positief. Dit kan op het gebied van mest of machines.	Staat open voor milieuvriendelijke maatregelen, echter staan er te weinig voordelen tegenover, zoals extra melkgeld. Er moet rekening gehouden met de natuur, want de natuur zorgt ook voor de melkveehouders. Natuurgrond kan in eigen beheer, maar er moet niet in doorgeslagen worden. Met het oog op de toekomst moet de natuur ook meegenomen worden in keuze mbt bedrijfsvoering.	Na de afschaffing van het melkquotum heeft de politiek er een puinhoop van gemaakt. Op dit moment is er een beleid waarop niet geïnvesteerd kan worden. Meer duidelijkheid en een stip op de horizon over wetten regelgeving zijn noodzakelijk.
2	Doordat het mensheid groeit zal ook de	Om economisch rendabel te blijven	De agrarische sector is de sector die	Innoveren als melkveehouder kan op vele manieren,	Vooralsnog loont het nemen van milieuvriendeli	Ondernemen is onmogelijk zonder

	vraag naar melkproducten groeien. De vraag naar lokale (zuivel)producten zal stijgen. Door vergrijzing en steeds strengere regelgeving zal een groot deel van de melkveebedrijven stoppen. Op termijn wordt NL een importland ipv exportland. Het klopt niet dat melkveebedrijven moeten inzetten op neventakken om financieel goed te kunnen draaien. Deze markt van neventakken raakt overvol en hierdoor wordt het verpest voor de bedrijven die dit al lang doen.	zullen melkveebedrijven moeten inzetten op duurzaamheid. De melkprijs zal stabiel blijven en kringlooplandbouw is slechts een 'hype'. Verbreden van het bedrijf is ook belangrijk op financieel vlak.	het voedsel produceert en is daarom heel mooi. Ondanks keurmerken kiezen consumenten vaak toch voor de laagste prijs van producten. Het merendeel van de consumenten staat achter de agrarische sector, alleen wordt de kleine groep die er op tegen is teveel gehoord.	alleen is er vaak tekort aan financiering. Automatisering zorgt voor minder arbeid en hoger rendement. Samenwerken met anderen is mogelijk, alleen dient dit correct afgesproken en vastgelegd te worden.	jke maatregelen (financieel) niet. Er staat geen financiële waardering tegenover, waardoor de urgentie hiervoor laag is. De transitie naar een duurzamere landbouw gaat veel geld kosten. Ondanks dat is het wel een positieve ontwikkeling als bedrijfsvoering wordt aangepast aan de natuur.	duidelijke wet- en regelgeving. De overheid heeft er een zootje van gemaakt. Daarnaast kunnen ze positiever zijn over de sector en zorgen voor een marktwerking met gelijke kansen en mogelijkheden voor iedereen.
3	Door bevolkingsgroei zal de vraag naar zuivelproducten toenemen.	Om financieel gezond te blijven moet de melkprijs stijgen.	Voor potentiële overnamekandidaten is het momenteel niet	Innovatie maakt het werk makkelijker. Automatisering is belangrijk, omdat personeel	De loonwerker wordt een belangrijke schakel in het doorvoeren van milieuvriendeli	De lange termijn visie ontbreekt op dit moment in de

	Echter zal het aantal melkkoeien in NL dalen en wereldwijd juist toenemen. Om aan de top te blijven moet er gefocust worden op 1 gebied, daarom geen neventakken.	Concepten zoals de kringlooplandbouw zullen belangrijk worden op financieel gebied.	aantrekkelijk om het bedrijf over te nemen. Er is dus echt passie voor het vak nodig. Er is nu een trend van vegan eten, maar na de corona periode willen veel mensen terug naar de basis, dus volle melk en roomboter. De consument moet betrokken worden bij de sector.	moeilijk te vinden is.	jke maatregelen. Grotere machines zorgen voor hogere bodembelasting. Daarom is het interessant om terug te gaan naar kleinere machines. Door ontbreken van financiële winst is het niet interessant om te ondernemen vanuit ecologisch oogpunt.	politiek. Een sobere regelgeving welke gebaseerd is op onderzoek en ervaring is gewenst.
4	De wereldbevolking groeit en iedereen zal moeten eten. Daarnaast zullen nieuwe producten zoals kweekmelk geen invloed hebben op de vraag naar melk. Door stoppers zal het aantal melkkoeien in NL afnemen. Neventakken zijn een mogelijkheid zijn om inkomsten te genereren, maar niet	De komende 5 jaar zal de melkprijs niet stijgen. Er wordt aangestuurd op kringlooplandbouw door de overheid, maar het is belangrijk om ook open te staan voor andere concepten.	Voor bedrijfsovername is passie noodzakelijk. Het is op dit moment lastig met de huidige onzekerheid wat betreft wet- en regelgeving. De trend van minder vlees consumptie zal nog wat doorzetten. Het is belangrijk om de consument te laten zien wat er op bedrijven gebeurt.	Innovatie is belangrijk, maar een investering moet wel terugverdiend kunnen worden. efficiënte looplijnen en automatisering bieden kansen. Naar samenwerkingsverbanden wordt niet actief gezocht, maar als er een goede kans voorbij komt moeten we die aanpakken.	Met het oog op de toekomst is het belangrijk om milieuvriendelijke maatregelen te nemen. Het zijn maatschappelijke wensen en uiteindelijk komt daar je license to produce vandaan.	De wet- en regelgeving is op dit moment onduidelijk en onzeker. Hierdoor is het moeilijk om een visie voor het bedrijf te bepalen. De overheid moet een duidelijke stip aan de horizon bieden.

	elke melkveehouder hoeft hier op in te zetten.					
5	Jongeren consumeren minder zuivel dan een aantal jaren geleden en zuivelproducten zullen vaker vervangen gaan worden. het aantal koeien in NL zal dalen door de wet- en regelgeving. Neventakken zullen voornamelijk opgezet worden bij niet levensvatbare bedrijven.	De melkprijs zal stijgen doordat vraag en aanbod uiteen lopen. Daarnaast is het mogelijk om in de toekomst extra melkgeld te ontvangen als je meedoet aan de kringlooplandbouw of andere concepten.	Het is belangrijk om het bedrijf open te stellen en de consument te laten zien wat er gebeurt. Daarnaast zullen er meer vegetariërs en veganisten komen.	Innovatie zorgt voor een betere toekomst. Automatisering maakt zorgt voor minder intensieve arbeid. Delen van kennis is belangrijk om tot een hoger niveau te komen.	De consument wil graag milieuvriendelijke bedrijfsvoering, daarom is het belangrijk om hier in mee te gaan. Uiteraard moet er nog wel (financieel) resultaat worden geboekt. De natuur zorgt voor de boeren en hun inkomen, daarom moet de boer ook wat terug doen voor de natuur.	Er zijn veel onduidelijkheden en wijzigingen in de wet- en regelgeving. De overheid moet zorgen voor een duidelijk raamwerk.
6	Westerse jongeren zullen minder zuivel consumeren. Daarnaast zal er efficiënter geproduceerd worden. dit houdt in grotere melkveehouders in het buitenland en in NL slechts nog kleinere bedrijven. Neventakken	Een voordeel van kringlooplandbouw is dat bedrijven meer melk uit eigen grondstoffen kunnen halen. Door wet- en regelgeving zullen bedrijven stoppen en zal melk schaarser worden. Nieuwe marktconcepten zijn interessant,	De vrijheid, het ondernemerschap en het zorgen voor de dieren maken deze sector mooi. De vleesconsumptie zal afnemen. Het is belangrijk om consumenten uit te nodigen op het bedrijf om binding te houden.	Innovatie is van alle tijden. Het is belangrijk om efficiënt te blijven produceren, waarbij onderhoudskosten niet vergeten mogen worden. Samenwerken is ook van alle tijden, zo kan er van elkaar geleerd worden.	Waar mogelijk moeten milieuvriendelijke maatregelen genomen worden. Echter moeten deze het bedrijfsresultaat niet verstoren. Het is belangrijk om rekening te houden met de natuur.	Er is nu weer een goede basis om vanuit te werken met de huidige wet- en regelgeving.

	n kunnen een oplossing zijn om inkomsten te genereren, maar dit moet niet ten koste gaan van de hoofdtak.	maar vooralsnog staat er te weinig vergoeding tegenover.				
7	Wereldwijd zal de vraag naar zuivel toenemen, echter zal NL over enkele jaren niet meer in staat zijn om te concurreren met andere landen. Het aantal koeien in NL zal dalen. Het hebben van een neventak is een vrije keuze en waarborgt niet het behouden van het bestaansrecht.	De melkprijs zal amper tot niet toenemen. Echter zal het wel mogelijk zijn om bonussen bovenop het melkgeld te krijgen als je meedoet aan bepaalde concepten. Kringlooplandbouw is niet voor alle Nederlandse melkveehouders haalbaar. Er kan meerwaarde gecreëerd worden voor mest. Lokale afzet zal belangrijker worden.	De afgelopen jaren is de vleesconsumptie toegenomen, maar dit wordt vertekend door de media. Het binden van de consument met melkveebedrijven is belangrijk. Het boerenerf moet toegankelijk zijn. De consument verkiest goedkoop boven biologisch ivm de prijs.	Innovatie is belangrijk, maar je hoeft niet voorop te lopen. Automatisering en bijbehorende data geven de mogelijkheid voor de agrarische sector om te groeien met dezelfde arbeidslast. Samenwerken kan financiële voordelen bieden.	Investeren in duurzame maatregelen draagt bij aan de toekomstbestendigheid van een bedrijf. Een aantal maatregelen zullen ook verplicht gesteld gaan worden. Melkveehouders en natuur kunnen prima hand in hand. Verantwoordelijkheid tegenover de consument en sector is belangrijk.	Wet- en regelgeving moeten zorgen voor duidelijkheid. Ook met strenge regels is de agrarische sector weerbaar genoeg om te blijven ondernemen.
8	De vraag naar melkproducten zal toenemen door de groei van de bevolking. Ook het aantal melkkoeien	Na corona zal de melkprijs licht stijgen. De kringlooplandbouw is niet eenvoudig, vooral op het gebied van eiwit en	Transparantie naar de consument is belangrijk. Er zal een kleine verschuiving zijn naar een meer vegetarisch eetpatroon.	Innovatie is belangrijk om bedrijven up-to-date te houden. Automatisering leidt tot minder werkdruk. Samenwerken kan voordelen hebben, afhankelijk van het bedrijf.	Investeren in milieuvriendelijke maatregelen is altijd wenselijk, zo lang het een haalbaar is. Dit is niet altijd het geval. De melkfabriek stelt al eisen	Er is geen duidelijke wet- en regelgeving voor de langere termijn. Ook vinden er steeds veranderingen plaats

	zal wereldwijd stijgen, in NL zal er gestuurd worden op een daling. Neventakken kunnen meerwaarde bieden.	kunstmest. Nieuwe marktconcepten bieden kans als het past bij de bedrijfsvoering.			om je ecologische voetafdruk zo klein mogelijk te houden.	in de huidige wet- en regelgeving.
9	Door de komst van melkvervangers zal de vraag naar melkproducten afnemen. Onder invloed van wet- en regelgeving zal ook het aantal melkkoeien dalen in NL. Echter zal de bulkproductie in het buitenland toenemen. Een neventak is raadzaam om extra inkomen te genereren.	Het aanbod van melk zal niet afnemen, waardoor de melkprijs niet gaat stijgen. Kringlooplandbouw wordt de norm. Zelf een nieuw marktconcept opzetten is niet haalbaar, maar er moet zeker worden opengestaan voor nieuwe marktconcepten.	Gezonde bedrijven hebben zeker een toekomst. Echter is het voor de marktwerking beter als niet alle bedrijven over worden genomen en het aantal bedrijven afneemt. De consument zal bewuster voedsel inkopen. Liever goed vlees ipv goedkoop vlees. Voedsel met een verhaal biedt meerwaarde aan het product.	Innovatie is een drijfveer, waarin op dit moment automatisatie belangrijk is. Een probleem bij innovatie en automatisering is de kosten. Samenwerken kan goodwill kweken bij de consument. 'alleen ga je sneller, samen kom je verder'.	Vooroplopen in het nemen van milieuvriendelijke maatregelen creëert een license to produce. Bij elke beslissing in de bedrijfsvoering dient rekening gehouden te worden met het effect op mens en natuur.	De wet- en regelgeving is onduidelijk. Er moet duidelijke en langdurige wet- en regelgeving komen, dit creëert zekerheid waardoor er geïnvesteerd kan worden.
10	De vraag naar melkproducten zal afnemen door de opkomst van vervangende producten. Door wet- en regelgeving	Om melkveebedrijven financieel gezond te houden zal de melkprijs moeten stijgen. De kostprijs is erg hoog vergeleken met de inkomsten.	Overname van een melkveebedrijf wordt steeds minder aantrekkelijk doordat er te weinig geld verdiend wordt. De huidige verandering van het	Innoveren hoort belangrijk te zijn voor een ondernemer. Echter zit er wel een kostenplaatje aan innovatie en automatisering, wat de kostprijs verhoogt. Samenwerkingen kunnen oplossingen	Het is belangrijk om te kijken naar ondernemen vanuit een ecologisch perspectief, maar het moet niet de overhand krijgen in het ondernemen. Voor de melkveehouder	De overheid heeft zelf geen duidelijk beeld over de wet- en regelgeving met betrekking tot de agrarische sector. Beslissingen

	zal het aantal koeien in NL afnemen. Neventakken zijn een goede mogelijkheid om extra inkomsten te genereren. Daarnaast bieden neventakken ook de mogelijkheid om het erf meer open te stellen en meer te laten zien.	De verwachting is dat kringlooplandbouw de norm wordt. Het zoeken naar nieuwe marktconcepten hoort bij het ondernemerschap.	eetpatroon naar meer plantaardig is slechts een kortdurende 'hype'. Het is belangrijk om de burger te laten zien wat er gebeurt op een melkveebedrijf.	bieden, maar het moet wel passen bij het bedrijf.	r moet het bedrijfsmatig aantrekkelijk zijn en geen extra investering worden.	n worden te snel genomen, zonder eerst goed uit te zoeken wat de consequenties zijn.
Conclusie	Er zijn zowel melkveehouders die denken dat de vraag naar melkproducten gaat toenemen als gaat afnemen. Het overgrote deel van de melkveehouders denkt dat het aantal melkkoeien in NL zal afnemen. Ook is de verwachting dat andere landen meer melk gaan produceren. De meeste melkveehou-	Een deel van de ondervraagde melkveehouders denkt dat de melkprijs niet zal gaan stijgen. Echter wordt er ook aangegeven dat dit wel wenselijk is in verband met de kostprijs. Er worden mogelijkheden gezien in bonussen voor het meedoen aan bepaalde concepten. 80% van de ondervraagde melkveehou-	Overname wordt nog wel als positief beschouwd, zolang er passie is bij de overnemer en het bedrijf gezonde bedrijfsresultaten heeft. Aan de andere kant verwachten melkveehouders dat het aantal melkveebedrijven zal gaan krimpen, o.a. door vergrijzing en te weinig inkomsten. Transparantie naar de consument is een belangrijk punt en zorgt	Alle ondervraagde melkveehouders vinden innovatie belangrijk binnen hun bedrijfsvoering. Automatisering biedt meer vrijheid door arbeidsverlichting, maar er hangt wel een prijskaartje aan. Samenwerkingen met andere bedrijven kunnen in sommige gevallen voordelen bieden.	Veel melkveehouders staan ervoor open om milieuvriendelijke maatregelen te nemen. De natuur zorgt voor de boer en de boer moet voor de natuur zorgen. Echter is er ook een andere kant van de medaille: deze maatregelen kosten geld en vaak levert het weinig tot niets op. Met behulp van financiële vergoedingen zullen melkveehouders meer open staan om dergelijke	Voor de meeste ondervraagde melkveehouders is de huidige wet- en regelgeving onduidelijk. Zij zien graag een consistente wet- en regelgeving waar zij op kunnen bouwen voor de toekomst. De huidige onzekerheden zorgen er voor dat melkveehouders niet goed durven te investeren.

	uders vinden een neventak een goede optie om extra inkomsten te genereren.	ders denkt dat kringloopplan dbouw de norm gaat worden.	voor binding en het creëert extra waarde voor de producten. Lokale afzet wordt dan ook gezien als een goede stap.		maatregelen te nemen.	
--	--	---	---	--	-----------------------	--